

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİKOLOJİ ANABİLİM DALI
ETNOMÜZİKOLOJİ VE FOLKLOR PROGRAMI

AHİSKA TÜRKLERİNDE GÖÇ
VE
MÜZİKAL DENEYİMLERİN ETKİLEŞİMİ: BURSA ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan:

20106128 Ayşe Tül DEMİRBAŞ

Danışman:

Yard. Doç. Dr. İlke BORAN

Doç. Dr. Şükrü ASLAN

İSTANBUL – 2015

Ayşetül DEMİRBAŞ tarafından hazırlanan **Ahıska Türklerinde Göç ve Müzikal Deneyimlerin Etkileşimi: Bursa Örneği** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 13 / 03 / 2015

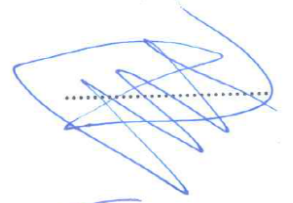
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.İlke BORAN (I.Danışman)

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Şükrü ASLAN (II. Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç. Dr.Esin ULU

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Zeynep Gonca GİRGIN TOHUMCU
(İTÜ Öğr. Üy.)

Jüri Üyesi : Öğr.Gör. Sungu OKAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa no.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	X
1. GİRİŞ.....	1
2. BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU VE AHISKA TÜRKLERİNİN GÖÇÜ.....	4
2.1. Göç Tanımları.....	4
2.2. Göç Türleri.....	6
2.3. Zorunlu Göç ve Kültürel Süreklilik.....	8
2.3.1. Kavramsal ve Tarihsel Olarak “Kültür”.....	8
2.3.2. Kültürel Süreklilik Kavramı ve Göçün Kültürel Yansımaları.....	10
2.4. Ahıska Türkleri ve Göç Deneyimleri.....	13
2.4.1. Ahıska’nın Coğrafi Konumu ve Tarihsel Geçmişi.....	13
2.4.2. 1944 Orta Asya Sürgünü.....	16
2.4.3. Fergana Olayları ve İkinci Göç.....	20
2.4.4. Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göç Etme Süreci ve Deneyimleri.....	23
2.4.5. Ahıska Türklerinin ABD Göçü.....	24
2.4.6. Ahıska Türklerinde Etnik Kimliğin İnşası.....	26
2.4.6.1. Kuruluş Yıllarında SSCB’nin Etnisite Politikası.....	26
2.4.6.2. Ahıska Türklerinde Etnik Kimlik Meselesi.....	29

3. BÖLÜM: AHISKA TÜRKLERİNİN MÜZİK KÜLTÜRÜ.....	34
3.1. Bursa’da Yaşayan Ahıska Türkleri Hakkında Genel Bilgi.....	34
3.2. Ahıska Türklerinin Müzik Kültürü.....	36
3.2.1. Evlilik Adetleri ve Müzik Pratikleri.....	39
3.2.1.1. Gelin Çıkarma ve Gelin Karşılama Türküleri.....	41
3.2.1.2. Oyun Müzikleri.....	47
3.2.2. Mâniler.....	52
3.2.3. Ninniler.....	56
3.2.4. Ağıtlar.....	60
3.2.5. Ahıska Türklerinde Âşıklık Geleneği.....	72
3.3. Alan Araştırmasında Derlenen Ezgilerin Analizi.....	74
3.3.1. Ezgilerin Ritmik Yapısı.....	78
3.3.2. Ezgilerde Kullanılan Ses Dizileri.....	87
3.3.3. Ezgilerin Edebî Özellikleri.....	94
4. SONUÇ.....	112
5. EKLER.....	116
5.1. Nota Örnekleri.....	116
5.1.1. Bel Bağlama Türküsü.....	116
5.1.2. Ay Aşık Terifleyin.....	118
5.1.3. Ağır Ağır Ev Süpürdüm.....	120
5.1.4. Yol Gaydası.....	121

5.1.5. Ayak İpek Gelven İpek.....	123
5.1.6. Bu Evler Uzun Evler.....	126
5.1.7. Gelin Diyar Ana Ana.....	128
5.1.8. Araz Üste Buz Üste (Tello).....	130
5.1.9. Ay Çıkar Nice Gider.....	133
5.1.10. Bostanda Yeşil Hiyar.....	135
5.1.11. Lay Lay Beşiğim.....	136
5.1.12. Herkeşin Oğlu Külden Topraktan.....	138
5.1.13. Yavrumun Yavrusi.....	139
5.1.14. Bebeği Bağladım Nice.....	140
5.1.15. Durnam Gardaşā Selam Yolla (Söyle).....	141
5.1.16. Bugünkü Günlerden Pazardır Pazar.....	143
5.1.17. Bülbül Ne Ötersin Ey.....	144
5.1.18. Barakotun Şimdi Gelür Servisi.....	146
5.1.19. Ay Gülüm Gül Canım.....	148
5.1.20. Hinkal Türküsü.....	150
5.1.21. Arş İleri Marş İleri.....	151
5.2. İlgili Kanunlar ve Belgeler.....	153
5.2.1. Devlet Savunma Komitesi Kararı.....	153
5.2.2. Mesketyahıların Lideri Reşit Seyfatov'un Leonid Brejnev, Kurt Waldheim ve Ferit Melen'e Yazdığı Mektup.....	158
5.2.3. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun.....	162

5.2.4. The Fourteen Points.....	165
5.2.5. Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun.....	168
6. KAYNAKLAR.....	174
7. ÖZGEÇMİŞ.....	186

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Göçün, etnik grupların sosyo-kültürel yaşamları ve sosyo-kültürel yaşamın önemli bir parçası olan müzik kültürü üzerindeki etkisi tartışmasıdır. Göçün gerçekleşme sebebi, biçimi ve göç edilen iskân noktasında karşılaşılan etmenler kültürel değişimi etkiler. Kuşkusuz ki sürgüne tabi tutulan Ahıska Türklerinin müzik kültürü hakkında yapılacak araştırmaların bir konusu da bu yer değiştirme hareketlerinin kültür üzerindeki etkileri olmalıdır. Zira bir etnik grup olarak Ahıska Türklerinin göç ve müzikal deneyimlerinin belli bir zaman ve mekan üzerinden somutlayarak derinlemesine çalışılması önemlidir.

Türkiye’de Ahıska Türklerinin müzik kültürü üzerine müzikolog olmayan kişiler tarafından yapılmış olan sınırlı sayıda çalışma, Ahıska Türklerinin repertuvarında yer alan ve grup üyeleri tarafından yaygın olarak bilinen ezgilerin konularına göre tasnifini ve sözlerini ortaya koymaktan öteye gidememiştir. Ahıska Türklerinin repertuvarında yer alan ezgilerin müzikal özellikleri ile ilgili yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Ahıska Türklerinin müziği ile ilgili yapılmış en güncel çalışma Ülkü Sevim Şen ve Ferit Delice’nin 2014 yılında yayınladıkları *Ahıska Türklerinin Müzik Kültürlerine Yönelik Bir Araştırma* isimli makaledir. Makalenin içeriğini Atatürk Üniversitesi’nde okumakta olan 50 Ahıskalı öğrenci ve ailelerinin bu iki araştırmacı tarafından hazırlanan sorulara verdiği cevaplar doğrultusunda elde edilen istatistiki bilgi oluşturmaktadır. Ahıska Türklerinin müzik kültürüne ilişkin bilgi edinme amacıyla hazırlanmış olan bu sorulara verilen cevaplar doğrultusunda Ahıska Türklerinin repertuvarında yer alan ezgiler, kullanılan çalgılar ile ilgili genel bilgilere ulaşılmış ve farklı yaş gruplarından topluluk üyelerinin yanıtları karşılaştırılmıştır.

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan Ahıskalıların sosyo-kültürel yaşamları ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalara ve bunların müzikal yansımalarının tespitine Türkiye'deki etnisite ve müzik ilişkisinin tespiti bakımından büyük ihtiyaç vardır. Bu çalışmada Ahıska Türklerinin kültürel ve müzikal uygulamalarının kültürel süreklilik bağlamında ele alınması amaçlanmış, zorunlu göç kavramının bu sürekliliğe etkisi müzik uygulamaları üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma Türkiye'de yaşayan Ahıskalıların birarada en yoğun yaşadıkları şehir olması sebebiyle Bursa ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmanın bir sebebi de, gerek Türkiye genelinde, gerekse Bursa'da yaşayan Ahıskalıların müzik kültürü üzerine yapılmış kapsamlı, bilimsel bir çalışmanın bulunmaması, sözlü kaynaklardan bilgi edinmek, müzikal veriler derlemek amacıyla yapılacak alan araştırmalarına ihtiyaç duyulmasıdır.

Çalışma konumu öneren Öğr. Gör. Melih Duygulu'ya, çalışmamın çerçevesini oluşturmamda yardımcı olan, değerli katkılarını esirgemeyen danışman hocalarım Yard. Doç. Dr. İlke Boran ve Doç. Dr. Şükrü Aslan'a, Bursa'da yaşayan Ahıska Türklerine ulaşmamda bana yardımcı olan Hamit Gazigil'e, söyledikleri ezgilerle ve verdikleri bilgilerle tezime katkı sağlayan kaynak kişiler Asım Seyfullah, Refika Hüseyinoğlu, Gülhanım Afizoğlu, Medine İsaeva, Mevlüde Aliaddin, Elvangül Aslan, Osman Ali Mirza ve Yusuf Nurigil'e, Bursa'da gerçekleştirilen alan araştırmaları sırasında beni evlerinde ağırlayan akrabalarım Özlem Buğday Yağmur, Özgür Yağmur ve Ece Tamer'e, çalışmamda yer verdiğim ezgilerin edebî özellikleri konusunda önerilerde bulunan Öğr. Gör. Gülzâde Tanrıdağlı'ya, özet metninin İngilizce çevirisinde yardımlarını esirgemeyen Hayati Kandiyoti'ye, derlediğim ve notaya aldığım ezgileri dijital ortama aktarmama yardımcı olan Mehmet Özkan'a, çalışmamı özenle okuyarak editöryel eleştirileriyle yaptıkları çok değerli katkılar için Arş. Gör. Evrim Hikmet Ögüt, Öğr. Gör. Sinem Yücearda ve Öğr. Gör. Elif Damla Yavuz'a, alan araştırmasındaki katkıları, ezgilerin notaya aktarımındaki yardımları ve değerli görüşleriyle tez sürecimin başından sonuna kadar sınırsız destek sağlayan ve mesleğe olan inancı ile daima bana model olan arkadaşım Arş. Gör. Nihan Tahtaişleyen'e, tez yazım sürecimde verdiği sınırsız manevî destek için Deniz

Özcan'a, eğitim sürecim boyunca daima yanımda olan canım babama, hiçbir konuda desteğini esirgemeyen ve varlığıyla bana güç veren canım anneme teşekkür ederim.

Mart 2015

Ayşe Tül DEMİRBAŞ

ÖZET

AHISKA TÜRKLERİNDE GÖÇ VE

MÜZİKAL DENEYİMLERİN ETKİLEŞİMİ: BURSA ÖRNEĞİ¹

20. yüzyılın başında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından sürgüne tabi tutulan topluluklar arasında yer alan Ahıska Türklerinin anavatanı günümüzde Gürcistan'ın güneybatısında yer alan, Türkiye'nin Ardahan ili ile komşu olan Ahıska şehridir. 13.-16. yüzyıllar arasında Kıpçak Türklerinin, 16.-19. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalan Ahıska, 1828 yılında Ruslar tarafından kuşatılmış, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında süren yaklaşık 100 yıllık hâkimiyet mücadelesinin sonucunda, 1921 yılında imzalanan Moskova Antlaşması ile Ruslara bırakılmıştır. 1944 yılında gerçekleştirilen sürgün ile önce Orta Asya'ya, daha sonra da göç yoluyla dünyanın çeşitli noktalarına yayılan Ahıska Türkleri, bugün yaklaşık yarım milyonluk nüfusuyla Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Ukrayna, Amerika Birleşik Devletleri, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye'de yaşamaktadır.

Tarihi boyunca farklı devletlerin yönetimi/farklı yönetim erklerinin himayesi altında varlık göstermiş olması; sürgün ve göçlere maruz kalması sebebiyle Ahıska Türkleri pek çok farklı kültürle birarada yaşamıştır ve hâlen yaşamaktadır. Bu durum göç olgusunun önemini ve bu olgunun kültürün hafızasındaki rollerini belirlememizde sağlam bir veri tabanı oluşturması bakımından önem arz eder. Bu çalışmada, yapılan literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda Ahıska Türklerinin tarihi kronolojik olarak aktarılmış ve kültürel hafızanın

¹ Bu çalışmada ve Türkçe kaynakların hemen hepsinde grubu tanımlarken kullanılan Ahıska Türkleri adı, grubun kendini bu şekilde adlandırıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak çalışmada da değinilecek olan çeşitli sebeplerden ötürü yabancı literatürde Meskhetian Turks adının yaygın olarak kullanılması özeti İngilizce çevrisinde bu adlandırmanın kullanımını zorunlu kılmıştır.

değişiminde etkili olan göçün Türkiye'nin Bursa ilinde yaşayan Ahıska Türklerinin müzik kültürü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma, Ahıska Türklerinin Türkiye'de en yoğun yaşadığı yer olması sebebiyle Bursa iliyle sınırlandırılmıştır. Konu ile doğrudan alakalı olan kültür, kültürel süreklilik, toplumsal hafıza, etnik kimlik gibi kavram ve kuramlar göç kavramı çerçevesinde ele alınmış, zorunlu göç sürecinin Ahıska Türklerinin müzik kültürü üzerindeki etkileri günümüz müzik pratiklerinin sürekliliği üzerinden irdelenmiştir. Topluluğun müzik geleneği üzerine hazırlanmış kapsamlı ve bilimsel nitelikli çalışmaların bulunmaması sebebiyle ve yapılacak analizler için ihtiyaç duyulan müzikal verilere ilk ağızdan ulaşılması amacıyla alan araştırması metoduna başvurulmuştur, ses ve görüntü kaydı alınarak gerçekleştirilen derlemelerde elde edilen müzikal veriler incelenmiştir. İncelenen ezgiler yöresel etkileşimlerin tespiti amacıyla dizi ve usûl özellikleri yönünden analiz edilerek, TRT halk müziği repertuvarında yer alan Azerbaycan, Kars, Erzurum, Artvin, Iğdır, Ardahan ezgileriyle karşılaştırılmıştır.

Aynı zamanda Ahıskalılara özgü müzikal veri derlemesi niteliği taşıyan bu çalışmayla notaya alınan ezgilerin repertuvara katkı sağlaması ve göçün Ahıska Türklerinin müzik kültürünün sürekliliğindeki etkileri ortaya konarak, topluluğun günümüzde sürdürmekte oldukları müzik uygulamaları hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Ahıska Türkleri, Meshetya Türkleri, müzik, sürgün, zorunlu göç, kültürel süreklilik.

SUMMARY

THE INTERACTION OF MIGRATION AND MUSICAL EXPERIENCES IN AHISKA/MESKHETIAN TURKS: EXAMPLE OF BURSA²

The homeland of Ahiska/Meskhetian Turks, who were exiled by the Union of Soviet Socialist Republics at the beginnings of the 20th century, is the city of Ahiska that is a neighbor of the Turkish city Ardahan on the Turkish – Georgian border and is located in southwest Georgia. Ahiska has been under control of the Kipchak Turks between 13th – 16th centuries, Ottoman Empire between 16th – 19th centuries, then, has been sieged by the Russians in 1828. After a 100 years battle between the Ottoman Empire and the Russians, Russians had claimed the city with the Treaty of Moscow in 1921. Due to the exile that took place in 1944, the Ahiska/Meskhetian Turks first roamed to Middle Asia, then they migrated to different parts of the world. Presently, approximately half million Ahiska/Meskhetian Turks live in Russian Federation, Azerbaijan, Ukraine, United States of America, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan and Turkey.

Throughout the history, the Ahiska/Meskhetian Turks have been ruled by different governments or authorities and subjected to exile and forced migration. This historical background has provided them to live together with many different cultures. This feature is particularly important for identifying the importance of migration phenomenon and acquiring a solid database on this phenomenon's part in the change of the cultural memory. In this study, the history of Ahiska/Meskhetian Turks has been conveyed chronologically according to the literature research while

² The reason for the term “Ahiska Turks” to be used in this study and almost all of the sources is that the community prefers to call themselves with this name. Because of the reasons that will be implied within the study, the term “Meskhetian Turks” is often used in foreign literature. This is the reason for this term to be used in the English summary as well.

the effects of migration, which is very effective on the change of the cultural memory, on the musical culture of Ahiska/Meskhetian Turks who live in Bursa, Turkey have been investigated. The research has been limited to Bursa as this city has the densest Ahiska/Meskhetian Turks' population in Turkey. The concepts of culture, cultural continuity, collective memory, ethnical identity have been covered within the scope of migration phenomenon while the effects of forced migration on Ahiska/Meskhetian Turks' musical culture have been examined with relation to the continuity of present musical practices. Due to the absence of comprehensive and scientific researches on the community's musical tradition, field research method has been put in use in order to collect the firsthand musical data required for the analyses and the musical data that are captured with live recordings and videos have been investigated. The melodies' scale and tempo specifications have been analysed and compared to the Azerbaijan, Kars, Erzurum, Iğdır and Ardahan melodies that takes place in TRT folk music repertoire in order to determine the regional interactions.

Being a musical data compilation specific for Ahiska/Meskhetian Turks, this research aims to provide information about the present musical practices of the community while presenting the effects of migration on the continuity of Ahiska/Meskhetian Turks' musical culture as well as contributing to the repertoire with the melodies that are put in musical notes.

KEYWORDS: Ahiska Turks, Meskhetian Turks, music, exile, forced migration, cultural continuity.

1. GİRİŞ

Günümüzde Gürcistan sınırları içerisinde yer alan Ahıska şehri konumu gereği stratejik bir bölgede bulunmasından ötürü tarih boyunca Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası'nın topraklarına katmak istediği şehirlerden biri olmuştur. 19. yüzyıl başına kadar Osmanlı Devleti topraklarında yer alan Ahıska, savaşlar sonucunda Rusların kontrolüne geçmiş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kuruluşuyla birlikte belirlenen sınır politikaları doğrultusunda burada yaşayan Ahıska Türkleri başta olmak üzere Çeçenler, Volga Almanları, Kumuklar, Kırım Tatarları ve Balkarlar gibi pek çok etnik grup kitlesel -zorunlu- göç ve sürgünlere maruz kalmıştır. Bu politik süreçte Ahıska'dan sürülen Türklerin tarihinin önemli bir kısmını “göç” olgusunun oluşturması, öncelikli olarak bu kavramın irdelenmesini gerekli kılar.

Sürekli göç etmek zorunda bırakılmış bir topluluk olan Ahıska Türkleri, genel hatlarıyla üç büyük göç yaşamıştır: Ahıska'dan Orta Asya'ya göç, Özbekistan'ın Fergana şehrinden Azerbaycan, Kazakistan, Rusya Federasyonu'na yapılan göç ve Rusya'nın Krasnodar kentinden gerçekleştirilen ABD göçü. Toplu olarak gerçekleştirilen bu göçlerin dışında farklı zamanlarda yapılan bireysel tercihe bağlı göçler de bulunmaktadır. Yapılan son tespitlere göre Ahıskalılar, Türkiye, ABD, Azerbaycan, Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a kadar geniş bir coğrafyaya dağılmış olarak yaşamlarını sürdürürler. Bugün hâlâ devam eden göç sürecinde Ahıskalılar için etnik kimliklerini var edebilmeleri bakımından en önemli ve en fazla göç alan merkez Türkiye'dir.

Göç olgusu sosyal ve tarihsel bir etken olma özelliğiyle insanlık tarihinin tüm dönemlerinde varlığını sürdürmüştür. Anadolu, Balkanlar ve Kafkasya, göçlerin yoğun olarak yaşandığı geçiş noktaları olarak toplulukların kimi zaman uzun süreli yerleşimler amacıyla gerçekleştirdiği kalıcı göçlere, kimi zamansa geçici süreyle yapılan transit göçlere ev sahipliği yapmıştır. Bu bölgeler farklı göçmen toplulukların bir arada yaşamasının bir sonucu olarak çok-etnili yapıdadır ve kültürel bakımdan homojen bir yapı sergilememektedir.

Göç hareketleri, göç eden topluluk ve göç edilen yerde yaşayan diğer topluluklar ve gruplar arasında sosyo-kültürel etkileşimlerin yaşanmasına yol açar. Bir arada yaşayan iki veya daha fazla topluluğun birbirinden etkilenmediği örneklerle rastlamak çok zordur. Bu doğrultuda göçün kaçınılmaz sonuçlarından biri de kültürel değişimdir. Değişimin ne şekilde gerçekleşeceğini belirleyen en önemli etmenlerden biri göçün gerçekleşme sebebi, bir diğeri ise göçün biçimidir. Çalışmaya temel sağlaması amacıyla öncelikli olarak yazılı kaynaklara başvurularak, sosyal bilimlerin temel konularından olan “göç”, “kültür”, “etnisite” literatüründe yer alan kaynaklar taranmış, “kültür” kavramının tanımı ve tarihsel gelişimi ve konumuz kapsamında yer alan “zorunlu göç” kavramı hakkında bilgi verilerek, bu türden güdümlü yer değiştirme hareketlerinin toplulukların kültürel uygulamalarındaki etkilerinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda bir etnik grup olan Ahıska Türklerinin göç süreci tarihsel bağlamda incelenmiş, Ahıska Türkleri ile ilgili kanun ve belgelere başvurularak bunların bir kısmına tezin “Ekler” kısmında yer verilmiştir.

Araştırma sürecinin başında gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda Ahıska Türklerinin, Türkiye'nin Bursa, İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Çanakkale, Iğdır, Erzurum, Ağrı, Yozgat, Muş, Hatay, Aydın, Denizli gibi çok çeşitli illerinde dağınık bir şekilde yaşadığı tespit edilmiştir. Gerek yazılı kaynakların eksikliği, gerekse müzikal verilere kendi ortamlarında ulaşılabilmesi amacıyla alan araştırmalarına ihtiyaç duyulmuş, çalışmanın Türkiye sınırları içerisinde Ahıska

Türklerinin birarada en yoğun yaşadığı yer olan Bursa ili ile sınırlandırılması uygun görülmüştür.

Çalışmamızın temel konusu olan Ahıska Türklerinin müzik kültürüyle ilgili kaynakların çok sınırlı olması ve Bursa’da yaşayan Ahıskalıların gerek sosyal, gerek kültürel yaşantılarıyla alakalı yapılmış çalışmaların bulunmaması, alan araştırması metoduyla sözlü kaynaklardan bilgi edinmeye yönlendirmiştir. 2011 yılının Aralık ayında Bursa’nın Yıldırım ilçesinde bulunan Bursa Ahıskalılar Federasyonu ve Bursa-Gürsu Göçmen Ahıska Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Şubesi’nin başkanları ile yapılan görüşmeler gerçekleştirilen alan araştırmasının ilk ayağını oluşturmaktadır. Çalışmanın daha sonraki aşamalarında tamamen Bursa’nın Gürsu ve Yıldırım ilçeleri merkez alınmış ve ağırlıklı olarak Ahıska halkı ile sözlü görüşmeler tercih edilmiştir. 2011-2013 yılları arasında çeşitli dönemlerde Gürsu ve Yıldırım ilçelerinde yapılan alan çalışmalarında görüşülen Ahıskalı Türklerin yaşları 22 ila 70 arasında değişmekte, bunlar arasında çoğunluğu kadınlar oluşturmaktadır. Yapılan alan araştırmalarında Ahıska Türklerinin din, dil, giyim, yemek alanlarına dair veriler toplanmış, çalışmanın konusu itibarıyla müzik uygulamaları ve Ahıskalıların müzik repertuarı konusunda yoğunlaşmıştır. Yapılan alan araştırmalarında Ahıskalıların ağızdan çok sayıda ezgi örneği derlenmiş ve bu ezgilerin bir kısmı notaya alınarak tezin ek bölümünde bu notalara yer verilmiştir. Bu kültürün varlık gösterdiği coğrafyalar nedeniyle benzerlik gösterdiği Azeri kültürü ve bu kültürün etkileşim hâlinde olduğu Kars, Erzurum, Ardahan, Iğdır ve Artvin yörelerinin müzik repertuarı ile notaya alınan Ahıska repertuarı karşılaştırılmış; ezgilerin dizi, usûl, söz ve tür bakımından incelendiği analiz kısmında bu karşılaştırma neticesinde ortaya çıkan etkileşimlere değinilmiştir.

İncelenen yazılı kaynaklar ve alan araştırmasından derlenen veriler doğrultusunda Ahıska Türklerinin kültürel ve müziksel uygulamaları kültürel süreklilik bağlamında ele alınmış, göçün bu sürekliliğe etkisi müzik uygulamaları üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Bursa ile sınırlı tuttuğumuz ve burada

yaşayan Ahıskalıların müzik kültürüne dair bilimsel bir çalışma olması hedefiyle hazırlanan bu tezin aynı zamanda yapılan derlemelerde kaydedilen ezgilerin notaya alınarak aktarımıyla repertuvara katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Tezin “Ekler” bölümünde yer verilen ezgilerin notalarından önce derleme tarihi, derleme yeri, kaynak kişi, derleyen ve notaya alan bilgilerine yer verilmiştir. Notaların sonunda, bitiş çizgisinden sonra yazılmış olan sesler ezginin bitiş sesinin diyapozondaki karşılığını ifade etmektedir.

2. BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU VE AHISKA TÜRKLERİNİN GÖÇÜ

Toplumsal değişimlerin en önemli etkenlerinden olan göç insanlık tarihi boyunca var olmuş, sürekliliğini korumuş bir olgudur. Dönemsel olarak farklılıklar görülebilmekle birlikte gerek insan, gerekse hayvanların göç hareketleri tüm tarih boyunca devam etmiştir. Toplumsal ve kültürel değişmelerin zeminini hazırlayan etmenlerin başında gelen göç, sosyal ve kültürel bağlamda birçok konuyla iç içe olmasından ötürü sosyal bilimcilerin araştırma alanlarının başında gelir.

2.1. Göç Tanımları

Sosyal Bilimciler tarafından yapılan çok sayıda tanım bize göç kavramının birden fazla değişkeni bulunduğunu göstermektedir. Temel olarak göç; “kişilerin hayatlarının bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır”.³ Buna göre gerçekleştirilen yer değiştirme eyleminin “göç” olarak kabul edilebilmesi için çeşitli ölçütlere uygun olması gerekmektedir. Bu

³ Taylan AKKAYAN, *Göç ve Değişme*, 21.

ölçütleri belirleyen iki temel kavram bulunmaktadır; süre ve mesafe. Süre kıstasına göre, göç eden birey veya grubun daimi ya da geçici olarak yer değiştirmesi farklı göç türlerini meydana getirir. Göç öncesi yerleşim birimi ile göç edilen yerleşim biriminin arasında olması gereken mesafe ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Bir görüşe göre mahalle ve semt gibi kısa mesafeler arasında oluşan yer değiştirmeler mahalli hareketler içinde sayılarak göç kapsamı dışında bırakılmakta,⁴ bir başka görüşe göre mesafenin belirleyici bir unsur olmadığı kabul edilerek göçün ülkeler arası yapılabileceği gibi, aynı mahalle içinde de gerçekleştirilebileceği savunulmaktadır.⁵

Göçü meydana getiren etmenlerin oluşumu, göçün gerçekleşmesi ve yerleşimi kapsayan süreç çok katmanlı ve uzun solukludur. Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşmiş göç hareketlerini belirleyen farklı sebepler bulunmaktadır. Bu sebepler doğrultusunda göç hareketleri gruplandırılmakta ve türlere ayrılmaktadır. Yer değiştirme hareketinin nedenleri, yöntemi, sosyolojik, ekonomik, kültürel ve psikolojik yansımaları göçmen birey ve gruplara göre çeşitlendirilebilir. Göç hareketinin sebepleri ve uygulanma biçimi hareketin hangi toplumsal değişikliklerle sonuçlanacağını belirler. Göçün sosyo-kültürel etkileri göçmen birey ve topluluklar kadar göç edilen yerde yaşamakta olan toplulukları da kapsar. Göçmenler ile göç edilen yerdeki topluluk veya topluluklar arasında kaçınılmaz bir biçimde meydana gelen sosyal ve kültürel etkileşimler değişim ve dönüşümü beraberinde getirir. Göç hareketi nüfus, aile, evlilik, ekonomik yapı, şehir ve konut alanlarında, bir dizi sosyal, kültürel, ekonomik vb. değişikliklere yol açar. Diğer yandan bir arada yaşayan iki veya daha fazla topluluğun birbirinden sosyal ve kültürel olarak etkilenmediği örneklere rastlamak çok zordur. Bu doğrultuda göçün sonuçlarından biri de sosyo-kültürel değişikliklerdir.

⁴ A.g.e., 22.

⁵ Cemal YALÇIN, **Göç Sosyolojisi**, 13.

2.2. Göç Türleri

İnsanların doğdukları ve/veya büyüdüğü, kültürel ve sosyal olarak kendilerini ait hissettikleri bir mahalleden, semtten, şehirden ya da ülkeden bir başka yaşam alanına geçiş yapmaları çok farklı değişkene bağlıdır. Dolayısıyla göç hareketini meydana getiren birden çok sebep bulunmakta ve bu farklılıklar çeşitli sonuçlar meydana getirmektedir. Savaşlar, büyük salgınlar ve ölümler, önemli iklim değişiklikleri, açlık, yaşamsal koşulların elverişli olmaması, fetihler, kentleşme, işsizlik, ideolojik ve kültürel baskılar göç hareketinin başka nedenlerindendir.

Nüfus hareketinin yöneldiği siyasal alana göre göçler “İç göç” ve “Dış göç” olarak ikiye ayrılmaktadır. İç göç, yaşanılan ülke sınırları içerisindeki yer değiştirme hareketlerini tanımlar, dış göç kavramı farklı bir ülkeye yönelen hareketleri adlandırır. İç göç tanımı yapılırken kullanılan genel ayrım kırsal-kent veya köy-şehir tasnifidir. Bu iki yerleşim tasnifine göre göç yolunun dört tipi bulunmaktadır: kırsal kente göç, kentten kente göç, kentten kırsal göç, kırsal kırsal göç.⁶ İç göçler kapsamında ele alınan bir diğer husus da göçün rotaya göre sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırılmayla iç göç iki kategoriye ayrılır: “Kademeli göç” ve “Kademesiz göç”. Kademesiz göçte hareket noktasından göç edilen noktaya direkt geçiş sağlanırken, kademeli göç türünde iskân edilecek yeni mekâna gitmeden önce başka bir göç mekânında duraklama yapılır.⁷ Yapılan göç hareketi uluslararası özelliği göz önünde bulundurularak “Dış göç” ve “İç göç” şeklinde sınıflandırılmaktadır. Dış göç bir ülkedeki bireylerin veya toplulukların bir başka ülkeye göç etmelerini, İç göç ise bir ülkeye başka ülkelerden bireylerin veya toplulukların gelip yerleşmelerini tanımlar.⁸

Göç türlerinin saptanmasında belirlenen ikinci kıstas zamandır. Yer değiştirme hareketi sonucu göç edilen yerlerde kalınan süreye göre göçler iki şekilde

⁶ Bkz. (2), AKKAYAN, 25.

⁷ A.g.e., 25.

⁸ Özer OZANKAYA, *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, 69.

sınıflandırılır. “Daimi göç”te yer değiştirme eyleminin belirli bir süresi yoktur. Kişiler süresiz ve daimi olarak göç etme amacıyla yola çıkarlar. Göç edilen mekânda yaşanacak olan sürenin göç hareketinin başlangıcından itibaren yaklaşık olarak belirli olması durumunda ise bu yer değiştirmeye “Mevsimlik göç” adı verilmektedir. Mevsimlik göçlerin ana sebebi yaşanan yerdeki ekonomik olanakların kısıtlılığıdır. Bireyler yaşadıkları yerde iş imkânlarının azaldığı dönemlerde ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bir başka yere göç etmektedirler.⁹ Bir diğer görüşe göre ise yer değiştirme hareketinin kısa süreli ve mevsimlik olması durumunda kişilerin göç edilen yerde yaşayan topluluklar ile sosyal ve ekonomik ilişkiler kuramayacakları, bu doğrultuda yapılan yer değiştirme hareketinin göç kapsamında yer alamayacağı savunulmaktadır.¹⁰

Yer değiştirme hareketlerinin ekonomik ve yaşamsal olanakların yetersizliği nedeniyle ulusça gerçekleştirilmesine “toptan göç” adı verilir. Bu göç hareketi tüm ulusun toplu olarak yer değiştirerek bir başka yere yerleşmesiyle sonlanır.¹¹ Bireysel veya küçük gruplar hâlinde yapılan yer değiştirme hareketlerine “münferit göç” adı verilirken, daha büyük ölçekli grupların hareketleri “kitlesel göç” olarak adlandırılır. Toplu göçlerin kitlesel olarak tek seferde gerçekleştirilmesi şart değildir. Aralıklı olarak farklı zamanlarda fakat geniş ölçekte sürekli olarak gerçekleştirilen toplu göç örnekleri de bulunmaktadır. Ahıska Türklerinin 1989 yılında Fergana katliamı sonrasında toplu şekilde Rusya’ya yaptıkları göç kitlesel göç kategorisine girerken, SSCB’nin dağılmasından sonra küçük gruplar hâlinde SSCB ülkeleri arasında gerçekleştirdikleri göçler bireysel/münferit göç kapsamında ele alınabilir.

Göçün iradî veya zorakî olarak gerçekleştirilmesi kıstası “gönüllü göç” ve “zorunlu göç” ayrımını ortaya koyar. “Gönüllü göç”, göçmenlerin kendi iradeleriyle göç etmeleri yaşam koşullarının iyileşmesi, daha iyi iş ve sosyal imkânlarla sahip

⁹ Bkz. (2), AKKAYAN, 24.

¹⁰ Hüseyin ARSLAN, 16. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün, 149.

¹¹ Orhan HANÇERLİOĞLU, Toplumbilim Sözlüğü, 158.

olma gibi talepler doğrultusunda gerçekleşir. Bu türün aksine “zorunlu göç” otoriter bir baskı unsurunun varlığı nedeniyle gerçekleşir. Zorunlu göçün sebebi devletin çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik vb. konularda gereklilik doğrultusunda karar alması olabileceği gibi, topluluğun yaşadığı otoriter baskı, zulüm ve şiddet ortamından kaçma arzusu da olabilir. Göçmen yaşadığı mekânda yaşamsal şartların uygun olmaması nedeniyle bir otorite kontrolünde olmadan kendi iradesiyle göç etse dahi bu yer değiştirme zorunlu göç kapsamında yer alır.¹² *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*’nde yer değiştirme hareketini serbest olarak gerçekleştiren bireyler “göçmen”, zorunlu olarak değiştirenler ise “mülteci” olarak tanımlanmaktadır.¹³

2.3. Zorunlu Göç ve Kültürel Süreklilik

2.3.1. Kavramsal ve Tarihsel Olarak “Kültür”

Kültür sözcüğü kökü “colo” olan “colere” fiilinden türetilen Latince “cultura” sözcüğünden gelmektedir. “Colere” sözcüğünün ikamet etmek, yetiştirmek, ibadetle onurlandırmak ve korumak gibi anlamları bulunmaktadır. Bu kavramlar süreç içerisinde birbirinden ayrılarak farklı terimleri doğurmuştur.¹⁴ “Cultura” terimi yetiştirme veya bakma anlamlarını kazanarak özellikle ekin ve hayvan bakımını içeren süreci adlandırmak için kullanılmıştır. Romalılar aynı terimi insan emeği ile tarlada ekilerek yetiştirilen bitkileri adlandırırken kullanmışlardır. Romalı filozof Cicero (M.Ö.107-44) ve şair Horatius (M.Ö.65-8) terimi insanın yetiştirilmesi, nefsinin eğitilmesi anlamında kullanmıştır. Cicero kavramı ifade etmek için “cultura animi” terimine yer vermiştir.¹⁵ Fransız düşünür Voltaire’in (1694-1778) bu terimi “insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi” şeklinde

¹² Bkz. (4), YALÇIN, 18.

¹³ Graham EVANS–Jeffrey NEWNHAM, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 235-236.

¹⁴ *Colere* kökünden türemiş olan sözcüklerle ilgili detaylı bilgi için Bkz. WILLIAMS, Raymond (2006), *Anahtar Sözcükler - Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*, Çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul.

¹⁵ Doğan ÖZLEM, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, 158.

tanımlamasına kadar Fransızca’da “ekin” kavramının karşılığı olmuştur.¹⁶ Ancak görüldüğü üzere bu tanımlama kültür teriminin yalnızca bir anlamını karşılar. “Kültür” sözcüğünün çok anlamlı olma özelliği sosyal/kültürel antropologlar tarafından nihai bir tanımlama yapılamamasına sebep vermektedir.

19. yüzyılda özellikle Fransızlar ve İngilizler kültür kavramının yerine “uygarlık” (civilization) kavramını kullanmıştır. Günümüzde genel olarak “ulaşılmış bir durumu ya da düzenli toplumsal yaşam koşulu”nu¹⁷ anlatmak için kullanılan “uygarlık” kavramı, 19. yüzyılda Aydınlanmacı düşüncenin bir yansıması olarak insanın seküler gelişme sürecini tanımlamasını, ilkeliliğin zıttı olarak kabul gören “gelişmişlik” durumunu ifade etmekteydi. Bu şekilde bilim, felsefe, endüstri ve teknoloji alanlarında üstün konumda görülen Avrupalılar kendilerini ötekileştirdikleri diğer topluluklardan ayırmıştır. Kültürü bir felsefe terimi olarak kullanan Alman düşünür J.G.Herder (1744-1803) “üstün ve egemen” Avrupa kültürünün tek kültür olarak varsayılmasına karşı çıkarak farklı ulusların, uluslar içerisinde yer alan toplulukların birbirinden farklı ve kendine özgü kültürleri olduklarını savunmuş, tek bir “kültür”den değil, “kültürler”den bahsedilmesi gerektiği düşüncesini ortaya koymuştur. “Herder, kültürü, toplumların doğal durumundan çıkıp, kendileri için yararlı ve doğru bildikleri amaçlara ulaşma ve bunları gerçekleştirme yolunda gösterdikleri tüm etkinliklerin genel adı olarak kullanmıştır.”¹⁸ 19. yüzyılda folklor araştırmalarının yaygınlaşmasıyla birlikte “geleneksel kültür”, “halk kültürü” kavramları üretilerek kültür kavramı geliştirilmiştir.

Maddi ve manevî, sosyal ve kültürel ürünü ve birikimi ifade eden kültür, içinde yaşanılan toplum tarafından belirlenir. Kültür aktarımı biyolojik değil sosyal bir süreçtir. Doğum anından itibaren birey yaşadığı topluma ait her türlü kültür

¹⁶ Bozkurt GÜVENÇ, *İnsan ve Kültür*, 96.

¹⁷ Raymond WILLIAMS, *Anahtar Sözcükler - Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*, Çev. Savaş Kılıç, 70.

¹⁸ Bkz. (14), ÖZLEM, 153-154.

ögesini kültürlenme yoluyla öğrenir, muhafaza eder ve eğitimle kuşaktan kuşağa aktarır.

Kültür, insan davranışlarının, bu davranışları etkileyen düşünce biçimlerinin, inançlarının, geleneğinin, dilinin ve tüm maddi-manevi birikimlerinin oluşturduğu bir bütündür. Kültürü oluşturan etmenler bir bütün olmakla birlikte, araştırma sahası bakımından iki şekilde gruplanabilir: maddî kültür (üretim araçları, aletler vb.) ve manevî kültür (fikirler, inançlar, duygu ve davranışlar).¹⁹ Tüm bu etmenler içerisinde sosyal bir süreç olan kültürün aktarımında en etkili olan unsur dildir. Dil, insanlar arasındaki iletişimi sağlayan semboller sistemi olarak kültürel bağlamda ele alınması gereken bir olgudur. Kültürün bir ögesi olmakla birlikte, dil, aynı zamanda kültürün aktarımında ve yaratımında rol oynar, bu nedenle de dil ile kültür birbirinden bağımsız olarak ele alınamaz.

2.3.2. Kültürel Süreklilik Kavramı ve Göçün Kültürel Yansımaları

“Kesintisiz olarak sürüp gitme, devamlılık”, anlamına gelen “süreklilik” kavramı klâsik felsefede doğada var olan herşeyin bir bütünlük içinde örülü olduğunu ve kesintisiz bir biçimde evrimleştiğini savunan bir ilkedir. Alman düşünür G. W. Leibniz’e (1646-1716) göre doğasal değişimler kopmayan bir süreklilikle, sıçrama olmadan ve kesintiye uğramadan gerçekleşir. “Süreklilik ilkesi” adı verilen bu ilke evrimin devrimsiz olarak gerçekleşeceği tezini savunur. Zaman içerisinde meydana gelen bilimsel gelişmeler evrimin gerçekleşme şekline dair yeni bir söylemin oluşmasını sağlamıştır: “devrimsiz evrim ne doğal ne de toplumsal yapıda mümkün olamaz”.²⁰ Bu görüşe göre fizik, kimya ve toplumbilim örneklerinden yola

¹⁹ Hilmi Ziya ÜLKEN, *Sosyoloji Sözlüğü*, 185.

²⁰ Orhan HANÇERLİOĞLU, *Felsefe Sözlüğü*, 385.

çıkarak evrimin dışarıdan müdahale ile değişim ve dönüşüm geçireceği savunulmaktadır. Bu geçiş aşaması “sıçrama” veya “kırılma” olarak adlandırılır.

İnsan, yaşadığı süre boyunca bir köke ait olma ihtiyacı hisseder ve kalıcılık duygusunu korumak ister. Ortaya koyduğu her ürün, her tutum ve davranış ile dünya ile kurduğu bağlantıyı pekiştirerek, aidiyet duygusunu sağlamaya çalışır. ABD’li psikolog Abraham Maslow’un (1908-1970) ortaya koyduğu “İhtiyaçlar Hiyerarşisi”²¹ teorisine göre “psiko-sosyal ihtiyaçlar” kategorisine giren “ait olma ihtiyacı” insanın kendi türüyle ilişkide bulunma ihtiyacının bir yansımasıdır. İnsanın ve dolayısıyla toplumların yaşadıkları süreç içerisinde gerçekleştirdiği tüm üretimi kapsama özelliğiyle tarihsel ve toplumsal bir olgu olan kültürün sürekliliği, topluluğun süreç içerisinde edindiği sosyo-kültürel alışkanlıklar ve geleneklerin günlük pratikler yoluyla nesilden nesile aktarılmasıyla sağlanır.

Sürekliliğin (kesintisizliğin) ancak değişimle gerçekleşebileceği saptamasından²² hareketle kültürün sürekliliği de gelenek ve göreneklerin zaman içerisindeki dönüşümüyle sağlanır. Kuşaklar arasındaki iletişimin sağlanmasında önemli rol oynayan gelenek, süreç içerisinde iradi olarak veya dış etkenlerin etkisiyle değişikliklere uğrar. Kültürün değişim süreci iki şekilde ilerler: uzun ve kesintisiz olarak kendiliğinden (*evrim*) veya planlı ve zorakî bir biçimde kısa ve kesintili olarak (*devrim*). Bununla birlikte kültürel değişim dönüşümle birlikte meydana gelir ve hiç bir zaman bütünsel bir değişim yaşanmaz.

²¹ İhtiyaçlar terosi’ne göre, insanın ihtiyaçları bir hiyerarşik yapılanmaya sahiptir ve ihtiyaçlar piramidinde üst sırada yer alan ihtiyaçlara erişilebilmesi için alt sırada yer alan ihtiyaçların giderilmesi gerekmektedir. Bu yapılanmaya göre bireyin beş basamaktan oluşan ihtiyaçlar piramidi şu şekilde gruplanabilir: “genel ihtiyaçlar” (fiziksel ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyaçları) ve “psiko-sosyal ihtiyaçlar” (ait olma ve sevgi, takdir ve saygı, kendini gerçekleştirme ihtiyaçları). Toplum içinde yaşayan bireyin ihtiyaçlarının tatmini için öncelikli olarak genel ihtiyaçlarının, ikinci olarak ise psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Detaylı bilgi için Bkz. DERELİ, Toker (1995), **Örgütsel Davranış**, Menteş Kitabevi, İstanbul, 154-155.

²² Bozkurt GÜVENÇ, **Kültürün Abc’si**, 25.

“Canlı bir varlığın yinelenen bir etkiyle edindiği tutum”²³ olarak tanımlanan “alışkanlık”, süreç içerisinde bilinçli veya bilinçsiz olarak edinilen düşünce ve davranış kalıplarıdır. Doğa bilimci Jean-Baptiste Lamarck’ın (1744-1829) ortaya koyduğu “Alışkanlık Yasası”na göre edinilen alışkanlıklar ihtiyaçlar doğrultusunda süreklilik gösterirler. Buna örnek olarak ortam değişiklikleri sonrasında gereksinim duyulan yeni ihtiyaçların yeni alışkanlıkları, dolayısıyla da yeni davranış ve düşünce kalıplarını meydana getirmesi gösterilir.²⁴ Alışkanlıkların devamlılığını sağlayan etkenlerden biri tatmin olma durumudur. Tatmin olma ya da doyumsuzluk, sürekliliği veya değişimi ve yeni alışkanlıkların kazanılmasını beraberinde getirir.

Öğelerinin birbiriyle ilişkisini bir bütün olarak ele alan ve sürekliliğin sağlanmasında rol oynayan sosyal-kültürel sistemleri fonksiyon kavramı çerçevesinde inceleyen yapısal-işlevselci Sosyal Bilimcilere²⁵ göre toplumsal sistem içerisinde yer alan parçaların işlevi, sistemin varlığını ve sürekliliğini sağlamaktadır. İşlevi olmayan bir parçanın sistem içerisinde yer alamayacağı, zaman içerisinde sistemden çıkarılacağı savunulur. Bu görüşün yansıması olarak toplumsal ve yaşamsal ihtiyaçları karşılayan alışkanlıklar bütünü olan kültürün devamlılığında öğelerinin işlevsel olma özelliği önem taşır.

Kültür öğeleri ihtiyaçları karşıladıkları ve toplumun üyelerine doyum sağladıkları müddetçe kültürün sürekliliği sağlanabilir. Yer değişikliklerinin yeni ihtiyaçları, yeni alışkanlıkları ortaya çıkardığı tezinden hareketle göçün kültürün sürekliliği ve değişkenliği üzerindeki etkisinden bahsetmek mümkündür. Göçmen gruplar, göç ettikleri ülke topluluklarıyla kültürel, tarihsel bağlamda ortak unsurlara sahip olsalar dahi belirli bir süre ayrıksı olma hissiyle yaşamlarını sürdürürler. Bununla birlikte çoğunlukla zaman içerisinde uyum sağlama eğilimi gösteren

²³ Bkz. (21), HANÇERLİOĞLU, 10.

²⁴ A.g.e., 10.

²⁵ Yapısal-işlevselci Antropoloji ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. EMİROĞLU, K.-AYDIN, S. (2003) **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

göçmen gruplar kültürel olarak işlevsel olanı muhafaza ederken ihtiyaçlar doğrultusunda değişimi benimseyebilirler.

Zorunlu göç, göçmenlerin sosyal ve kültürel bağlamda bir başka topluluğa veya devlete uyum sağlamalarını gerektirir. Pierre Nora'ya göre “süreklilik duygusunun kökü mekandadır”²⁶ ve toplulukların kendilerine ait ve/veya kendilerini ait olarak gördükleri, hissettikleri topraklardan, mekânlardan zorla alıkonmaları sosyo-kültürel öğelerin sürekliliğini değişime zorlar. Göç eden topluluklar yerleştikleri yeni toprakların kültürüne aşina olmasa dahi zamanla karşılaşılan yeni kültürü benimsemekte (*asimilasyon*) ya da kendine ait olan kültür öğeleriyle harmanlamaktadır (*entegrasyon*).

Sonuç olarak bir tür yaşam deneyimi içinde ve yüzlerce/binlerce yıl içinde şekillenen “kültür”, taşıyıcısı olan kuşaklar üzerinden farklı zamanlara ve farklı mekanlara akar. Bütün bu süreçte değişir ve gelişir. Kimi durumlarda da kendini muhafaza eder. Özellikle dil ve müzik alanında bu direnç daha çok gözlenebilir.

2.4. Ahıska Türkleri ve Göç Deneyimleri

2.4.1. Ahıska'nın Coğrafi Konumu ve Tarihsel Geçmişi

Ahıska şehri coğrafi olarak Türkiye'nin kuzeydoğusunda konuşlanmakta, Ardahan iline sınırı bulunmakta ve günümüzde Gürcistan sınırlarında yer almaktadır. Posof Çayı'nın iki yanında yer alan şehir Abastuban, Adigön, Ahılkelek, Azgur, Hırtız, Aspinza gibi yerleşim birimlerini içinde barındırır. İsmine rastlanılan ilk

²⁶ Pierre NORA, **Hafıza Mekânları**, 17.

yazılı kaynak olan *Dede Korkut Kitabı*'nda Aksıka/Aksaka (Ak-Kale)²⁷ olarak anılan Ahıska şehri, varolan yazılı kaynaklarda M.Ö. 665 yıllarında Çinistan adı verilen Ortaasya/Türkistan ülkesinden gelen Saka (İskit) Türkleri'nin Gogarlar Boyu'nun yurdu olarak anılmaktadır. Dede Korkut kitabındaki anlatımlar üzerinden M.Ö.331-323 tarihlerinde Kür ırmağı'nın çevresinde Bun-Türkler ve Kıpçakların yaşamakta olduklarını aktaran Kırzioğlu, Selçuklu Sultanı Alparslan'ın, 1068 yılında Ardahan ve çevresini fethettiğini yazmıştır.²⁸

13. yüzyılda dilleri Kıpçak Türkçesi olan, dinleri Hristiyan-Ortodoksluk olan Kıpçak Türklerinden I. Sargis, öncelikle İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'dan Gürcistan Atabeki ünvanını almış ve Artvin ve Yukarı Kür Bölgesi'nin (Ardahan, Ahıska, Ahılkelek, Azur) İlbeğ'i olmuştur. I. Sargis Atabekler ailesini kurmuş ve bu aile 1267-1578 yılları arasında buraya hükmetmiştir.

16. yüzyılın başında Artvin, Ardahan, Ahıska Beyi olan Kıpçak Atabeki Mirza Çabuk, Batı Gürcistan'ın Osmanlı Devleti'ne itaatini sağlamış ve Şehzade Yavuz Selim'e öncülük etmiştir. Mirza Çabuk'un ölümünün ardından yerine kardeşi IV. Gorgora geçmiş ve Şah İsmail'in baskısıyla Perslere dahil olmuştur. Böylelikle Persler Atabeklerin tarafına geçmiştir.²⁹

1551 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın Ardanuç ve Ardahan'ı Atabeklerden geri almasının ardından 1578'deki Çıldır Meydan Savaşı'yla Perslere galip gelen Osmanlı Devleti 1828 yılında Rusların kuşatmasına kadar Ahıska şehrini topraklarına katmıştır. Ahıska Atabeki II. Keyhüsrev'in oğulları Menuçehr ile Gorgora Osmanlı Devleti'ne itaatlerini sunmuş ve isimlerini değiştirerek İslâm dinine geçmişlerdir. Atabek Yurdu'nun kesimleri birleştirilmiş ve Çıldır Eyaleti

²⁷ Mamaşlı M. KUZU (Kırzioğlu), *Ahıska Üzerine Halk Değişlerimizden*, 43.

²⁸ M. Fahrettin KIRZIOĞLU, *Osmanlı Fethi'nden Önceleri Ardahan-Çıldır-Posof Bölgesinin Türklüğü*, 35.

²⁹ A.g.e., 36.

adıyla bir Beylerbeyilik oluşturulmuş, Menuçehr Bey, II. Atabekli Mustafa Paşa adını alarak Beylerbeyi olmuştur. Çıldır Eyaleti'nin merkezi olarak Ahıska şehri belirlenmiştir.³⁰

1800'lü yılların başlarında Ruslar birçok kez Ahıska şehrine saldırıda bulunmuş ve 1828 yılında önce Kars ve Ahılkelek, daha sonra da Ahıska, Azgur, Ardahan'ı kuşatmışlardır. Ahıska/Çıldır Eyaleti'nin Rusların eline geçmesi üzerine bölge üzerinde çatışmalar başlamış ve eyalet geri kazanılmaya çalışılmıştır. Ancak, 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması'nın sonucunda savaş tazminatı olarak Ahılkelek, Hirtis, Azgur, Bedre, Cecerek, Ahıska, Koblıyan Çarlık Rusyası'na, Erzurum, Muş, Kars, Ardahan Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Rusların işgalinden sonra Ahıska halkının bir kısmı Anadolu'ya göç etmiş, göç etmeyenler de 1944 sürgününe kadar bu bölgede yaşamaya devam etmiştir.³¹

Kırım Harbi adıyla anılan Osmanlı-Rus Savaşı'nın (1853) ardından Ahıska ve çevresi kazanılıp tekrardan Ruslara kaybedilmiştir. 93 Harbi adı verilen Osmanlı-Rus Savaşı'nın (1877-1878) sonucunda Kars, Ardahan ve Batum da kaybedilmiş ve savaş sonrasında Ahıska halkının bir kısmı daha Osmanlı topraklarına göç etmiş, Ağrı, Muş, Çorum, Hatay ve Bursa yörelerine yerleşmişlerdir.³²

Çarlık Rusyası'nın boyunduruğu altında bulunan Ahıska Türklerinin dergi, kitap, gazete gibi iletişim araçlarından men edildikleri, askere alınmadıkları ve askerlik mesleğini bilmedikleri için daha sonraki yıllarda savaş sırasında sıkıntı çektikleri belirtilmiştir.³³

³⁰ Yunus ZEYREK, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, 17.

³¹ A.g.e., 24.

³² A.g.e., 28.

³³ A.g.e., 29.

Bolşevik İhtilali (Ekim Devrimi-1917) ile birlikte uygulanan “ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı”ndan faydalanmak isteyen Ahıska Türkleri 1918 yılının Nisan ayında kendilerini topraklarına kabul etmeleri talebiyle Osmanlı Devleti’ne başvurmuş ve Batum Antlaşması ile birlikte Ahıska ve Ahılkelek, Brest-Litovsk Antlaşması ile de Kars, Ardahan, Batum Osmanlı Devleti’ne iade edilmiştir. İlerleyen süreçte kazanılan bölge tekrar kaybedilmiş ve son olarak 1921 yılında Moskova Antlaşması ile Ahıska, Ahılkelek, Borça, Batum Ruslar’a bırakılmıştır.³⁴

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dönemi yenilenen rejim ile birlikte Ahıska Türkleri için zorlukların katlanarak arttığı dönem olmuştur. Bu dönemde Abhazlar, Osetler ve Acara Müslümanları’na özerlik verilmiş, Ahıska Türklerine ise verilmemiştir. Birçok Ahıska Türkü’nün soyisimi Gürcüceye çevrilmiştir (örn. Alioğlu - Alidze). 1926 tarihli nüfus sayımında Türk kimliği ile sayılan Ahıska Türklerinin sayısı 137.921’dir. 1917 yılından 1944 yılındaki sürgüne kadar Ahıska Türklerinin bir kısmının gizlice Türkiye’ye kaçtığı belirtilmektedir.³⁵

2.4.2. 1944 Orta Asya Sürgünü

II. Dünya Savaşı öncesinde askere alınmayan Ahıska Türkleri, savaş zamanında Almanlarla savaşmak üzere cepheye gönderilmiştir. 40.000 civarında insanın askere gönderilmesinin ardından geride kalan kadınlar, yaşlılar ve çocuklar demiryolu inşaatında çalıştırılmışlardır. 1944 yılının Ekim ayında demiryolu inşaatı bitmiş ve 15 Kasım tarihinde bir gece içerisinde Ahıska Türklerinin yaşadığı 200’den fazla köy ve kasaba boşaltılarak kendi inşa ettikleri demiryolunda yolculuk etmek üzere yük vagonlarına bindirilmişlerdir.³⁶ Burada belirtmek gerekir ki 1944 sürgünü

³⁴ A.g.e., 41.

³⁵ Ayşegül AYDINGÜN, “Resettlement and Belonging Among Cultural and Ethnic Kin: Meskhetian Turks in Turkey”, 341.

³⁶ Seyfeddin BUNTÜRK, **Rus Türk Mücadelesi’nde Ahıska Türkleri**, 197-198.

sırasında yerinden edilen tek topluluk Ahıska Türkleri değildir. Altında Stalin'in imzası yer alan Devlet Savunma Komitesi Kararı şu şekildedir:

“Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adigen, Aspinza, Ahılkel ve Bogdanovka rayonlarıyla Acaristan Özerk SSC'den Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplam 86.000 kişiden meydana gelen 16.700 hanelik nüfustan, 40.000'i Kazakistan SSC'ye, 30.000'i Özbekistan SSC'ye ve 16.000'i de Kırgızistan'a tahliye (sürülüp boşaltma) edilsin.”³⁷

Sovyet rejimi bu topluluklara göç ettirilmelerinin sebebinin kendilerini Alman askerlerinin ilerleyişinden ve savaştan korumak olduğunu söylemiş ve sürgün edilen ailelere evlerine döneceklerine dair açıklama yapılmıştır. Geçici bir süreliğine evlerinden uzaklaştırıldıklarını düşünen aileler, değerli eşyalarını toprağa gömerek, evlerini, hayvanlarını ve tüm eşyalarını arkalarında bırakarak Orta Asya'ya sürülmüşlerdir. Günlerce süren tren yolculuğu boyunca gerekli sıhhi yardımı alamayanlar ve hayatını kaybedenler olmuştur. Gerek Bursa'da yapılan alan araştırmaları sırasında görüşülen Ahıskalılara göre, gerekse birçok yazılı kaynakta belirtildiği üzere sürgünün asıl sebebi olarak bu toplulukların savaş sırasında Almanya ve Japonya ile ittifakta olan Türkiye'ye yardım edebilecekleri korkusugösterilmektedir. Bir başka sav ise; SSCB'nin Türkiye'nin kuzeydoğu illerine sahip olarak Kafkaslar üzerindeki hâkimiyetini arttırmak istemesi ve bu sebeple bu illerde yaşayan halkın tehcir edildiği şeklindedir.³⁸

³⁷ Bkz. 5.2.1. Wimburs ile Wixman'ın “Sovyet Orta Asyası'nda Yeni Bir Sevda: Mesketya Türkleri” başlıklı makalesinde sürgün edilen topluluklar arasında Karapapaklar ile Türkmenlerinde olduğu belirtilmiş ve bu toplulukların tümü “Mesketyahılar” adı altında gruplandırılmıştır.

³⁸ Bkz. (30), ZEYREK, 59.

Ahıska Türkleri 1956 yılına kadar “özel iskân kontrolü” altında tutulmuşlardır. Ayda iki kez ilgili büroya gidip kaydolmaları şart koşulmuştur.³⁹ Bu tedbir düşmanla işbirliği yapan topluluklara uygulanmaktaydı. Oysa ki Ahıska Türkleri hiçbir zaman sürülen diğer Kuzey Kafkasya toplulukları gibi resmî olarak düşmanla işbirliği yapmakla suçlanmamışlardır. 28 Nisan 1956 ve 31 Ekim 1957 tarihlerinde çıkarılan kararnameler ile sürgün yaptırımları ortadan kaldırmış ve “özel iskân kontrolü” durdurulmuştur. Kontrol altında tutuldukları yılları Ahıskalı kaynak kişi Asım Seyfullah şöyle anlatmaktadır:

"1956. yıla kadar 12 yıl sürgün olan bizim Ahıska Türkleri hepsi el altında, kontrol altında yaşadılar. Her ay gelip cemaatimize imza attırıyorlardı ki “buradasınız” demek için. Kaydediyorlardı. Bir yere gitmek için izin almak gerekiyordu. Onu da vermiyorlardı. Bir köyden öbür köye, bir ilçeden öbür ilçeye gitmeye izin yoktu.”⁴⁰

Yunus Zeyrek’in belirttiğine göre, 1945-1958 yılları arasında SSCB yetkililerince Ahıska Türkleri ile ilgili haberlere ambargo uygulanmış, 1944 sürgünü ile ilgili bilgiler gizli tutulmuştur. 1950’lerde Sovyet makamları önce gizli olarak, sonra da açık bir şekilde savaş sırasında birçok topluluğun sürüldüğünü kabul etmişlerdir. 25 Şubat 1956’da N. Krushev 20. Parti Kongresi’nde yaptığı konuşmasında Stalin döneminde yapılanları açıklarken Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguç ve Kalmuklar’ın isimlerini zikretmiştir. Bir sonraki genelgelerde Volga Almanları ve Kırım Tatarlarının sürülmesinden de bahsedilmiş ancak Ahıska Türkleri ve beraberinde göç ettirilen diğer gruplarla ilgili açıklama yapılması için 12 yıl daha geçmesi gerekmiştir. Batı Gürcistan’dan küçük grupların da sürülmüş olduğu devlet yetkililerince kabul edilerek, SSCB Yüksek Prezidyumu’nun 30 Mayıs 1968 tarihli kararnamesinde şu ifadeler yer verilmiştir:

³⁹ Stephan F. JONES, “Meskhetians: Muslim Georgians or Meskhetian Turks? A Community Without a Homeland”, 14.

⁴⁰ 24 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak Kişi: Asım Seyfullah.

“Önceleri, Acara, Ahıska ve Ahılkelek havalisinde yaşayan SSCB vatandaşları, çalışma kanunu ve pasaport rejimine göre, SSCB’nin diğer vatandaşları gibi istedikleri yerlerde yaşayabilirler. Eskiden Gürcistan’da, şimdi ise Kazakistan, Özbekistan ve diğer Sovyet Cumhuriyetleri’nde yaşayan Türk, Kürt, Hemşin ve Azerîler, yaşadıkları yerlerde tamamen yerleşik hayata geçip çevreyle kaynaştıkları, vatandaşlık haklarından faydalandıkları, sosyal ve politik hayata katıldıkları, parti ve sendika kadrolarına seçildikleri, çalıştıkları yerlerde başarılı olanlara nişan, madalya ve şeref payesi verildiği not edilmelidir. SSCB’nin Başbakanlık Meclisine, yukarıda adı geçen vatandaşların yaşadıkları yerlerde sosyal ve kültür kuruluşlarda, onların kültürel özellikleri göz önüne alınarak yardımcı olma görevi verilmelidir”⁴¹

1956-1957 yıllarında sürgün edilen diğer topluluklar düşmanla işbirliği yapma suçundan aklanırken resmî olarak hain sayılmamaları sebebiyle Ahıska Türkleri için herhangi bir karar çıkarılmamıştır. 1957 yılında Ahıska Türkleri Moskova’ya temsilcilerini yollayarak vatanları Ahıska’ya dönme taleplerini bildirmiş ancak karşılığında “Azerî oldukları gerekçesiyle Azerbaycan’a dönebilecekleri” cevabını almışlardır. Anlaşıldığı üzere, Ahıska Türkleri bu dönemde Azerî olarak kabul edilmekte ve bu nedenle vatanlarının Ahıska olmadığı iddia edilmektedir. Ahıska Türklerinin, sürgünün birçok döneminde farklı şekillerde karşımıza çıkan kimlik sorununa çalışmanın devamında değinilecektir.

Verilen izin doğrultusunda birkaç aile Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Saatlı Bölgesi’ne göç etmişlerdir.⁴² Ancak göç etme sebepleri Azerbaycan’ı vatanları olarak kabul etmeleri değil, Ahıska’ya daha yakın bir konumda bulunmak ve belki de ilerleyen dönemde Ahıska’ya geçiş yapabilmek arzusudur. Nitekim Azerbaycan’a

⁴¹ Bkz. (30) ZEYREK, 66.

⁴² A.g.e., 66.

göç eden gruptan birçok aile 1960-1961 yıllarında Ahıska'ya geçmeye çalışmış ancak Gürcistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri Wasili Mzhavanadze tarafından geri çevrilmişlerdir.

1964 yılında kurulan Milli Halkların Müdafaası için Türk Birliği'nin başkanı olarak Enver Odabaşoğlu (Odabaşev) seçilmiş ve ilk "Halk Toplantısı" Orta Asya, Kazakistan, Kafkasya'yı temsil eden 600'den fazla delege ile Taşkent'te yapılmıştır. İlerleyen yıllarda birçok kez Moskova'ya giderek vatanlarına geri dönmelerine izin verilmesi için başvuru yapan Ahıska Türkleri, yanıt alamamış ya da geçirtilmişlerdir. 1970 yılında yapılan son başvuruda Ahıska Türkleri Sovyet hükümetinin gereken ilgiyi göstermemesi hâlinde vatandaşı olmak için Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmelerine müsaade edilmesini talep etmişlerdir. Hemen arkasından Ahıska Türklerine yapılan haksızlıkların anlatıldığı ve çeşitli taleplerin yer aldığı bir bildiri yayınlamışlardır.⁴³ Taleplerinin karşılığını alamamalarının sonucunda 1972 yılında topluluğun yeni önderi Reşit Seyfatov, Sovyet Komünist Partisi Sekreteri Leonid İlyiç Brejnev, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Josef Waldheim ve dönemin T.C. Başbakanı Ferit Melen'e birer mektup yazarak Ahıska Türklerinin yaşadığı sorunlara dikkatlerini çekmeye çalışmıştır.⁴⁴

2.4.3. Fergana Olayları ve İkinci Sürgün

Yazılı kaynaklarda ve topluluk üyeleriyle gerçekleştirilen görüşmelerde 1944 yılında Gürcistan'dan sürülen ve bir çoğu Özbekistan'da yaşamakta olan Ahıska Türklerinin burada bulunan Özbek halkı ile uyumlu bir şekilde yaşamlarını idame

⁴³ Bildiride yer alan talepler için Bkz. WIMBURS, S. E. – WIXMAN, R. (1987), "Sovyet Orta Asyası'nda Yeni Bir Sevda: Mesketiya Türkleri", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Çev.E. Özbilen, Sayı: 49, 164.

⁴⁴ Mektuplar için Bkz. 5.2.2.

ettirdikleri dile getirilmiştir. Bu barış ortamının sebebi olarak Ahıska Türklerinin Özbekler ile aynı dine mensup olmaları ve Özbek toplumunu “kardeş toplum” olarak nitelendirmeleri gösterilmektedir.

2-4 Haziran 1989’da Özbekistan’ın Fergana eyaletinde Ahıskalıların evlerine ateş açılmış ve 2.000 ev ateşe verilmiş, 100’lerce insan ölmüştür. Yaşanan bu olay Fergana Katliamı adıyla tarihe geçmiş, ancak Özbeklerin “kardeş” saydıkları ve 1944’den bu yana beraber yaşadıkları Ahıskalıları öldürmelerinin sebebi ile ilgili kesin bir bilgi verilememiştir. Olayın yaşanmasından iki ay kadar önce bir pazar yerinde bir Özbekli ile Ahıskalı arasında çıkan münakaşayla, yakın tarihlerde Ahıskalı ve Özbek gençler arasında meydana gelen kavga, bu katliamın sebepleri arasında gösterilmekte, ancak böylesine büyük bir kayba neden olması bakımından bu açıklama tatmin edici bulunmamaktadır.⁴⁵

1944 sürgününün sebebi ile ilgili net bilgilere ulaşamadığı gibi Fergana Katliamı’nın sebepleri üzerine çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden birinde, 20 Mayıs tarihinde barda iki genç arasında çıkan kavganın bu olayların başı olduğu, ancak bu kavganın özellikle ve planlı çıkarıldığı, iki topluluğu birbirine kırdırmak için yapıldığı öne sürülmektedir.⁴⁶ Bir başka görüş ise Sovyetler Birliği dağılmakta olduğu için toprakların bölüneceği, bu bölünme sırasında Ahıska Türklerinin de toprak talebinde bulunma ihtimalleri olduğu, bu nedenle de sürgün edilmelerinin gerektiği düşüncesidir.⁴⁷ Karşılaşılan diğer bir tez ise bu olayların sorumlusunun Sovyet hükümeti olduğu yönündedir. Yunus Zeyrek’in kitabında yer verdiği dönemin Tacikistan Müftüsü Kadı Turadzonzade’nin vaaz metni şu şekildedir:

⁴⁵ Bkz. (30), ZEYREK, 78.

⁴⁶ İskender KURBANOV, **Fergana Katliamı**, www.ahiskalilarvakfi.com, Erişim tarihi: 21.10.2014.

⁴⁷ 21 Aralık 2013 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Bursa-Gürsu Göçmen Ahıska Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Şubesi Başkanı Yusuf Nurigil.

“Bu Ahıska Türkleri’ne karşı girişilmiş bir katliam. Bu kanlı olaylar, ayrılmakta olan cumhuriyetlerin kendi ayakları üzerinde duramayacaklarını ispatlamak için Moskova’nın ve gizli güçlerin tahrikiyle çıkarıldı”⁴⁸

Fergana olayları sırasında Özbekistan’da 109.000 Ahıskalı bulunmaktaydı ve bu nüfusun 16.000’i Fergana’da yaşamaktaydı. Olayların gerçekleşmesinden sonra hayatını kaybedenlerin sayısı ile ilgili çelişkili bilgiler yayınlanmış, son olarak SSCB Yüksek Sovyeti’ne Cumhuriyet Baş Savcısı A. Sukharev’in verdiği raporda 63’ü Ahıska Türkü, 38’i Özbek ve diğer gruplardan olan 112 kişinin hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Bu rapora göre olaylarda 1.032 sivil ve 150’den fazla asker yaralanmıştır.⁴⁹ Özbekistan’da yaşayan Ahıska Türkleri ikinci kez zorunlu göç yaşayarak Rusya Federasyonu’nun Smolenski, Voronej, Kursk, Orlov, Ryazan, İvanovo, Belgorod, Tula, Oryol ve diğer bölgelerine tahliye edilmiştir. Fergana olaylarından bir ay sonra Özbekistan’ı terkeden 74.000 Ahıskalının 40.000’i Azerbaycan’a, 17.500’ü Kazakistan’a, 16.000’i Rusya Federasyonu’na göç etmiştir.⁵⁰

Ahıska Türklerinin göç ettikleri Rusya’nın Krasnodar bölgesinde baskı gördükleri, ayrımcılık yapıldığı gerek yazılı gerekse sözlü kaynaklar tarafından belirtilmektedir.⁵¹ Bu bölgede yaşayan Rusların Ahıskalıları istemediği, Ahıskalılara ikâmet izni verilmediği ve bu nedenle çalışma izni alamadıkları belirtilmiştir. Pasaportları olmayan Ahıska Türkleri bulundukları yerden bir başka yere göç edemeyerek uzun süre bu şartlar altında yaşamak zorunda bırakılmışlardır.

⁴⁸ Bkz. (30), ZEYREK, 80.

⁴⁹ Bkz. (37), BUNTÜRK, 386.

⁵⁰ A.g.e., 388-389.

⁵¹ A.g.e., 400.

2.4.4. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göç Etme Süreci ve Deneyimleri

Ahıskalıların Osmanlı Devleti'nin devamı niteliğinde gördükleri ve dil, din, kültür birliği nedeniyle “vatan” saydıkları Türkiye'ye göç etme arzuları sürekli olarak devam etmiştir ve bu doğrultuda başvurularda bulunmuşlardır. 1965-1970 yılları arasında yapılan başvurular doğrultusunda Sovyetler Birliği 1989 yılında Türkiye'nin kabul etmesi durumunda Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç edebileceğini bildirmiştir. “Türk soyundan veya Türk kültürüne bağlı olma” şartından hareketle etnik çatışmalardan kaçan 32.577 Ahıska Türkü ikamet ve çalışma izni muafiyetiyle Türkiye'ye göç etmiştir.⁵²

Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde çıkarılan 02.07.1992 tarihli ve 3835 sayılı İskân Kanunu⁵³ 11.07.1992 tarihinde resmi gazete yayınlanmış ve Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabulü resmi olarak onaylanmıştır. Bu kanunla her yıl durumu en zordan başlamak üzere belirli sayıda Ahıska Türkünün Türkiye'ye kabul edilmesi kararlaştırılmış ve ilk hedef olarak 500 ailenin Iğdır'a yerleştirilmesine karar verilmiştir. Aynı yıl içerisinde 150 aile, 1993 yılında ise 350 ailenin Türkiye'ye kabulüne karar verilmiştir. 1993 yılında Azerbaycan'dan 40 aile 163 kişi, Kazakistan'dan 71 aile 319 kişi, Rusya Federasyonu'ndan 35 aile 144 kişi, Kırgızistan'dan 23 aile 87 kişi ve Özbekistan'dan 10 aile 37 kişi Iğdır'a yerleştirilmiştir.⁵⁴ 1993'te Iğdır'a göç eden Ahıskalı Türklerin % 68'i Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân kanunu ile getirilmiş, % 18'i evlilik ve aile birleşimi yoluyla gelmiş, % 13'ü ise akraba ve tanıdıkların vasıtasıyla Iğdır'a yerleşmişlerdir.⁵⁵ Ahıskalıların bu dönem gerçekleştirilen göçü 20. yüzyılın son iskânlı göçü olmuştur.

⁵² Nurcan ÖZGÜR, “Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskânlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, “G” Grubu, Mülteciler, “Tenke Mültecileri”, 209.

⁵³ Bkz. Ek 5.2.3.

⁵⁴ Bkz. (37), BUNTÜRK, 427.

⁵⁵ Iğdır'a göç eden Ahıska Türkleri ile ilgili daha kapsamlı bir çalışma için Bkz. SÜRMELİ, Murat (2010), *Iğdır'ın Demografik Yapısında Göç ve Ahıska Türkleri Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

1990'lı yılların başlarında Türkiye'ye göç eden Ahıska Türkleri, Çeçen ve Azeri Türkleri ile birlikte milli mülteci olarak karşılanmış, ilerleyen dönemlerde ise “misafir” statüsünde görülerek geçici kısmi koruma veya iltica uygulamalarına bağlı geçici sığınma sağlanmıştır. 25.09.1981 tarih ve 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun⁵⁶ 1990'lı yıllarda sadece Ahıska, Bulgaristan, Batı Trakya Türklerine uygulanmış, ancak bu uygulamaların düzensiz ve seçici bir şekilde yapıldığı kaydedilmiştir. 2010 yılında Başbakanlığa bağlı olarak Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın kurulmasıyla Ahıska Türkleri, Bulgaristan ve Batı Trakya Türkleri “Dış Türkler” kapsamında sayılmıştır.⁵⁷

2.4.5. Ahıska Türklerinin ABD Göçü

Ahıskalıların ABD’ye göçü, çağrılarına cevap veren Avrupa Konseyi’nin Krasnodar’dan yapılacak olan göçe izin vermesiyle 2004-2005 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 21 Temmuz 2004’te gerçekleştirilen ilk göç ile 84 kişilik Ahıskalı grup Philadelphia eyaletine yerleştirilmiştir.⁵⁸ 2004-2007 yılları arasında yaklaşık 17.000 Ahıska Türkü ABD’nin 32 eyaletinde 66 şehrine göç etmiştir. ABD’deki en fazla Ahıska Türkü topluluğu Pennsylvania, Illinois ve Kentucky’de yaşamaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi gibi hukuki belgelerde ana vatana geri dönüş hakkı temel insan

⁵⁶ Bkz. 5.2.4.

⁵⁷ Bkz. (47), ÖZGÜR, 211.

⁵⁸ Yaşar KALAFAT-Ağacan KAMİL, *Güney Kafkasya Barışının Sağlanmasında Anahtar Etnisite – Ahıskalılar*, <http://www.yasarkalafat.info/index.php?l=newsdetails&w=1&id=114>, Erişim tarihi: 25.12.2013.

hakları arasında yer almaktadır. Buna göre vatani terk etme veya insan hakları ihlallerinden kaçmak en temel insan hakkıdır.⁵⁹ Gürcistan yönetimi ancak “Gürcü kimliği ile ikâmet etmek ve Mesheti Vilayeti dışında bir bölgeye yerleşmek” şartı kabul edildiği takdirde Ahıska Türklerinin ülkeye geri dönebileceğini bildirmiş, topluluğun bir kısmı bu şartı kabul ederek Gürcistan’a geri dönmüştür. 1960’lı yıllardan itibaren göç ettikleri Gürcistan’da 1989 yılında Ahıskalı 60 aile, 300 kişi, 1990’lı yılların sonlarında ise 643 aile yaşamaktaydı. Bu aileler Gürcistan Cumhuriyeti’nin Samtredya (Ahali İaneti köyünde 148 kişi), Ozurgetti (Nasakirali ve Narvdji köylerinde 184 kişi), Haşur (Tskhramukha ve Agarebi köylerinde 29 kişi), Ahıska (Ahıska kentinde 60, Mugaret köyünde 2 kişi) ilçelerinde ve Acaristan’ın Khelvaçur (Gonio, Akhalşeni, Khelvaçavri, Urekhi, Kveda Sameba köylerinde 76 kişi), Kabuletti (Tsetskhavri, Tskavrorka, Oçkhamuri köylerinde 41 kişi) ilçelerinde iskâna tabi tutulmuşlardır.⁶⁰ Gürcistan yönetimi geriye göç eden topluluk üyelerini “Meshi” adıyla tanımlamış, “Müslüman Gürcü” olarak sınıflandırmıştır.⁶¹ Gürcistan 2007 yılında Avrupa Konseyi’nin öncülüğünde “vatana dönüş” kanunu çıkarmış, ancak buna rağmen Ahıska Türklerinin ülkeye dönüşü ile ilgili taleplere bir cevap alınamamıştır. Son olarak 2000 yılında Avrupa Azınlık Komisyonu’nun ülkeye sunduğu “Ahıska Türklerinin 12 yıl içinde aşamalı olarak Gürcistan’a dönme planı” görüşmelerinde de kimlik ve ikâmet konusundaki aynı önerilerin sunulması sonucunda beklenen talepler elde edilememiştir.⁶²

Bugün Ahıska Türkleri dünyanın dört bir yanına dağılmış hâlde yaşamaktadırlar. Topluluğun çok küçük bir kısmı anavatanları olan Ahıska’da yaşamakta, Orta Asya ve Rusya Federasyonu başta olmak üzere farklı bölgelerde yaşayan Ahıska Türklerinden önemli çoğunluğun vatanlarına dönme talepleri devam etmektedir. Yaşadıkları yerlere göre nüfus yoğunluğu yaklaşık rakamlarla şöyledir; Rusya Federasyonu’nda 70.000-90.000, Azerbaycan’da 90.000-110.000,

⁵⁹ N. Aslı Şirin ÖNER, “Son mu, Başlangıç mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olgu Olarak Geri Dönüş”, 273.

⁶⁰ Bkz. (37), BUNTÜRK, 403.

⁶¹ A.g.e., 403.

⁶² Habip YILDIRIM, *Kafkasya’da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi*, 53.

Kazakistan’da 150.000-170.000 , Ukrayna’da 10.000, Kırgızistan’da 45.000-50.000, Özbekistan’da 20.000-25.000, Türkiye’de 40.000-60.000, Gürcistan’da 600, ABD’de 10.000 ve Türkmenistan ile Kıbrıs’ta yaklaşık 3.000 kişi.⁶³

2.4.6. Ahıska Türklerinde Etnik Kimliğin İnşası

2.4.6.1. Kuruluş Yıllarında SSCB’nin Etnisite Politikası

Semra Somersan’ın sosyolog Nira Yuval-Davis’ten alıntıladığı gibi; “etnik olgular hiçbir zaman sadece kültürel değildir; hemen her daim, aynı zamanda siyasidir de.”⁶⁴ Siyasi kurumların etnik esasa göre tanzim edildiği, tüm bireylerin etnik kimliklerinin resmen tanındığı ve kişilerin etnik kökenlerine istinaden özel hak veya ayrıcalıklara sahip olduğu veya ayrımcılığa maruz kaldığı bir düzende (SSCB, ABD, Çin, Almanya gibi) etnisite en temel kimlik olarak siyasallaşmış sayılır.⁶⁵ Bu bağlamda devletlerin etnisite politikalarının etnik grupların varlığının kabulü hususundaki önemi büyüktür.

ABD, Kanada, İsviçre, Belçika ve Avustralya’da olduğu gibi çok-etnili rejimin uygulandığı bir diğer yönetim örneği Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olmuştur. Çok-etnili rejime göre, millet birçok etnik gruptan oluşmaktadır ve bu durum devletin tüm kurumlarınca resmi olarak belirtilir. Çok-etnili devlet düzeni, sosyalist düşüncede karşılığını "halkların eşitliği" sloganıyla bulur ve bu rejim

⁶³ İstatistiki bilgiler için Bkz. DEMİRAY, Erdinç (2012) “Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri”, **Turkish Studies**, Vol. 7/3 ve PENTİKAİNEN, O.-TRIER, T. (2007), “Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks”, **European Centre For Minority Issues Working Paper**, No.21, Almanya.

⁶⁴ “Nira YUVAL-DAVIS, “Women, Ethnicity and Empowerment”, **Bhavnani**, Kum-Kum &Phoenix” ve “Nira YUVAL-DAVIS (1997), **Gender and Nations**, Sage, Londra ve Thousand Oaks, New Delhi”den aktaran Semra Somersan, **Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk**, 40.

⁶⁵ Şener AKTÜRK, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-etnili, Çok-etnili ve Gayri-etnik Rejimler”, 27.

örneğinde etnik gruplar nesnel birer varlık olarak kabul edilerek, geçmişten gelen tarihsel bir sürekliliğe sahip olduklarına inanılır. Bu sisteme göre; devlet çok sayıdaki etnik grubun ortak haklarını korumakla yükümlüdür.⁶⁶

Bolşevik İhtilali'nin gerçekleştiği 1917 yılının hemen ardından 1918 yılının Ocak ayında ABD Başkanı W. Wilson'ın sunduğu on dört maddelik Wilson Prensipleri⁶⁷ "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" maddesini içinde barındırır. Bu madde genel olarak milletlerin kendi siyasal, ekonomik durumlarını, kültürel ve sosyal alanda alacakları kararları kendilerinin belirlemesi anlamına gelmektedir. "Ulusal sorun" kapsamında belirledikleri bu politikada milliyetlerin dil, eğitim, bayrak, toprak vb. taleplerini karşılamak esastır. Lenin "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" ilkesini şu şekilde açıklamaktadır: "Hangi ulus ve hangi dil için olursa olsun her türlü imtiyazın kesin olarak ortadan kaldırılması; ulusların siyasî kaderlerini kendilerinin tayin etmesi meselesinin, yani bunların tamamen özgür ve demokratik yoldan ayrılmaları ve bağımsız devlet kurmaları meselesinin çözüme bağlanması; uluslardan birine herhangi bir imtiyaz tanıyacak olan (Zemstvo, belediye, topluluk vb.nin), ulusların hak eşitliğini ihlâl edecek olan ya da bir millî azınlığın haklarını baltalayacak olan her türlü davranışı kanuna aykırı ve hükümsüz sayan ve devletin her vatandaşına, anayasaya aykırı olan bu cins tasarrufların hükümsüz sayılmasını talep etme hakkını tanıyan ve aynı zamanda böyle hareketlere girişecek olanları cezalara uğratan genel bir kanunun kabulü."⁶⁸ Lenin, aynı şekilde ulusal alandaki her türlü baskının, eşitsizliğin Marksistler tarafından suç olarak kabul edileceğini vurgularken şu sözlere yer vermiştir; "her türlü feodal boyunduruğu kırmak, uluslara karşı her türlü baskıya, uluslardan biri ya da dillerden biri için her türlü imtiyaza karşı çıkmak, demokratik bir güç olarak proletaryanın mutlak görevidir."⁶⁹ Aynı dönemde milliyetler şefi olan Joseph Stalin "ulus"u tanımlarken; "dil birliği, toprak birliği, iktisadi birlik, ruhsal biçimlenme birliğine sahip "kararlı"

⁶⁶ A.g.e., 44-45.

⁶⁷ Wilson Prensipleri'ni oluşturan on dört maddelik metnin İngilizcesi (*The Fourteen Points*) için Bkz. Ek 5.2.4.

⁶⁸ Vladimir İliç LENİN, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, 12-13.

⁶⁹ A.g.e., 28.

insanlar topluluğu" ibaresini kullanmış ve ancak bu göstergelerin hepsi birarada olduğu müddetçe ulusun varlığından söz edilebileceğine kanaat getirmiştir. Stalin'in Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kuruluş bildirgesinde bahsedilen "barış", "ulusal özgürlük", "eşitlik", "barış içinde bir arada yaşama", "halkların kardeşliği" ibareleri yer alır.

Modern dönemde nüfus sayımları ile birlikte devletlerin insan topluluklarını tasnif etmesi ve nesneleştirebilmesi mümkün kılınmıştır. Benedict Anderson'a göre milliyetin inşasında önem teşkil eden üç önemli teknoloji olan nüfus sayımı, harita ve müze, bu toplumsal tasnif ve mühendislik projesinin merkezinde yer almıştır.⁷⁰ Bunun en belirgin örneğini SSCB'de görmek mümkündür. Stalin'in emriyle ülkenin tamamını kapsayan nüfus sayımları yapılmış ve sayımlarda vatandaşlara milliyetleri sorulmuştur. Burada üzerinde durulması gereken; sayıma çıkan memurların elinde 191 etnik-milli kategoriden oluşan bir listenin bulunmasıdır.⁷¹ Milliyet sorgulamasında "Müslüman" cevabını kabul etmeyen nüfus memurları ellerindeki listede yazmayan cevapları yanlış kabul etmiş ve ek sorularla doğru kimliği öğrenene kadar sorgulamaya devam etmişlerdir. Hükümet tarafından verilen talimata göre; yanlış cevap vermeye devam edildiği takdirde nüfus memurları kişinin nesnel özelliklerinden yola çıkılarak kişiye bir etnik kimlik atfetmekle yükümlü kılınmışlardır. Bu doğrultuda daha sonraki dönemde etnografların yaptıkları açıklamayla Sovyet milliyetlerinin sayısının 60'a indiği bildirilmiştir.⁷²

Çoğunlukla Kafkasya ve Orta Asya'da yaşanan bu "kişinin etnik kökenini yanlış bilme ve bildirme" problemi karşısında alınan tutum Sovyetler'in kuramsal çerçevede oluşturdukları etnisite söylemlerine aksi doğrultuda bir yöntem izlendiğinin en belirgin kanıtıdır. Halkların tasnifi ve belirlenmesi dönemin bilim adamları ile hükûmetin ortak çalışmasının bir sonucudur. Çarlık Rusyası'nda "geri

⁷⁰ Benedict ANDERSON, *Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, 182.

⁷¹ Liste için Bkz. HIRSCH, Francine (2005), *Empire of Nations: Ethnographic Knowledge and The Making of The Soviet Union*, Cornell University Press, Ithaca, 329-333.

⁷² Bkz. (59), AKTÜRK, 35.

kalmış" olan etnik grupların âdil bir şekilde yaşaması ve temsil edilmesi amacıyla gerçekleştirilen etnik tasnif ve kodlama kısa zaman içerisinde büyük sorunlara yol açmıştır.

2.4.6.2. Ahıska Türklerinde Etnik Kimlik Meselesi

Bütün bu sürecin toplamından bakıldığında Ahıska Türklerinin köken bilincinin tam anlamıyla sürgün öncesinde başlayan süreçte, farklı topraklara dağıtılarak asimile edilmeye çalıştıkları dönemde oluştuğu tespit edilir.⁷³ Ahıska'da yaşadıkları sürgün öncesi dönemde toprakları, evleri bulunan, aileleri, akrabaları ve diğer topluluk üyeleri ile birlikte yaşayan, geleneklerini yaşatan topluluğun yaşadığı zorunlu göç etnik farkındalıklarının oluşmasına sebep olmuştur. Göç ettirildikleri topraklarda yaşadıkları süre boyunca azınlık psikolojisinin bir getirisi olarak özellikle dini ritüellerin devamlılığı ve dilin kullanımı konusunda hassas davranmış, yalnızca kendi gruplarından olan insanlarla evlenme geleneğine sıkı sıkıya bağlı kalarak etnik kimliklerini koruma altına almışlardır.

Alman sosyolog Max Weber (1864-1920), etnik grupları “Fiziki görünüş ve/veya adet ya da sömürgeleştirilme ve göç nedeniyle ortak kökenleri olduğuna subjektif olarak inanan insan topluluklarıdır” şeklinde tanımlamıştır. Weber’e göre etnisite öznel bir inançtır ve “paylaşıldığı varsayılan kültür” anlamına gelmektedir.⁷⁴ Buna göre, etnisite kavramı ortak tarih, örf, âdet gibi topluluğa dair olguları içerir ve etnik kimliği belirleyen şey topluluğun kendini tanımlama şeklidir. Grup kimliği, dinsel, dilsel, mekânsal ve kültürel özellikleriyle öncelikli olarak kendini “ayrı/farklı” görmesiyle oluşur. Topluluklar, kendilerini diğer halklardan ayırt ederler ve birey

⁷³ Ayşegül AYDINGÜN, “Creating, Recreating and Redefining Ethnic Identity: Ahıska/Meskhetian Turks in Soviet and Post-Soviet Contexts”, 185.

⁷⁴ Semra SOMERSAN, *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, 22-25.

kendisini bir gruba ait olarak hisseder. Diğer grupların, toplulukların, devletlerin grubu “farklı” olarak tanımlaması etnik kimliğin benimsenmesinde ikinci etmendir.

Ahıska Türkleri kendilerini "Ahıskalı Müslüman-Türk" olarak tanıtmakta, dillerinin Türkçe, dinlerinin İslâm, vatanlarının Ahıska olduğunu vurgulamaktadır. Yaşanan tarihsel sürecin bir sonucu olarak ise; Osmanlı Devleti'nin devamı niteliğinde gördükleri Türkiye'yi anavatan kabul ettiklerini söylemektedirler. Gürcistan'ın ancak Gürcü olduklarını ve Hristiyan dinine mensup olduklarını kabul ettikleri zaman topraklarına geri dönebileceklerini dile getirmesi, Ahıska Türklerinin büyük kısmı tarafından "kabul edilmesi mümkün olmayan" bir teklif olarak değerlendirilmektedir. Yaşanan sürgün yılları boyunca bir yandan yaşadıkları ülkelerin dillerini öğrenen topluluk, Türkçeyi konuşmaya ve kullanmaya devam etmiştir. Asimile olmaları hedefiyle küçük gruplar hâlinde Orta Asya'nın çeşitli ülkelerine, bölgelerine dağıtılmış olmalarına rağmen, dillerini yitirmemiş ve dini ritüellerini yaşatmaya devam etmişlerdir.

Ahıska Türklerinin etnik kökeni ile ilgili olarak yapılmış olan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Topluluk tarihsel süreç içerisinde kimi zaman Türk, kimi zaman Gürcü ve kimi zaman da Azeri olarak adlandırılmıştır. Özbek ve Tatar olarak kabul edildiklerine dair bilgiler de bulunmaktadır.⁷⁵ Coğrafi konum nedeniyle, yaşadıkları yer olan Ahıska'nın ismiyle anılan topluluk yabancı literatürde ve kimi yerli kaynaklarda "Meshetya Türkleri/Meshetler" adıyla anılır. Bu bölgeye Gürcüler tarafından verilen "Meshetya" ismi Mesk/Meskhi kavminden gelmektedir. Mesk Kavmi'nin kökeninin ise; Nuh Nebi'nin oğlu Yafes'in oğlu Oğuz'un pederi Mesek'ten gelen Masagetler'e dayandığı çeşitli yazılı kaynaklarda belirtilmiştir. Meskler'in Gogarlı (İskit) ve Turanî olan Hristiyan inancına sahip yerli halk oldukları, ancak daha sonra bu topraklara gelen Kıpçak Türkleri ile birlikte yaşarken topluluğun onların içinde eriyip gittiği düşünülmektedir. Ahıska Türklerinin tarihi ile ilgili

⁷⁵ O. PENTIKAINEN-T. TRIER, **Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks**, 9.

araştırmalar yapmış olan Yunus Zeyrek Mesklerin Gürcü olmadığını, yalnızca bu bölgeye isimlerini verdiklerini ve Ahıskalılar ile bir alakalarının olmadığını belirtirken,⁷⁶ Gürcü kaynaklarında Mesklerin Gürcülerin kökeni olduğu ve Ahıskalıların aslında köken olarak Gürcü olup, daha sonra Müslümanlaştırıldıkları/Türkleştirildikleri söylenmektedir. Bu görüş, Gürcü kaynaklarından alıntı yapan yabancı literatür yazınlarında da karşımıza çıkar.⁷⁷

Ahıska Türklerinin tarihsel süreçteki yerinden bahsederken belirtildiği gibi Ortodoks Hristiyan olan Kıpçak Türklerinden gelen Atabekler, Osmanlı Devleti'nin bölgeyi kuşatması ile birlikte din değiştirmiş ve Müslüman inancını benimsemiştir. Bu süreçte halkın da dayatma olmadan, kendi isteği ile yeni dini kabul ettiği bazı Türk kaynaklarında yer almaktadır. Gürcü kaynaklarında ise tam aksi şekilde zorla İslâmlaştırmadan bahsedilmektedir.⁷⁸ Yazılı kaynaklara göre Ahıska Türklerinin ataları Kıpçak Türkleri ve İslâmı kabul ettikten sonra bölgeye gelen Oğuz Türkleridir. Ancak fizyolojik olarak Oğuz Türklerinden çok sarı saçlı, mavi gözlü olan Kıpçaklara benzedikleri söylenmekte⁷⁹ ve Türklükleri ile ilgili bir vurgu da kullandıkları dile, Türkçe'ye yapılmaktadır.

Ahıska Türklerinin tarihi ve kökeni ile ilgili yalnızca sayılı kaynakta yer alan bir başka tez ise; 1578 tarihinde İç Anadolu bölgesinden; özellikle Konya, Tokat ve Yozgat'tan seçilen Türklerin Ahıska ve civarına yerleştirildikleri şeklindedir. Bu bilgiye göre yapılan yerleştirme ile bölgenin Türkleşmesi sağlanmıştır.⁸⁰ Bu bilgi Bursa'daki alan araştırmalarında Ahıska Türkleri ile yapılan görüşmeler sırasında kaynak kişilerin bir kısmı tarafından doğrulanmış, ancak bilginin gerçekliğine dair kesin yargıya varılamamıştır. SSCB döneminde yaşadıkları sürgün ve acılar nedeniyle Türklüklerini kanıtlamak ve pekiştirmek amacıyla özellikle öğrenilmiş ve bu doğrultuda aktarılan bir bilgi olup olmadığı belirsizdir.

⁷⁶ Bkz. (30), ZEYREK, 9.

⁷⁷ Robert CONQUEST, “Kayıp Bir Halk – Rusya Mesketyalıları”, 184.

⁷⁸ Bkz. (30), ZEYREK, 18.

⁷⁹ Mustafa KALKAN, “Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri”, 162.

⁸⁰ B. Z. AVŞAR-Z. S. TUNÇALP, *Sürgünde* 50. Yıl, 6.

Köken ile ilgili çözülememiş olan bu belirsizlik SSCB döneminde topluluğa karşı alınan tutumu desteklemiş, sürgün için gerekli zemini hazırlayan etkenlerden biri olmuştur. Sovyetler Birliği Dönemi'nde Ahıska Türkleri "Meshet Türkleri" adı altında "Türk" olarak kaydedilmiş ve "Türkiye Türkleriyle aynı" kabul edilmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin resmî literatüründe hiçbir Türk boyu Türk adıyla yer almamış, Azeri, Türkmen, Tatar, Özbek, Kazak vb. adlar kullanılmıştır. Dolayısıyla Ahıska Türklerinin Türk olarak kaydedilmesi tek örnek olarak karşımıza çıkar.⁸¹ 1926 yılı nüfus sayımında Türk kimliği ile 137.921 kişi olan Ahıska halkının eğitim dilinin Türkçe olduğundan bahsetmiştik. 1935-1936 yıllarında okul dili Azerbaycan Türkçesine çevrilmiş ve 1938 yılı SSCB anayasası ile Ahıska Türklerinin bir kısmı "Azerbaycan milleti" adıyla kaydedilmiş ve Azerî kimliği verilmiştir.⁸² Dikkat çekicidir ki topluluğun sürgün edildiği yıl olan 1944'te sürgün edildikleri gün tekrar tasfiye değişikliği yapılmış ve bu sefer "saf kan Türk" (Türkiye Türkü) sınıfına sokulmuşlardır.⁸³ Bu değişikliğin sürgünün tahmini sebeplerinden biri olan; topluluğun Türk olması ve İslam dinine mensup olmaları ile alakalı olarak sürgüne zemin hazırlama çabasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Keza 1968 yılında Sovyet rejimi Kafkasya'daki toplulukları ve en nihayetinde de bu bölgede yaşayan Türkleri sürgün ettiklerini kabul ettiğinde; Ahıska Türklerini tekrardan Azerbaycanlı saymışlardır. Ahıska Türklerinin vatana dönüş talepleri karşılığında kendilerine "Azerî oldukları için Azerbaycan'a gidebilecekleri" cevabı verilmiştir.⁸⁴ Bunun da etnik grubun Gürcistan'daki Ahıska'ya geri dönüşlerini engellemek doğrultusunda verilmiş bir karar olduğu aşîkârdır. Buna rağmen, Ahıska Türklerinin büyük çoğunluğu bu teklifi kabul etmemiştir.

İngiliz sosyolog Anthony Smith (1939-) bir topluluğun etnik olarak kabul edilebilmesi için bazı kriterlere sahip olması gerektiğini savunur. Bu kriterlerden biri etnik grubun bir "anavatan" düşüncesine sahip olması ve atalarına ait gördüğü bir coğrafyasının bulunmasıdır. Önemli olan bu toprağa duyduğu aidiyet duygusudur, bu

⁸¹ Ahmet B. ERCİLİSUN, "Meshet Türkleri Hakkında", 390.

⁸² Bkz. (30), ZEYREK, 45.

⁸³ Bkz. (44), WIMBURS-WIXMAN, 154.

⁸⁴ A.g.e., 167.

coğrafyada yaşıyor olup olmaması önemli değildir.⁸⁵ Ahıska Türklerinin hemen hepsi kendi toprağı olarak gördüğü Ahıska'ya duydukları özlemi dile getirmektedir. Günümüzde Ahıska'ya dönerek yaşamını burada geçirmek isteyen bir grup Ahıskalı vardır. Geri kalanları ise aynı arzuyu taşımakla birlikte bu ihtimalin gerçekleşmeyecek olması düşüncesini kabullenerek hayatlarını en mümkün olan şekilde sürdürebilecekleri yerlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bursa'da yapılan araştırmalarımız sırasında görüşülen kaynak kişilerin de “ata toprağı” olarak gördükleri Ahıskayı özlemle andığını belirtmek gerekir. Ahıska Türklerinin zorunlu olarak göç ettirilmesi durumu, topluluğun duyduğu hasret duygusuyla birlikte kimliğin ve kolektif belleğin oluşumunu pekiştirmiştir. Topluluğun sürgün dönemi ve sonrasındaki asimilasyon sürecinde ortaya çıkan birlik duygusuyla grubun bütünlüğünün bozulmaması sağlanmıştır. Bu durum dünyanın birden fazla yerine dağılmış olan topluluğun kendi topraklarına ve bağılı olduğu gruba ait olma güdüsünü sağlamlaştırmıştır.

⁸⁵Anthony SMITH, *Ulusların Etnik Kökeni*, 53.

3. BURSA'DA YAŞAYAN AHISKA TÜRKLERİNİN MÜZİK KÜLTÜRÜ

3.1. Bursa'da Yaşayan Ahıska Türkleri Hakkında Genel Bilgi

Bursa şehri, İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya'dan sonra Türkiye'nin en çok göç alan ilidir. Tarihsel süreç içinde göç yoluyla çeşitli ulus ve topluluklar Bursa'ya yerleşmiş ya da yerleştirilmiştir. Bursa'da yaşayan etnik gruplar ve topluluklar arasında, Kazanlar, Ermeniler, Kırım Tatarları, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Yunanistan göçmenleri, Pomaklar, Gürcüler, Çerkesler, Abhazlar, Ahıska Türkleri ve Anadolu'nun diğer illerinden gelen göçmenler yer almaktadır. Günümüzde Ahıska Türkleri Türkiye'nin Bursa, İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Çanakkale, Iğdır, Erzurum, Ağrı, Yozgat, Muş, Hatay, Aydın, Denizli illerinde dağınık bir şekilde yaşamaktadır. Bursa 1992 sonrası göçlerde en çok yerleşilen illerin başında Bursa gelmektedir. Edinilen son istatistiki verilere göre Yıldırım ilçesinde yaklaşık 40.000, Gürsu'da 10.000'in üzerinde, İnegöl'de 10.000'in, Kestel'de 500'ün üzerinde Ahıskalı aile yaşamaktadır.⁸⁶

Bursa'da yer alan derneklerin sayısı topluluğun yoğun olarak yaşadığı semtler ile doğru orantılıdır. Yıldırım, Gürsu ve İnegöl'deki Ahıskalı göçmen yoğunluğu sebebiyle bu ilçelerde tespit edebildiğimiz ve aktif olarak faaliyet gösteren dört farklı dernek mevcuttur. Derneklerin öncelikli hedefi vatandaşlık hakkı ve çalışma izninin temini ile ilgili çalışmalar yapmak, yapılan çalışmalar neticesinde isteklerini hayata geçirebilmek için de bunları devlet yetkililerine düzenli olarak iletmektir. Yıldırım'da bulunan Bursa Ahıskalılar Federasyonu ve Bursa-Gürsu Göçmen Ahıska Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Şubesi'nin başkanları ile yapılan görüşmelerde, bu hakların elde edilmesi sürecinin uzun sürmesi sebebiyle Ahıskalıların büyük bölümünün serbest meslek sahibi olup, inşaat sektöründe inşaat

⁸⁶ 21 Aralık 2013 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Bursa-Gürsu Göçmen Ahıska Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Şubesi Başkanı, Yusuf Nurigil.

işçiliği, döşemecilik, boya ustalığı vb. görevlerde bulunmak zorunda kaldıkları ve geçimlerini akrabalarının, komşularının ve derneklerin desteği ile sağladıkları belirtilmiştir. Ahıska Türklerinin önemli bir kısmında erkekler dokuma ve tekstil sanayilerinde, kadınlar ise konfeksiyon atölyelerinde çalışmaktadır.⁸⁷ Diploma denkliği alan az sayıda kişi ise, doktor, hemşire, öğretmen, mühendis olarak devlet ya da özel sektörde çalışmaktadır. Ülkeler arası üniversite diploma denkliklerinin farklı olması sebebiyle çoğu diplomanın geçersiz sayılması ve Ahıskalı işçilerin emeklilik haklarına sahip olmaması da yaşam koşullarını zorlaştıran sebeplerden biridir. Diploma denkliği alan az sayıda kişi hemşire, öğretmen, doktor, mühendis olarak devlet kurumlarında ya da özel sektörde çalışmaktadır. Dernek çalışmaları neticesinde 2009 yılında 15.000 kişiye İstisnai vatandaşlık, 300'den fazla kişiye diploma denkliği verilmiş ve TOKİ'den konutlar sağlanmıştır. Ancak göç devam etmekte ve yeni gelen insanlar için bu talepler sürekliliğini korumaktadır.

Bursa'da yaşayan Ahıskalıların arasında eğitim hayatına burada devam eden ortaöğretim, lise ve üniversite öğrencileri bulunmaktadır. Burada okuyan öğrencilerin öğretmenleri ve okul müdürleri ile yapılan görüşmelerde; Ahıskalıların uyumlu, derslerde devamlı, çalışkan, saygılı ve katılımcı oldukları vurgulanmıştır. Bununla birlikte, Ayşegül Aydınğün'ün Ahıskalılar ile ilgili yaptığı çalışmasında Özbekistan ve Rusya'dan Bursa'ya gelerek eğitimlerine devam eden öğrencilerin kimi zaman arkadaş ve öğretmenlerine karşı agresif davranışlar sergileyebildikleri tespit edilmiş, bunun sebebinin öğrencilerin Orta Asya ve Rusya'da yaşadıkları süreçte çoğunluğu oluşturan diğer topluluklar tarafından ezilmiş ve dışlanmış olmalarının bireyler üzerindeki psikolojik etkisi olduğu belirtilmiştir.⁸⁸

Bursa'ya göç eden Ahıskalıların büyük bir çoğunluğu Azerbaycan ve Rusya'dan Türkiye'ye kendi imkânları ile gelmekte ve geride bıraktıkları akrabaları,

⁸⁷ A. Yılmaz.-M. RÜSTEM, “1992 Sonrası Türkiye’ye Göçen Ahıska Türklerinin Göç, İskân ve Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma, Bursa Örneği”, 12, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2580744, Erişim tarihi: 20.03.2015.

⁸⁸ Bkz. (32), AYDINGÜN, 353.

komşuları ile iletişimlerini sürdürmektedirler. Bursa'ya göç eden Ahıska Türklerinin bir kısmı ise Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'dan gelmektedir.⁸⁹ Bursa'ya yerleşen Ahıska Türklerinin Özbekistan'dan başlayan göçleri çoğunlukla şu iki rotayı takip ederek ilerler; Özbekistan - Rusya - Türkiye/Bursa ya da Özbekistan - Azerbaycan - Türkiye/Bursa.⁹⁰ Türkiye'ye göç eden topluluk üyelerinin bir kısmı bu rotayı izledikten sonra ekonomik kriz döneminde iş bulmak ve çalışmak amacıyla Antalya'ya yerleşmiştir. Ailesi Bursa'da yaşayan, kendisi Antalya'da yaşayıp çalışan çok sayıda Ahıskalı bulunmaktadır.

Dernek başkanlarına ve şehirde yaşayan Ahıskalı halka göre; göçlerin devam edebilmesi için vatandaşlık haklarının verilmeye devam etmesi, yaşamlarını sürdürebilmeleri için oturma ve çalışma izinlerinin çıkarılmasıyla ilgili çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir. Düzenli olarak Ankara ve İstanbul'a giderek devletin çeşitli mercileri ile görüşen dernek başkanları 3835 no.lu kanunun uygulanmaya devam etmesi doğrultusunda sıkıntıların zamanla çözülebileceğini ve Ahıskalıların artık vatan saydıkları Türkiye'de daha iyi şartlarda yaşamaya devam ederek kendi kültürlerini sürdürebileceklerini dile getirmektedirler.⁹¹

3.2. Ahıska Türklerinin Müzik Kültürü

Ahıska Türkleri 100 yıl içinde üç kez göç etmiş ve yaklaşık 10 farklı ülkeye yerleşerek hayatlarını sürdürmüşlerdir. 1944 sürgününde Orta Asya'ya gönderilen topluluğun birbirlerinden koparılmak amacıyla küçük gruplar hâlinde çeşitli şehirlere dağıtıldıkları yazılı kaynaklarda ve yapılan görüşmelerde sözlü olarak

⁸⁹ Bkz. (87), YILMAZ-MUSTAFA, 9.

⁹⁰ A.g.e., 347.

⁹¹ 21 Aralık 2013 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Bursa-Gürsu Göçmen Ahıska Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Şubesi Başkanı, Yusuf Nurigil.

vurgulanmaktadır. Fakat yaptığımız birebir görüşmelerde, bu kadar dağınık yerleştirilmiş olmalarına ve yaşadıkları zorlu göç sürecine rağmen, öz kültürlerini ve özellikle de dil ve dinlerini asla kaybetmediklerini ısrarla vurgulamışlardır. Bununla birlikte Rusya’da yaşayan Ahıskalıların bir kısmının Türkiye’ye göç ettikten sonra dahi kendi aralarında Rusça konuştukları gözlemlenmiş, birçok Ahıskalının ana dilini Türkçe olarak belirtmesine rağmen bir Ahıska türküsü söylemeleri istendiğinde göç ettikleri ülkelerin dillerinde, bu ülkelerde öğrendikleri türkülerini söyledikleri örneklere rastlanmıştır.

Sürgün ve sonrasında gerçekleşen zorunlu göçler Ahıska Türklerinin kültürel hafızasında değişime sebep olmuştur. Bursa’da yapılan alan araştırmaları sırasında kadınlar ile yapılan görüşmelerde kendi ezgilerini okumaları istendiğinde birçok ezgiyi hatırlayamıyor ya da yalnızca sözlerin bir kısmını hatırlayıp sonunu getiremiyor oldukları kaydedilmiştir. Kaynak kişiler bireysel olarak hatırlayamadıkları mâni, ninni vb. ezgileri grup olarak bir araya geldiklerinde birbirilerine hatırlatarak kesitler hâlinde aktarmışlardır.

Ahıskalılar arasında müzisyenliği meslek olarak seçmiş insanlar bulunmaktadır. Bu müzisyenlerin büyük çoğunluğu şehir içinde yapılan Ahıska düğünlerinde çalmakta, bir kısmı da çalgı eğitmenliği yapmaktadır. Düğünlerde çalan müzisyenler genellikle birkaç kişilik gruplar hâlinde, Ahıska ve Kafkas bölgesi oyun havaları ile çeşitli Anadolu oyun havalarından oluşturdıkları bir repertuvar seslendirmektedirler. Ahıskalılara özgü ezgiler derlemek amacıyla görüşülen ve mesleği müzisyenlik olan Ahıskalılar, Ahıska türkülerinin çoğunun unutulduğundan bahsederek, bunun sebebinin topluluğun sürgün sonrası dönemde birbirinden ayrı yaşatılmaları ve bu sebeple kendi kültürlerini eskisi kadar idame ettirememeleri olduğunu belirtmiştir. Bir etnik grup olarak Ahıskalıların, Sovyet Rusya’nın asimilasyon politikası sonucu dil ve din öğelerinden çok kültürel öğeler bakımından önemli oranda kayıp yaşadıklarını söylemek mümkündür. Buna rağmen, sürgün yıllarını yaşamış olan yaşça büyük Ahıskalıların kendi müziklerini hatırladıkları ve

geniş bir repertuvara sahip oldukları tespit edilmiştir. Alan araştırmasında kaydedilen ve notaya alınan ezgilerin büyük çoğunluğu bu sebeple orta yaş üzerindeki kaynak kişilerden derlenebilmiştir. Özellikle gençlerin ve orta yaşlıların geleneğin aktarımında rol oynayamamalarının sebebi hâkim kültürün bu etnik grubu asimile ederek değişime zorluyor olması ile birlikte Bursa'nın yoğun göç alan bir şehir olması sebebiyle çok kültürlü yapısından kaynaklanan çeşitliliğin bu genç ve orta yaştaki nüfus üzerindeki etkisidir.

Ahıskalılar kendi müziklerini tanımlarken “Anadolu müziği” tabirini kullanmaktadırlar. Yaşadıkları toprak ortak olsa dahi Gürcü müziğinden kesinlikle etkilenmediklerini, geleneksel müziklerinde bu türden bir etkileşimin bulunmadığını ifade etmektedirler. Fakat, Ahıskalılardan kaydedilen ezgiler incelendiğinde kendi ezgilerinin yanı sıra, göç ettikleri toplulukların ezgilerini de öğrenerek, söyledikleri tespit edilmiştir. Örneğin, Ahıska Türklerinden derlenen ezgiler arasında Azeri ve Özbek halk şarkıları mevcuttur.

Ahıska Türklerinin müzik uygulamalarını gerçekleştirdikleri en belirgin ortam düğünlerdir. Gerek sürgün öncesi dönemde, gerekse günümüzde düğünler Ahıskalıların bir araya gelerek çalıp söyledikleri ve dans ettikleri sosyal ortamlar olma özelliğini taşır. Kırsal alanda yaşayan Ahıskalıların düğünlerini açık havada yapma geleneği şehirde yaşayan Ahıskalılar arasında şehir yaşamının hayatlarına getirdiği yeni kurallar nedeniyle sürdürülmemektedir. Bu sebeple Bursa'da yaşayan Ahıskalılar düğünlerini özel olarak kiraladıkları düğün salonlarında gerçekleştirmektedirler.

Ahıskalıların düğünler dışında müzik icra ettikleri bir diğer ortam ise Ahıska kültürünün ve müzik icra etme geleneklerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla dernekler tarafından düzenlenen pikniklerdir. Bunların dışında kaynak kişiler eski dönemlerde Ahıskalıların eş-dost/arkadaş ve akrabalarıyla birlikte müzik icra etmek

için her hafta bir ailenin evinde toplandığı, ancak göçler, yaşamsal sorunlar ve şehir koşulların insanların hayatına getirdiği meşguliyetler, yoğunluk, zamansızlık, para kazanma mecburiyeti gibi sebeplerle bu uygulamaların günümüzde gerçekleştirilemediğini aktarmışlardır.

Ahıska Türklerinden derlenen ezgiler arasında gelin çıkarma türküleri, bel bağlama türküleri, gelin karşılama türküleri, mâniler, ninniler, oyun havaları, ağıtlar, marşlar, yemek konulu türküler ve belirli bir kategoriye girmeyen (farklı konular içeren) ezgiler bulunmaktadır.

3.2.1. Düğün Adetleri ve Müzik Pratikleri

Düğünler farklı yaş gruplarından topluluk üyelerinin biraraya gelerek kültürel uygulamaların nesilden nesile aktarımını sağladığı en önemli hafıza mekânlarıdır. Geleneğin sürekliliği birçok toplulukta düğün adetlerinin uygulanması, tekrarlanması yoluyla sağlanır ve bu özelliğiyle düğün geleneği gerek kırsal gerek şehir muhitinde sürekliliğini korur. Her etnik grubun kendine özgü düğün adetleri olmasıyla birlikte din, dil ve yöre faktörlerinin etkisiyle uygulamalarda benzerlikler, aynılıklar görülebilmektedir. Anadolu'da kız isteme, nişan, kına ve düğün şeklinde sıralanan evlilik geleneği Ahıska Türklerinin kültürel uygulamalarında da benzer şekilde yer alır.

Ahıska Türklerinin tanışma, kız isteme, şerbet (beyi değişmesi), kına ve düğün şeklinde sıralanan evlilik ritüeli değişiklikler veya sıralamadaki bazı eksilmelere rağmen geleneksel biçimiyle günümüzde de uygulanmaktadır. Kız isteme geleneği, Anadolu halk kültüründe günümüzde dahi sürekliliğini korumakta,

özellikle kırsal muhitte uygulanmaktadır. Şehirde ise, kız isteme törenleri ailelerin tanışması amacıyla kısmen yapılmakta, ancak farklı alanlarda olduğu gibi geleneğin değişime uğramasıyla birlikte bu uygulamanın gerçekleştirilmediği örneklerle de sıkça rastlanmaktadır. Ahıska Türklerinin düğün geleneğinde kız isteme ritüelinden önce “tanışma” adı verilen bir safha bulunmaktadır. Tanışmada erkek tarafından aile büyükleri kendilerini tanıtmak ve karşı tarafı tanımak amacıyla kız tarafının evine giderler. Görücü olarak kız evine giden büyüklere “elçi” adı verilmektedir. Bu tanışma ortak tanıdıklar aracılığıyla da düzenlenebilmektedir. Erkek tarafının oğulları ile evlendirmek üzere kız evine giderek kızlarını isteme ritüeli ise tanışma gününden kısa bir süre sonra gerçekleştirilmektedir.

Nişan gününe Ahıskalılar arasında “şerbet” adı verilmektedir. Bu ad erkek tarafının kız evine geldiği bu günde onlara ikram edilen şerbetten gelir. Kız tarafının ikram ettiği şerbetler konuklar tarafından içildikten sonra şerbetini bitiren kendi boş bardağına para koyar. Bu uygulama kız isteme gününde de gerçekleştirilir. Düğün adetleri içerisinde erkek tarafının yeni evlilere ve gelinin ailesine bu süreçte maddi yardım, destek sağlamak, katkı sağlamak için para verme geleneği Anadolu’da bir çok toplulukta görülmekte, bu kalıp Ahıskalılarda da uygulanmaktadır. Ahıskalıların nişan gününe verdikleri bir diğer isim ise “beyi değişmesi”dir. Bu isim gün içerisinde iki ailenin çocukları için hazırladığı bavulların değiş-tokuş edilmesinden gelir. Öncelikli olarak erkek tarafından bir aile büyüğü kadın (çoğunlukla da “hala” adı verilen damadın/gelinin yengesi, teyzesi ya da halası) gelin için, daha sonra da kız tarafından bir aile büyüğü kadın damat için hazırladıkları bavulu odanın ortasına koyar ve içerisindekileri tek tek havaya kaldırarak ortamda bulunan aile üyelerine gösterir. Beyi değişmesi tamamlandıktan sonra erkek tarafından yine bir erkek aile büyüğü, gelin ile damadın yüzüklerini takar ve nişan tamamlanır. İsteğe bağlı olarak aileler evin içerisinde kayıttan çalan bir müzik eşliğinde dans ederler. Nişanın yapıldığı bu ortamda yalnızca kadınlar bulunmakta, erkekler evin bir başka odasında durmaktadırlar. Yalnızca yüzük takılacağı zaman damat, yüzüğü takacak olan aile büyüğü ve ailenin birkaç erkeği daha nişanın gerçekleştiği odaya gelebilir.

Ahıska Türklerinin düğün geleneğinde iki düğün gecesı düzenlenir. Bunlardan biri kız tarafının düzenlediğı, diğeri ise erkek tarafının düzenlediğı düğün etkinliğidir. Kına gecesine “düğün” adı verilmekte ve “kız tarafının düğünü” olarak anılmaktadır. Gerek maddi gerek fiziki şartlar sebebiyle günümüzde kız düğününün yapılamadığı örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Bu sebeple kına yakımı çoğunlukla erkek düğününden önceki gece gelinin evinde yakınları ve aile üyeleri tarafından yapılır.

Gelenekle birlikte müzikal birikimin kuşaklar arası aktarımı yine düğünler ile sağlanmaktadır. Topluluğun müzik repertuarı ve bu repertuar içerisinde özellikle oyun havaları hafızalarda canlı tutulmakta ve düğünlerde sözlü ve bedensel uygulama yoluyla aktarılmaktadır. Böylelikle, hafıza mekânı işlevi gören düğünler, geleneğin canlı tutulmasında önemli rol oynar. Repertuvardaki ezgiler arasında “gelin çıkarma”, “gelin karşılama”, “bel bağlama havaları” ile oyun havaları yer alır. Ahıskalılar arasında müzik geleneğinin aktarımı büyük oranda düğün adetleri ve bu adetler sırasında söylenen ezgiler yoluyla gerçekleştirilmektedir. Mâni, ninni, ağıt gibi türlerin aksine çok yaygın olan oyun havaları ve kimi gelin çıkarma havaları düğün geleneğinin devamlılığı sayesinde topluluğun farklı yaş gruplarından üyeleri tarafından bilinmekte ve müzikal kimliğin tanımlanmasında önemli rol oynamaktadır.

3.2.1.1. Gelin Çıkarma Türküleri

Gelinin düğün günü evinden davul-zurna eşliğinde çıkarılması Anadolu’nun en yaygın düğün geleneklerinden biridir. Bu geleneğe göre gelin ailesinin evinden düğün mekânına götürülmek üzere davul-zurna çalan müzisyenler ve söylenen türküler eşliğinde çıkarılır. Anadolu’da olduğu gibi Ahıska Türklerinde de bu

gelenek önem arz etmekte ve günümüzde uygulanmaya devam etmektedir. Çoğunlukla bir erkek tarafından okunan bu ezgilere Ahıska Türkleri arasında “gelin çıkarma türküsü” adı verilir. Ezgiyi seslendiren kişinin profesyonel müzisyen olması zorunluluğu yoktur. Hatta çoğunlukla gelin çıkarma türküleri aile içinden bir büyük tarafından seslendirilir. Ahıskalılarla Bursa’da yaptığımız alan çalışmasında derlediğimiz gelin çıkarma türkülerinden birkaçı burada örnek olarak verilebilir:

Gelin Çıkarma Türküsü⁹²

Ağır ağır ev süpürdüm
 Şen babam evi
 Şimdi de kalktım gediyerum (Atlım gelmiş gediyerum)
 Kal babam evi

Çok yedim nanız nimeti
 Şen babam evi
 Şimdi de döktüm gediyeorum
 Şen babam evi

Yol Gaydası⁹³

Hay hay
 İşte geldik gediyeuruk
 Size dua ediyeruk
 Sizden razı gediyeuruk
 leylim leylim leylim bülbül
 Şen olasın ey babam evi babam evi babam evi
 Hay hay
 Helep’in içiye kuyi

⁹² 24 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Asım Seyfullah.

⁹³ gayda/kayda/kayde = ezgi. Kaynak kişi: Asım Seyfullah.

Kuyiden çekerler suyi
 Bu gelinin güzel boyi
 Leylim leylim leylim bülbül
 Gider olduk ey Halep şehri

Ayak İpek Gelven İpek⁹⁴

Ayak ipek gelven ipek
 Uçar gider yar ey
 Ah bu evin küçük kızı
 Köçer gider yar ey

Dağda hayladım kurdi
 Ayak ipek gelven ipek
 Uçar gider yar ey

Atım terledi durdi
 Ayak ipek gelven ipek
 Uçar gider yar ey

Gedin deyin kızıma
 Ayak ipek gelven ipek
 Uçark gider yar ey

Mubarek olsun yeri
 Ayak ipek gelven ipek
 Uçar gider yar ey
 Ah bu evin küçük kızı
 Köçer gider yar ey

⁹⁴ 25 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Gülhanım Afizoğlu, Refika Hüseyinoğlu.

Bu Evler Uzun Evler⁹⁵

Bu evler uzun evler (nay nay nay na nay)
 İçinde olsun toylar (nay nay nay na nay)
 Bu bacımın toy günü (na na nay nay nay nay)
 Oynasın deste boyları (na na nay nay nay nay)

 Eli ele veresin (nay nay nay na nay)
 Çift bir evde gidesin (nay nay nay na nay)
 Güveğe giden gelin canı (na na nay nay nay nay)
 Şirin gözüynen göresin ey (na na nay nay nay nay)

 Get get küsmüşem senlen (nay nay nay na nay)
 Gel gel kaçma sen benden (nay nay nay na nay)
 Barışmak istiyor seni (na na nay nay nay nay)
 Sene gönder çenem beni (na na nay nay nay nay)

 Deryadan içtim geldim (nay nay nay na nay)
 Suyundan içtim geldim (nay nay nay na nay)
 Gözellerin içinden ey (na na nay nay nay nay)
 Bir seni seçtim geldim ey (na na nay nay nay nay)

Düğün öncesinde gelinin evinden alınması geleneği içerisinde yer alan bel bağlama⁹⁶ ritüeli sırasında gelinin babası, abisi veya erkek olan bir başka aile büyüğü “bel bağlama türküsü” adı verilen ezgiler seslendirmektedir. Alan araştırmaları sırasında gelin alma anında böyle bir türkünün seslendirilişine şahit olunamamıştır, ancak düğün dışında yapılan görüşmelerde bel bağlama türkülerine örnek teşkil etmesi amacıyla birkaç örnek derlenebilmiştir. Bu görüşmelerde kaynak kişiler bel bağlama türkülerinin kimi zaman davul-zurna eşliğinde, kimi zaman ise eşliksiz olarak seslendirildiği örneklerle rastlandığını belirtmişlerdir.

⁹⁵ 25 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Emine Hüseyinoğlu, Refika Hüseyinoğlu, Gülhanım Afizoğlu.

⁹⁶ Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi bu uygulama sırasında kırmızı kurdele kullanılmaktadır.

Bel Bağlama Türküsü⁹⁷

Hay hay
 Deyin ...⁹⁸ gelsin gelsin ey
 Belini bağlasın
 Yengesi gelsin deyin ey
 Belini bağlasın
 Anası gelsin zar zar
 Dua edip ağlasın

Ay Aşık Terifleyin⁹⁹

Bahçe bağa girmişem
 Etirli gül dermişem
 Kohum kardeş ne lazım
 Yarimi beğenmişem

Ay aşık terifleyin bizim gelini
 Kaynına deyin bağlasın belini
 El oba desin bey toyunu mubarek
 Bey sevindirsin obasını evini

Yetiştii toy akşamı
 Gedin yandırın şamı
 Geline bezek verin
 Gelir oğlan adamı

Ay aşık terifleyin bizim gelini
 Kaynına deyin bağlasın belini
 El oba desin bey toyunu mubarek
 Bey sevindirsin obasını evini.

⁹⁷ 24 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Asım Seyfullah.

⁹⁸ Söz anlaşılamamıştır.

⁹⁹ 25 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Emine Hüseyinoğlu, Refika Hüseyinoğlu.

Bu dere de bin dere
 Suları serin dere
 Yardan izin alınca
 Yalvarmışam bin kere

Ay aşık terifleyin bizim gelini
 Kaynına deyin bağlasın belini
 El oba desin bey toyunu mubarek
 Bey sevindirsin obasını evini.

Erkek tarafının düzenlediği düğün gerçekleşikten sonra damat ile gelin damadın evine geldiğinde söylenen ezgilere “gelin karşılama türküsü” adı verilir. Bu ezgiler damadın annesi, yani gelinin kaynanası tarafından okunabileceği gibi, damadın babasının seslendirdiği örnekler de bulunmaktadır.

Gelin Diyar Ana Ana¹⁰⁰

Gelin diyar ana ana
 Südün emdim kana kana
 Kaynandır sene ana
 Gelin hoş geldin hoş geldin
 Bizim yerlere sen düş geldin

Gelin diyar kardaş kardaş
 Gözden akar kan yaş kan yaş
 Kayınların sene kardaş
 Gelin hoş geldin hoş geldin
 Bizim yerlere düş geldin

¹⁰⁰ 25 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak Kişi: Emine Hüseyinoğlu. Bu ezgi düğün sonrasında damat evine getirilen geline damadın babası (kaynatası) tarafından söylenmektedir. Örneği verilen gelin karşılama türküsünün söz bakımından çok benzer bir varyasyonu Mahmut Ragıp Gazimihal’in Türk Halk Oyunları Kataloğu’nda Karapapak türküsü olarak yer almaktadır. Bkz. GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1991), **Türk Halk Oyunları Kataloğu**, I. Cilt, Baskıya Haz. Nail Tan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 165.

Gelin diyar baci baci
 Başımdan kaldurun taci
 Görümlerin sene baci
 Gelin hoş geldin hoş geldin
 Bizim yerlere sen düş geldin

Evin altı yolun olsa
 Dere doli koyun olsa
 Senin kimin yarım olsa
 Gelin hoş geldin hoş geldin
 Bizim yerlere sen düş geldin

3.2.1.2. Oyun Müzikleri

Düğünler, insanların mutluluklarını paylaşarak birlik duygusunu yaşadıkları ve oyun müziklerinin en fazla icra edildiği ortamlardır. Müzikle birlikte hareket etmek, tek başına veya sevdiği bir grup insanla karşılıklı veya yanyana “ oynamak” tüm topluluklarda bireyin en belirgin dışavurum anlarından biri olarak karşılık bulur. Kişi hissettiği coşkulu sevinci dansa dönüştürerek ortamdaki diğer insanlarla paylaşır.

Ahıska Türklerinin müzik repertuvarının büyük bölümünü oyun müzikleri kapsar ve bunlar günümüzde çoğunlukla düğünlerde seslendirilmektedir. Düğün töreninin gerçekleştirildiği mekânlarda (düğün salonu, açık alanlar) icra edilen müziklere topluluğun farklı yaş gruplarından üyeleri danslarıyla eşlik ederler. Ahıska Türklerinin oyun müzikleri çalgı eşlikli sözlü müziklerdir ve genellikle bir erkek tarafından seslendirilirler.

Düğünlerde icra edilen oyun müziklerinden yola çıkarak topluluğun kullandığı çalgılarla ilgili bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bursa'da yapılan alan araştırmaları sırasında katılınan çok sayıdaki Ahıska düğününde geleneksel çalgıların neredeyse hiç kullanılmıyor olduğu tespit edilmiştir. Geçmişte Ahıska'da ve Orta Asya'da yaşayan Ahıskalıların açık havada yapılan düğünlerinde davul, zurna, nadiren de tar (Azerbaycan'daki düğünlerde kullanıldığı tahmin edilmektedir) kullanıldığı yazılı kaynaklarda yer almakta, bu bilgi sözlü kaynaklar tarafından da doğrulanmaktadır. Geçmişte Ahıska düğünlerinde biri dem tutan iki zurna kullanılmış, halay, bar, gelin alma havaları koltuk davulu ile icra edilmiştir. 1950'lerden sonra akordeon ve klavye/org, 1970'li yıllardan sonra ise popüler kültürün etkisiyle bateri, elektro-gitar ve bas gitarın düğün orkestralarında yer almasıyla birlikte, geleneksel çalgılar ile modern çalgıların birarada bulunduğu orkestralar oluşmuştur.¹⁰¹ Bursa'da yapılan araştırmalar sırasında çalgılar için farklı adların kullanımına rastlanmamıştır. Ancak Paşali Seferoğlu'nun *Ahıska'da Müzik Geleneği* adlı makalesinde Ahıska Türklerinin davul-zurnaya “tütüle” adı verdiği belirtilmiştir.¹⁰²

Düğün günü toplanılan mekânda gerçekleştirilen bazı uygulamalar vardır. Bunlardan biri gelinin yüzü duvağıyla örtülü bir şekilde düğünün gerçekleştirildiği mekânın ortasına serili olan kırmızı halının üzerine getirildikten sonra yengeler tarafından bir kuşakla beline ekmek bağlanması geleneğidir. İnanca göre bu ve bazı Ahıska düğünlerinde gözlemlenen gelinin eline pirinç koyma âdetinin evliliklerinin bereketli olmasını sağlayacağına inanılmaktadır.¹⁰³ Bundan sonra gelin, beline ekmek bağlandıktan sonra kırmızı halı üzerine yerleştirilen bir sandalyeye oturtulur. Damadın sağdıçlarından varsa evli olanı ellerinde tuttuğu hançer veya bıçakları birbirine sürterek gelinin etrafında döner, kendisi veya düğünde koordinatör görevinde bulunan sunucu konuklara sorar: “Gelinin başını mı keselim, dilini mi?”.

¹⁰¹ 28 Kasım 2011 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Osman Ali Mirza.

¹⁰² Paşali SEFEROĞLU, “Ahıska'da Müzik Geleneği”, <http://www.ahiska.org.tr/>, Erişim tarihi: 16.11.2014.

¹⁰³ Bereket getirdiğine inanılan bir başka âdet ise düğünün sonunda gelinin damat evine girişinden önce önce kapıya bal sürülmesidir. Bu sayede evliliğin tatlı geçeceğine inanılmaktadır.

Misafirler “dilini kes, dilsiz olsun” şeklinde cevap verir ve sağdıç elindeki bıçaklar yardımıyla gelinin duvağının bir tarafını açar. Burada geçen “dilini kesme” tabiri, gelinin kaynanasına, kaynatasına ve eşine karşı söz söylememesi, saygısızlık etmemesi anlamında kullanılmaktadır. Üç kez tekrarlanan bu ritüelin sonunda gelinin duvağı tamamen açılır ve gelin ayağa kalkarak temenni alır,¹⁰⁴ eğer konduysa elinde bulunan pirinçleri yere döker. Bu ritüelin ardından gelin ile damat yan yana gelir ve iki taraftan aile fertleri onlar ile birlikte müzik eşliğinde oynarlar. Gelin oynarken yüzünde çoğunlukla hüznü bir ifade vardır ve abartılı dans figürlerinden kaçınarak sade ve küçük hareketlerle dans eder. Eğlenceye iştirak ederek baba evinden ayrılmasından coşku duyduğu sanılmasın diye bu tutumu sergilemektedir.¹⁰⁵

Gelin ile damat aile üyeleriyle oynadıktan sonra onlar için hazırlanmış olan masaya otururlar. Bu sırada gecede sunuculuk yapan kişi, aile fertlerini belirli bir sırayla sahneye davet etmeye başlar. Oynamak için sahneye davet edilen ilk kişiler damat ile gelinin anne ve babasıdır. Çift olarak gelen anne ve babaya daha sonra diğer çocukları da eklenir ve ailece dans edilir. Bu sıralama iki tarafın aile büyükleri için de uygulanır; bibiler (hala), teyzeler, amcalar, dayılar önce kendi eşleri ile sahneye gelip oynarlar, daha sonra çocukları da onlara katılır. Sahneye çıkarak dans etmek isteyen diğer akrabalar, arkadaşlar ve tanıdıkların bir listeye ismini yazdırmaları gerekmektedir. Listede yazılı olan isimler yazılış sırasına göre sunucu tarafından sahneye davet edilirler ve kendi aile üyeleriyle dans ederler. Bu danslar sırasında kimi aile üyeleri ve/veya arkadaşları evlenen çiftin oturduğu masanın önüne gelip oynamaya devam ederek gelin ve damadı dansa davet ederler. Masalarından kalkan çift dans eden insanlara eşlik eder, müziğin sonlanmasıyla tekrar masalarına oturur.

¹⁰⁴ Temenni almak: Gelinin aile büyükleri, kaynanası, kaynatası ve/veya misafirler önünde ellerini yukarı-aşağı hareket ettirirken dizlerini hafifçe kırarak eğilmesi. Gelin üç kez tekrarlanan bu hareket sırasında gözlerini yerden kaldırmaz.

¹⁰⁵ 25 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Refika Hüseyinoğlu.

Günümüzde kapalı düğün salonlarında yapılan Ahıska düğünlerinde profesyonel müzisyen gruplar sahne almaktadır. Ahıska düğünlerine davet edilen grupların çoğu Ahıskalı müzisyenlerden oluşmakta ve bu grupların düğün repertuvarlarında Ahıska türküleri ve oyunları ile birlikte, Azerî, Erzurum, Ardahan, Kars yöresi ezgileri ve Ankara yöresinde oynanan Misket, Türkiye'nin çeşitli yörelerinde oynanan Çiftetelli gibi popüler hâle gelmiş Anadolu halk oyunları da yer almaktadır.

Aynı topraklarda yaşayan farklı toplulukların müzikleri ezgisel, türsel, edebî yapı ve hareket bakımından benzerlik taşıyabilir. Buradaki benzerlik veya aynılığın özünde yöre faktörü yer almakta ve yöresel müzik algısı sonucu ortaya çıkan ezgi kalıpları ortak payda olarak kültüre işlemiş bulunmaktadır. Yaşadıkları yöreden koparılan Ahıska Türklerinin hafızalarındaki müzikal birikim göç ile birlikte Bursa'ya taşınarak devam ettirilmiş, şehir yaşamına uygun bir şekilde enstrümanlar ve mekân bakımından dönüşüme uğratarak sürekliliği sağlanmıştır. Yukarıda bahsedilen Ahıska düğün müziklerindeki çeşitliliğin yanı sıra, topluluğun halk oyunlarının aynı yörede yer alıyor olmaları ve kültürel geçişkenlik sebebiyle Artvin, Erzurum, Kars yöresi oyunları ile benzerlik gösterdiği, çoğunlukla ikili olarak karşılıklı oynanan halk oyunlarının hareketler ve ritim bakımından Kafkas oyunları ile benzer özellikler taşıdığı tespit edilmiştir.¹⁰⁶ Oyunlardaki diz kırma, kolları yana doğru açma, parmak ucunda yükselme gibi hareketler Ahıska oyunlarının Kafkas oyunları ile etkileşimine örnektir.

Ahıska oyunlarını birkaç farklı şekilde tasnif etmek mümkündür: hızlı ve yavaş tempolu oyunlar, ikili oynanan ve sıra hâlinde oynanan oyunlar, sözlü ve sözsüz oyunlar. Ahıska oyunlarından Uzun Dere, Topal Gaydası oyunları karşılıklı olarak iki kişi ile çoğunlukla erkekler tarafından (ancak bazen kadın-erkek, kadın-

¹⁰⁶ Oyunlardaki bu benzerliklere dikkat çeken Cemil Demirsipahi, Türk Halk Oyunları adlı kitabında, Azerî, Kırım, Kafkas, Türkistan oyunlarının Kars oyunları içerisinde incelenmesinin uygun olduğunu belirtmektedir. Bkz. DEMİRSİPAHİ, Cemil (1975), **Türk Halk Oyunları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 278.

kadın olarak da karşımıza çıkabilmektedir) oynanan sözsüz oyunlardır. Kars ve Artvin folklorunda da yer alan ve Azerbaycan halk kültüründe Kazağı adıyla karşımıza çıkan Karabağ(h) oyunu sözlü veya sözsüz olarak hızlı tempoda karşılıklı olarak iki kişi tarafından oynanır. Bu oyunlar arasında en yaygın olanı Lezginka'dır. Ahıska Türkleri tarafından ikili olarak ya da tek olarak oynanan oyun hızlı tempoda ve sözsüzdür. Bu oyun tek, iki kişi ve toplu olmak üzere farklı oynanış biçimleriyle Kars halk oyunları repertuarında da yer almakta ve oynanış biçimine göre lezgi, lehuri/lekuri, Şeyh Şamil şeklinde adlandırılmaktadır.¹⁰⁷ Sıralı oyunlar arasında ise Kızıroğlu ve bar gelmektedir. Doğu Anadolu folklorunda da örneğine rastlanabilen Kızıroğlu, Ahıska Türklerinde Köroğlu adıyla anılmaktadır.

Barlar; erkek barı, kadın barı ve karışık bar olarak üç farklı şekilde oynanabilmektedir. Ahıska oyunları arasında farklı usullerde çalınan birbirinden farklı ezgilerin arka arkaya hiç durmadan çalındığı ve oynandığı bir bar örneği bulunmaktadır. Bu oyun 3 süreli Ağır Bar ile başlar, ardından 5 ya da 10 süreli Üç Ayak oyunu, hızlı tempoda oynanan 6 süreli Düz Bar oyunu gelir ve son olarak da 2 süreli Diz Kırma oyunu ile bitirilir. Ahıska Türkleri arasında eskiden bar adı verilen oyunlara günümüzde “halay” dendiği gözlemlenmiştir. Bu kullanımın Ahıska Türklerinin Türkiye’ye göçüyle birlikte yaygınlaştığı kaynak kişiler tarafından belirtilmektedir.

Düğünler, gençlerin kendi kültürünün müziğini duyduğu, deneyimlediği önemli kültür aktarım mekânlarıdır. Bununla birlikte Ahıskalı gençlerin çoğunlukla popüler kültüre uyum sağlayarak farklı müzik dinleme alışkanlıkları geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bursa’da yaptığımız alan araştırmaları sırasında bulunduğumuz düğünlerde dikkat çekici bir uygulamaya rastlanmıştır. Ahıska Türklerinin “disko” adı verdikleri bu uygulama düğünün en sonunda gerçekleşir. Geleneksel ezgilerin ve oyun müziklerinin icrası bittikten sonra düğünü sonlandırmadan önce en son müzik

¹⁰⁷ A.g.e., 281.

olarak elektronik ortamda oluşturulmuş bir disko müziği çalınmakta ve tüm gençler tavanda dönerek renkli ışıklar saçan disko topunun altında dans etmek üzere sahneye çağırılmaktadır. Düğün boyunca sadece ikili, sıra hâlinde veya aile üyeleriyle dans eden gençlerin tamamı sahneye gelir, hepbirlikte ve coşkuyla bu müzikle dans eder. Diğer aile üyelerinin bu ortama katıldığı bazı örneklerle rastlamış olmakla beraber, bu uygulamanın topluluk gençlerinin eğlenmesi ve özgürce dans etmesi için bir ortam oluşturmak amacıyla yapıldığını belirtmekte fayda vardır.

3.2.2. Mâniler

Aktarılacak istenen duyguyu, düşünceyi şiirsel bir biçimde söyleme toplumlarında sıklıkla rastlanan bir gelenektir. Başlıca konuları aşk, sevdâ, tabiat olan mâniler bunun en yaygın örneğini oluştururlar. Mânilerin ilk iki dizesi aktarılacak istenen temel düşünceye, duyguya giriş yapmak amacıyla ya da uyağı doldurmak amacıyla söylenir, asıl söylenmek istenen son iki dizede aktarılır. Çoğunlukla 7 heceli ve 4 dizeden oluşan mânilerin uyak düzeni a a x a şeklindedir. Buna göre birinci, ikinci ve dördüncü dizeler uyaklı, üçüncü dize serbesttir.

Hece ve dize sayısına göre mâniler türlere ayrılmakta ve “cinaslı mâni”, “artık/yedekli mâni”, “karşılıklı mâni” gibi farklı isimlerle gruplandırılmaktadırlar. Mâni teriminin kökeni tam olarak bilinmemekler birlikte çeşitli araştırmacılar tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Pertev Naili Boratav mâni sözcüğünün Arapça “ma’nâ”nın Farsça’daki şekli olan “ma’nî”den geldiğini belirtirken,¹⁰⁸ bazı araştırmacılar mâni kelimesinin Türkmenlerle ilgili anlamına gelen “Türkmânî” sözcüğünden ortaya çıktığını öne sürmektedir.¹⁰⁹ En eski mâni örneği Fuad Köprülü’nün *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitabında değindiği üzere Yusuf Has

¹⁰⁸ Pertev Naili BORATAV, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 171.

¹⁰⁹ Ahmet ÖZDEMİR, *Bütün Yönleriyle Türk Halk Edebiyatı Bilgileri*, 270.

Hâcib'in *Kutadgu Bilig* eserinde yer alan ve "ma'ni" adı verilen dörtlüklerdir.¹¹⁰ Bahsedilen örnekler dört mısralık kıtalar olarak yer almaktadır ve üçüncüsü serbest kafiye olmak üzere bugünkü mâni kafiye şemasında olarak verilen biçimdedir.¹¹¹ Mâni terimi yerine aynı anlamda kullanılan benzer ve farklı birçok terim bulunmaktadır. Kırım Tatarlarında "mane",¹¹² Azerbaycan'da "mahni",¹¹³ yine Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da "bayâtî",¹¹⁴ Urfa'da kadınların söylediğine "meani", erkeklerin söylediğine "hoirat"¹¹⁵, Denizli yöresinde "mâna"¹¹⁶, Kazak ve Kırgızlarda "aytipa" veya "kayım ülenek",¹¹⁷ Step-Kırım Tatarlarında "çinik" veya "çinig",¹¹⁸ Özbeklerde "aşula" veya "koşuk"¹¹⁹ adı verilen mâniler yukarıda da belirttiğimiz gibi çoğunlukla aşk, tabiat konulu olmakla birlikte dini içerikli olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Özel günleri anlatan (Nevruz vb.), destanların içinde yer alan, içerisinde bir takım atasözleri barındıran mâni örneklerine de rastlanabilir. Anadolu'da mâni söyleme geleneğine hemen her yörede rastlanır. Halk arasında "mâni söylemek" anlamına gelen "mâni yakmak", "mâni düzmek", "mâni atmak" gibi farklı deyimler kullanılmaktadır. Çoğu zaman, ortama ve zamana uygun olarak doğaçlama söylenen mâniler¹²⁰ Anadolu'da saz şairleri tarafından kimi zaman tek, kimi zaman karşılıklı atışma şeklinde söylenmekle birlikte çoğunlukla kadınlar tarafından üretilen bir edebi ve müzikal türdür.¹²¹

Nesilden nesile sözlü aktarımla iletilen en yaygın anonim halk edebiyatı ürünü olan mâniler Ahıska Türklerinin edebî ve müzikal ürünleri içinde önemli bir yer tutmakta ve "meni" adıyla anılmaktadır. Ahıska Türklerinde mâniler tek bir ezgi ile veya aynı mâni metni birbirinden farklı ezgilerle icra edilebilmektedir. Buna

¹¹⁰ Fuad KÖPRÜLÜ, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 294.

¹¹¹ A.g.e., 196.

¹¹² Bkz. (99), ÖZDEMİR, 270.

¹¹³ A.g.e., 270.

¹¹⁴ A.g.e., 270.

¹¹⁵ A.g.e., 270.

¹¹⁶ Nurettin ALBAYRAK, "Mâni", 571.

¹¹⁷ Bkz. (100), KÖPRÜLÜ, 294.

¹¹⁸ A.g.e 294.

¹¹⁹ A.g.e 294.

¹²⁰ Bkz. (99), ÖZDEMİR, 272.

¹²¹ Cem DİLÇİN, *Türk Şiir Bilgisi*, 281.

koşut olarak bir ezgi birden çok mâninin seslendirilişinde kullanılmaktadır. Ezgilerin icrasındaki bu özellik Anadolu halk müziğinin en belirgin özelliğidir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Ahıskalıların müzik geleneğinde tek bir ezgiyle farklı mâniler icra edilebildiği gibi, aynı ezgiyle seslendirilen birbirinden farklı mâniler ara verilmeden arka arkaya da icra edilebilir. Anadolu Türk halk edebiyatında mânilerin çoğunlukla kadınlar tarafından söylenmesi geleneği Ahıska Türklerinde de görülür. Erkekler tarafından söylenen mânilere rastlanılmamıştır.¹²²

1. Gökde yıldız ellidür
Ellüsü de bellidür
Sevda çeken kızların
Gözlerinden bellidür¹²³
2. Ay çıkar bedir, Allah,
Bu sevda nedür, Allah,
Ya bana sevdüğimi,
Ya bana sabır, Allah¹²⁴
3. Ay çıhar nice gider
Dolanur gece gider

¹²² Ahıska Türklerine ait farklı mâni örnekleri için Bkz. HACILI, Asıf - POLADOĞLU, Aydın (2001) **Ahıska Türk Folkloru**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

¹²³ Mâninin farklı bir versiyonu Florina-Ortaoba Köyü'nden derlenmiştir. Bkz. ELÇİN, Şükrü (1990), **Türkiye Türkçesinde Mâniler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 102. Azerbaycan ezgilerinden olan ve mâninin varyantı olan *Bağında Üzüm Galdı* türküsünün sözleri için Bkz. Repertuvar No. 1344.

¹²⁴ 13 Şubat 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Medine İsaeva.

Bu mâninin Konya'dan derlenmiş varyantı için Bkz. ELÇİN, Şükrü (1990) **Türkiye Türkçesi'nde Mâniler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 39.

“Ay çıkar/ ay doğar” mânilerinin Türkiye'nin çeşitli yörelerinde varyantları bulunmaktadır.

Kınamayın komşiler
Alur bir gece gider¹²⁵

4. Pencereden gün düşdi
Gün düşdi bağrım bişdi
Ağlama garip anam
Yavrun da garip düşdi¹²⁶

5. Bostanda yeşil hiyar
Boyun boyuma uyar
El ver bir gece gidelim
Karaklıktur kim duyar¹²⁷

Manilerin bazı mısralarının değiştirilerek yeni bir mânî dördlüğü meydana getirildiği ve icra edildiği örneklerle rastlanır. Mânilerin sözlerinde yapılan bu tür değişiklikler Türk halk edebiyatı ve müziğinde karşımıza sıklıkla çıkar. Halk müziğinin ve edebiyatının anonim ürünlerden oluşması, onları yeniden üreten halka böyle bir özgürlük sağlamaktadır. Her seferinde yeniden üretilen halk müziği ve edebiyatı bu sebeple eklektik, modüler ve dinamik bir yapıdadır. Örneğin, yukarıda verilen *Ay Çıkar Nice Gider* mânisi İlmira Ragibova tarafından hazırlanmış olan *Kırgızistan'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru* başlıklı tez çalışmasında şu şekilde yer almaktadır:

Ay çihar nece geder
Tolanur gece geder
Komşi kızı sevenin
Emegi tuca geder

¹²⁵ 13 Şubat 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Medine İsaeva.

¹²⁶ 13 Şubat 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Mevlide Aliaddin.

Mâninin Kars'ın Aynalı Köyü'nden derlenmiş varyantı için Bkz.ELÇİN, Şükrü (1990) **Türkiye Türkçesi'nde Mâniler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 149.

¹²⁷ 13 Şubat 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Mevlide Aliaddin.

Yine aynı tezin Ahıska mânileri bölümünde *Bostanda Yeşil Hıyar* mânisi şu şekilde yer almaktadır:

Al hıyar yeşil hıyar
 Boyuz boyuza uyar
 Uzah getme yahın tur
 O da çoh güzel uyar

3.2.3. Ninniler

Mâniler gibi anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan ninniler en eski sözlü kültür örneklerindendir. Ninniler, çoğunlukla anne, nine, abla, hala veya bir başka kadının, bazen de bir erkeğin (baba-dede vb.) ağladığında bebeği sakinleştirmek veya uyutmak amacıyla söylediği, yaşadığı toplumun edebî ve ezgisel birikimiyle, içerisinde bulunduğu duygu ve düşüncelerini yansıtarak dile getirdiği sözlü kültür ürünleridir. Ninninin anlamını içeren Türk kültürü yazılı kaynaklarındaki ilk bilgi Kaşgarlı Mahmud'un eseri *Dîvânü Lûgati't-Türk*'de geçen "Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle söylerler" bilgisidir. Kitapta ninni karşılığı olarak "balu balu" ikilemesi kullanılmıştır.¹²⁸ Ninni kelimesinin Anadolu edebiyatındaki ilk örneğine Karacaoğlan'ın şu dördlüğünde "nen eylemek" şeklinde rastlandığı düşünülmektedir:

"Mestanedir Karacaoğlan mestane,
 Güzel olan gül gönderir dostuna,
 Yatır beni kız dizinin üstüne,
 Nen eyle de kaşın gözün sürerek!"¹²⁹

¹²⁸ Besim ATALAY, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, 232.

¹²⁹ Amil ÇELEBİOĞLU, *Türk Ninniler Hazînesi*, 10.

“Ninni çalmak”, “ninni söylemek” tabirleriyle anılan ezgiler için Türkiye’nin bir çok yöresinde “nenni”, Azerbaycan’da “lay lay”¹³⁰ ve “layla”,¹³¹ Kırgızistan’da “aldey aldey”,¹³² Uygurlarda “allay”,¹³³ Kazaklarda “besik jırı”,¹³⁴ Tatarlarda “bişik (ballü) cırı”,¹³⁵ Türkmenlerde “hüvdü”¹³⁶ veya “hudi”,¹³⁷ Özbeklerde “elle”,¹³⁸ Kerkük’te “leyle”¹³⁹ terimleri kullanılmaktadır. Ninni türü Türk kültürü dışında da yaygın olarak yer almakta ve her halkın kendi dilinde bu türü karşılayan farklı bir terim bulunmaktadır. Genellikle yedi veya sekiz heceli dört mısradan oluşan ninniler mesnevi şeklinde (aabb), mâni şeklinde (aaxa), koşmanın ilk dörtlüğü şeklinde [abab [xaxa)], beş ve altı mısrası kendi arasında kafiyeli şekilde (aaaaa, aaaaaa) kafiyeleir.¹⁴⁰

Hemen her toplumun halk kültüründe varlık bulan ninniler kültürel belleğin aktarımında büyük rol oynamaktadır. Ninnilerin aktarımı ve sürekliliğinin sağlanmasında kadının kültür taşıyıcısı rolü etkindir. Kadın bebeğin ilk doğum anından itibaren ait olduğu grubun kültürünü ürettiği ve/veya icra ettiği ninniler yoluyla aktararak kültürün devamlılığını sağlar. Bireysel bellekte yer alan ninniler söyleyen kişi tarafından aktarımıyla toplum belleğini oluşumunda rol oynar. İnsan dünyaya geldiği andan itibaren ninniler yoluyla yaşadığı toplumun edebî, müzikal, kültürel dokusuna nüfuz etmeye başlar ve böylelikle bir kültür ortaklığının öznelerinden olur.¹⁴¹

¹³⁰ Bkz. (99), ÖZDEMİR, 283.

¹³¹ Ignac KUNOS, *Türkçe Ninniler*, 17.

¹³² A.g.e., 17.

¹³³ A.g.e., 17.

¹³⁴ A.g.e., 17.

¹³⁵ A.g.e., 17.

¹³⁶ A.g.e., 17.

¹³⁷ Bkz. (99), ÖZDEMİR, 283.

¹³⁸ A.g.e., 283.

¹³⁹ Sungu OKAN, *Irak Türkmenleri’nin Türkiye ile Sosyo-Kültürel İlişkileri ve Bunun Müzikal Yansımaları*, 67.

¹⁴⁰ İlmira RAGİBOVA, *Kırgızistan’da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru*, 9.

¹⁴¹ Emine Kırıcı UĞURLU, *Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Ninni*, 46.

Ninniler Ahıska Türklerinin sözlü kültüründe “nenni” sözcüğüyle karşılık bulmakta ve ninni söyleme eylemi için “nenni demek” deyimini kullanılmaktadır. Bursa’da gençler ve bazı orta yaşlı kadınlar arasında yapılan araştırmada geleneksel olan Ahıska ninnilerinin artık hatırlanmadığı ve kimi zaman çocuklarını uyutmak amacıyla sürgün yaşadıkları ülkelerin kültürlerine ait türküleri söyledikleri tespit edilmiştir. Bunların arasında Azerî halk ezgileri¹⁴² ve Rusça söylenen Rus halk ezgileri bulunmaktadır. Daha önce yer verilen diğer türlerde olduğu gibi, alan araştırmalarında kaydedilen Ahıskalılara özgü ninnilerin kaynak kişileri orta yaşın üzerindeki kadınlardır. Derlenen ninnilerden üçünün sözlerine aşağıda yer verilmekte, konusu bakımından ninni-ağıt olduğu tespit edilen diğer örnek ise çalışmamızın bir sonraki bölümünde yer almaktadır.

Lay Lay Beşiğim¹⁴³

Lay lay beşiğim lay lay
Evim beşiğim lay lay
Sen git şirin yuhuy
Çekin beşiğim lay lay

Nenni dedim bu baştan
Yorgan örttüm kumaştan
Nenni balama nenni
Körpe balama nenni

Nenni dedim avuttum
Allah dedim büyüttüm
Nenni balama nenni
Körpe balama nenni

¹⁴² Bursa’da yaşayan kaynak kişilerimizden biri bebeğini *Dut Ağacı Boyunca* adlı Azerî türküsüyle uyuttuğunu ifade etmiştir.

¹⁴³ 25 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Gülhanım Afizoğlu.

Nenni dedim yatasın
 Kızıl güle batasın
 Kızıl güller içinde
 Şirin yuhuy tapasın

Nenni balama nenni
 Körpe balama nenni

Herkeşin Oğli Külden Topraktan¹⁴⁴

Herkeşin oğli külden topraktan
 Bu benim oğlum gülden yapraktan

Herkeşin oğli kötüdür mötü
 Bu benim oğlum bahçalar tuti

Herkeşin oğli elden elekten
 Bu benim oğlum huri melekten

Herkeşin oğli kişnedir mişne
 Bu benim yavrum bahçada fişne

Yavrumun Yavrusi¹⁴⁵

Yavrumun yavrusu can yarisi
 Yılan yavrusi can

¹⁴⁴ 21 Aralık 2013 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Gülhanım Afizoğlu.

¹⁴⁵ 21 Aralık 2013 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Gülhanım Afizoğlu.

Atarım atarım ben seni
 Ballara katam ben seni
 Akşama baban gelende
 Önüne atam ben seni

3.2.4. Ağıtlar

Geleneksel bir tür olan ağıtın etimolojik kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte “ağlamak” kelimesinden türetildiği tahmin edilmektedir. “İnsanların sevdikleri varlıkları –insan, hayvan, eşya, mesken- ölüm veya ayrılık yoluyla kaybetmelerinin ardından söyledikleri, kaybedilenin iyi-kötü özelliklerinin, icracının ve geride kalanların hislerinin anlatıldığı düzenli/düzensiz söz, ezgi ve nidalar bütününe Türkiye’de genel olarak “ağıt” adı verilir.”¹⁴⁶ Anadolu’da ağıt sözcüğü yerine “yakım”, “bayatı”, “beyit”, “yas”, “yakma” vb. farklı terimler ve deyimler kullanılmaktadır.¹⁴⁷ Türk dünyasında ağıt karşılığı olarak Türkmenler “ağı”, “tavs”, “tavsa”, Azeriler “ağı”, “şiven”, Tatarlar “mörsiya”, “taqmaq”, Kazaklar “köris”, “joktav” ve “cır”, Kırgızlar “cokto”, “koşok”, Özbekler “marsiya” ve “matemname”, Kerkük Türkleri “sazlamağ” ve “madras”; Başkurtlar “mörsiya”, Nogaylar “bozlau”, “bozlaw”, Uygurlar “yığa”, “haza”¹⁴⁸ sözcüklerini kullanmışlardır.

Anadolu’da ağıtın icrasını tanımlamak amacıyla çoğunlukla “ağıt yakmak”, “ağıt söylemek” tabirleri kullanılır. Nihan Tahtaişleyen *Anadolu Ağıt Geleneğinin Özellikleri ve Kültürel Süreklilikteki Rolü* başlıklı Yüksek Lisans tezinde “ağıt

¹⁴⁶ Nihan TAHTAIŞLEYEN, *Anadolu Ağıt Geleneğinin Özellikleri ve Kültürel Süreklilikteki Rolü*, 6.

¹⁴⁷ Anadolu’da ağıt sözcüğü yerine kullanılan terimler için Bkz. TAHTAIŞLEYEN, Nihan (2013), *Anadolu Ağıt Geleneğinin Özellikleri ve Kültürel Süreklilikteki Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 7.

¹⁴⁸ Süleyman ŞENEL, “Ağıt”, 472.

yakmak” tabirini ölümün hemen ardından gerçekleştirilen ritüel sırasında doğaçlama yoluyla söylenen örnekler için, “ağıt söylemek” tabirini ise ritüel dışında söylenen ve zamanla türküye dönüşerek günümüze ulaştığı düşünülen örnekler için kullanmış, her iki icra biçiminin de kültürlerin hemen hepsinde yer aldığını belirtmiştir.¹⁴⁹

Ahıska Türkleri türkü söylemek anlamına gelen "türkü koşmak" tabirini kullanmaktadırlar. Bu terim aynı zamanda daha önceden bilinmeyen ve o anda kişinin kendi iradesi ile doğaçtan ürettiği bir türküyü söyleme eylemini anlatmak için de kullanılmaktadır. Anadolu'da karşılığı "Atma türkü" olan bu kullanımın esası sözdür. Kişi yeni bir söz üretirken var olan, daha önceden bildiği bir ezgiyi veya ezgi parçacıklarını kullanarak türküyü icra eder. Bu üretimin tam tersi bir uygulama olan ezgilerin farklı sözler ile seslendirilmesi örneğine de Anadolu'nun bir çok yöresinde rastlanmaktadır. Ahıskalı kadınlar ve erkekler ile yapılan araştırmada görüşülen kişilerin anonim olmayan, kendilerine ait türküler de söyledikleri tespit edilmiştir. Çoğunlukla hasret, özlem, vefat sonrası duyulan acı duygularıyla oluşturulan bu türkülerin ağıt olup olmadığı meselesinin ısrarla üzerinde durulmuştur, ancak kaynak kişilerin bu terimi bilmediği, ağıt terimi ile aynı anlamı taşıyan bir başka terim kullanmadıkları tespit edilmiştir. Ahıska Türklerinde ölümün hemen ardından müzikal bir ritüel gerçekleştirilmemekte, yalnızca Kur'an okunmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde göçler, ayrılıklar ve ölümlere rağmen Ahıskalıların kültürel üretiminde ağıtın yerinin olmaması ilginç bir durumdur. Kültürlerinde ağıt söyleme geleneğinin olmadığı belirtilmiş olmasına rağmen, derlemelerde kaydedilen bazı ezgilerin sözleri bakımından ağıt özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Ahıskalılar bu ezgilere özel bir ad vermeyerek yalnızca türkü olarak adlandırılmaktadır. Anadolu repertuarında ölüm ve ayrılık konulu türkülerin “ağıt” adı altında gruplanmasından sebeple Ahıska Türklerinden derlenen aynı konulu ezgiler ağıt kapsamında ele

¹⁴⁹ Bkz. (136), TAHTAİŞLEYEN, 10.

alınmıştır. Aşağıda yer verilen, kaynak kişinin ninni olarak adlandırdığı bu türkü ninni-ağıt olma özelliği taşımaktadır.

Bebeği Bağladım Nice¹⁵⁰

Bebeği bağladım nice

Çekildi de gitti gece

Göremedim ben boyunca

Okşiyamadım doyunca

Yandım da yavrican yandım

Yandım da bala can yandım

İşlev değişikliğine uğramış bu türden ağıtlara Anadolu’da sıkça rastlanmaktadır. Nihan Tahtaişleyen çalışmasında işlev değişikliğinin ağıtların sürekliliğindeki etkisini şu şekilde aktarmaktadır:

“Ağıtların edebî ve müzikal bakımdan diğer türlerle iç içe olması onun sürekliliğini sağlayan en önemli özelliklerinden biridir. Ağıtın ölümün ardından var olan yas ortamından çıkartılarak başka mekânlarda ve başka amaçlarla icra edilmesi onun var olma potansiyelini artırmıştır. Ağıtın işlevinin değiştirildiği bu örneklerde özellikle ağıt kimi zaman oyun havası ve kimi zaman ninni olarak karşımıza çıkar. İşlev değişimi ağıtların sosyal yaşamda sadece yas ortamlarıyla sınırlanmasını engelleyerek, onun yaygınlığını artırmıştır.”¹⁵¹

Ağıtın yalnızca ölüm olgusuyla sınırlandırılması edebiyat ve müzik alanında türsel bir ayrıcalık verilen örneklerden kaynaklanmaktadır. Halbuki daha önce de belirttiğimiz gibi ayrılık, hasret, özlem sonrası duyulan “acı” hissi ile söylenen

¹⁵⁰ 13 Şubat 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Medine İsaeva.

¹⁵¹ Bkz. (136), TAHTAIŞLEYEN, 165.

türküler de ağıt kapsamında yer almaktadır.¹⁵² Göç nedeniyle oluşan aidiyet eksikliği ve gurbette olmanın beraberinde getirdiği mesken özlemi bu yoğun acı hissine neden olmaktadır. Bazı kına ve düğünlerde olduğu gibi göçlerde de ölüm acısına benzer nitelikteymişçesine hissedilen bu acının yoğunluğu ağıtların icra edilmesine sebep olur.¹⁵³ Ahıska Türklerinin özellikle sürgün sonrasında yaşadıkları vatan hasreti, aile, akraba ve arkadaşlarına duydukları özlemi aktardıkları anonim türküler bulunmakta ve icra edilmektedir.

Durnam Gardaşa Selam Yolla (Söyle)¹⁵⁴

Durnam gider naşa naşa
 Kanli dağlar aş aşı
 Hem kayına hem kardaşı
 Durnam gardaşa selam yolla

Durnam gider düzüm düzüm
 Burni ganadından uzin
 Yaralar dur benim sözüm
 Durnam gardaşa selam söyle

Durnamım kanadi sari
 Ben ağlarım zari zari
 Yaralardur benim sözüm
 Durnam gardaşa selam söyle

¹⁵² A.g.e., 3.

¹⁵³ A.g.e., 66.

¹⁵⁴ 13 Şubat 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Medine İsaeva.

Asker Ağzından Söylenen Türkü¹⁵⁵

Maşineler geldi anacan karşı be karşı

Anacak bir su ver yürek ataşı

Analar ataşı bacı talaşı

Anacan acanan garib analar

Yıkılmış gediyor kegbir binalar

Moskova'nın altı anacan yol oldi bize

Vetene kavuşmak anam yad oldi bize

Sabah ile kalktım çenteme baktım

Ağliya ağliya boynuma taktım

Anami bacimi evde bıraktım

Analar analar garib analar

Yıkılmış gediye kegbir binalar

Bursa'da derlenen ve kaynak kişi tarafından mâni olarak adlandırılan bir ezgi sözleri dikkate alındığında ağıt özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Ezgisiyle kaydedilen ve mâni dörtlüklerinden oluşan bu ağıta aşağıda yer verilmiştir. Ağıtın bir başka varyantı Şükrü Elçin'in *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar* kitabında yer almaktadır. Erzurum'un Aşkale ilçesinin Cinis (Ortabahçe) Köyü'nden derlenmiş olan ağıt kitapta *Gelinin Dilinden Ağıt* adıyla yer almaktadır.¹⁵⁶

¹⁵⁵ 25 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Gülhanım Afizoğlu, Emine Hüseyinoğlu.

¹⁵⁶ Şükrü Elçin, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, 67. Elçin, ağıtın sözlerini paylaşırken hikaye ile ilgili şu açıklamaya yer vermiştir: "Erzurum köylerinden birinde iki camış (manda) otlarken döğüşmeye başlar. Halk ayırmağa cesaret edemez. Sahibi olan ve o gün güvey girecek damadı çağırırlar. Mandalar her günkü elbisesi içinde göremedikleri sahiplerini boynuzlayıp öldürürler. Dügün yarıda kalır."

Bugünkü Günlerden Pazardır Pazar¹⁵⁷

Bugünkü günlerden pazardır pazar
 Açmayın yorgani yaram pek azar
 Kara camuş vurdi yaram var yaram
 Sarı camuş vurdi çehre yok bene

Bugünkü günlerden salidir sali
 Sekinün altından akiyer kani
 Kaynanam duymazdan nişanlım sezdi
 Kara camuş vurdi yaram var yaram
 Sarı camuş vurdi çehre yok bene

Bursa’da yapılan alan araştırmaları sırasında derlenen ve aşağıda yer verilen iğne örneği kaynak kişilerimizden Asım Seyfullah’a aittir. Kaynak kişinin “türkü” olarak adlandırdığı bu ezgi konu olarak vatan hasretini içerdiği için ağıtın sadece ölen kişiye değil meskene de yakılabileceği ve söylenebileceği düşüncesinden hareketle tarafımızdan ağıt olarak sınıflandırılmıştır. Bu düşünceye paralel olarak Asım Seyfullah ağıtın içerdiği hasret, özlem duygusunu ve göç sonrası yaşanan acıları vurgulamak amacıyla düşüncelerini söyle ifade etmiştir: “Bunu kendim yazmışım. Ama bu sözlerin anlamını anlayana. Ama anlayan adamlar, bilen adamlar, bu günleri çeken adamlar çocuk gibi ağlamıştır. Kendini de yitirmiştir.”

Bülbül Ne Ötersin Ey¹⁵⁸

Hay hay
 Bülbül ne ötersin ey
 Bu viranada çöllerde
 Kanadım kırıldı kaldım da yollarda

¹⁵⁷ 13 Şubat 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Medine İsaeva.

¹⁵⁸ 24 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Asım Seyfullah.

Anasız babasız garipte yerlerde
Garibim vatana gönder ey yarabbum

Hay hay
Ben nerede kaldım vatandan nerede
Canım çıksın yetemedim de murada
Koy desinler Asım ölmüşde burada
Garibim vatana gönder ey yarabbum

Hay hay
Soğuk aldı ayağımı de kolumi
Sardi duman seçamadım da yolumi
Yarabbim sen bunda örme de ölümü
Garibim vatana gönder ey yarabbum

Hay hay
Bir yandan ah sesi gelir ey bir yandan pilah (=plak)
Yolumu eylercesine ey almışım çirak
Bizler düştük şimdi ey vatandan irak
Garibim vatana gönder ey ya rabbim

Verilen ikinci örnek Asım Seyfullah tarafından kardeşinin ölümünün ardından duyduğu derin acı duygusuyla bestelemiştir. Bu örnekten de anlaşılabilceği gibi, Ahıska Türkleri anonim veya bestelenmiş ölüm konulu türküler icra etmektedir. Anadolu ağıt geleneğinde örneklerine de rastlanabileceği gibi, bu ezginin Ahıskalılarının kendi aralarında yaptıkları toplanmalarda, yaşlıların bulunduğu ortamlarda topluluğun ricası üzerine icra edilebildiği belirtilmiştir.

Dinle Oğul Ey¹⁵⁹

Dinle ey oğul ey dinle, dinle sözümü
 Çok acılar eyker etti yaktı sözümü
 Ağlamaktan sızlama ey silmem iki gözümü
 Bu fani dünyada ey umudum sensin
 Bu fani dünyada ey gümenim sensin

 Öyle bir gece rüyanda ağırdı başım
 Dokturlar söylemişti nicedir yaşın
 Hani benim ey bunda kohum kardeşim
 Hani benim ey bunda cevan kardeşim
 Bu fani dünyada oğlum gümenim sensin
 Bu fani dünyada yavrum umudum sensin

 Ağladım sızladım yavrucan çare kılmadı
 Bu dünyada yaşadum ben gülmedim
 Be murad gidecem ey murad almadım
 Be murad ölecem murad almadım
 Bu fani dünyada yavrum umudum sensin
 Bu fani dünyada gümenim sensin ey.

Ahıska Türklerinin ağıt geleneğine dair kapsamlı bir çalışma yapılmamış olmakla birlikte, topluluğun tarihine dair yapılan çalışmaların bir kısmında ağıt örneklerine yer verilmiştir. Bu çalışmaların en eskisi Ahıska Türklerinin kökeni ve tarihi üzerine araştırmalar yapmış olan Fahrettin Kırzioğlu'nun 1966 yılında *Kars İli Dergisi* "Çıldır, Ardahan, Hanak, Posof Özel Sayısı"nda Mamaslı M. Kuzu adıyla yayınladığı "Ahıska Üzerine Halk Değişlerimiz'den" makalesidir. Kırzioğlu makalede "halk deyişleri" adı altında yer alan ağıtların Posof, Ardahan ve Çıldır'da bulunan cönk ve mecmualardan derlendiğini belirtir. Fahrettin Kırzioğlu 1971 tarihli bir başka makalesinde Posof sınırından kaçan İmam Maksut Kuş Hoca'nın kendisine

¹⁵⁹ 24 Mart 2012 tarihli derleme kaydı. Kaynak kişi: Asım Seyfullah.

teslim ettiği kitaplar arasında yer alan bir cönkte -kendisi “Koblıyan Cöngü” adını vermiştir- Ahıska ağzıyla yazılmış olan deyiş ve ilahilerin bulunduğu bahseder. Kırzioğlu’nun verdiği bilgiye göre içlerinde Ahıskalı Garib, Mahsûnî, Hasta Hasan, Karacaoğlu, Sümmânî gibi âşıkların yer aldığı 25 şâirin mahlaslı deyişleri de bu cönkte yer almaktadır. Yazarın bahsi geçen “Ahıska Üzerine Halk Deyişlerimiz’den” makalesinde yer alan *Ahıska Ağlatması* Koblıyan Cöngü’nden alınan kıtalarıyla tamamlanarak 1971 tarihli “1828 Ahıska Ağıtlarından Biri” makalesinde yeniden yayınlanmıştır. 1828 yılında Rus ordusunun Çıldır Eyaleti’nin merkezi olan Ahıska’yı kuşatması üzerine Ahıskalı Âşık Garib tarafından söylendiği belirtilen bu ağıt, yazılı kaynaklarda yer alan en eski Ahıska ağıtı olma özelliği taşımaktadır.¹⁶⁰

1244¹⁶¹ Ahıska Ağlatması/Ağıtı

Yitürdüm sermâye, unuttum kârı,
Bulamadım bir zamânın Ahıska,
Hemen peydah etdin âh-ile zârı,
Nerde kaldı toz-dumanın Ahıska

Hanı tahti-revân, hanı befa (vefa) lar,
Hanı talabulus saran kafalar,
Ezelden sürdüğün zavk u safâlar,
Nerde kaldı mihribanın Ahıska.

Başanğ bağlanutlar engine-şalı,
Odaları elvan horasan-halı,
Ezel giyer idin yaşılı-alı,
Şimdi ipek karalmış donun Ahıska.

Cihan içre bir gulgule olanda,
Herkes kendi tedarükün görende,

¹⁶⁰ Fahrettin KIRZIOĞLU, “1828 Ahıska Ağıtlarından Biri”, 6107-6108.

¹⁶¹ Hicri takvime göre ağıtın söylendiği tarih.

Yedi Düvel bir araya gelende,
Onda (orda) söylenürdü ünün Ahıska.

Ustaların kama, kılıç yapardı,
Müşteriler ellerinden kapardı;
Cuma günü bir velvelen kopardı,
Unutdun mu o tufanın Ahıska.

Adlım idi Ahıska'nın koçağı,
Müzeyyen çarşılar, ayvan-konağı,
Yaktı Moskof, bastı saldat, kazağı,
Taladı malların, hanın Ahıska.

Ahıska'ya geldi üç tane Paşa,
Paşalar gitmedi, ettiler hâşa,
Oğl-uşak töküldü dağ ile taş,
Bilir misin o tufanın Ahıska.

Gözel sözlerine hilâf katışmaz,
Vakit gelmeyincez horuz ötüşmez,
Kullar azmayınca, kada yetişmez,
Meger tükenmişdi günün Ahıska.

Söyleseydim bu kavganın naklini,
San (sen) ederdin o kimsenin dahlini,
Begânmazdın bir kimsenin aklını,
Şimdi oldun deli-hatun Ahıska.

O nasıl kahveydi yakdı damağın,
Gine var mı bir yerinde yamağın,
Ne kahrile yedin felek çomağın,
Bir oldu uzunun, enin Ahıska.

Gam içinde kaldın, daha gülmedin,
Ne hayıf ki kendi kadrin bülmedin,

Niçe oklar gördün, yara almadın,
Şimdi akıtdılar kanın Ahıska.

Hangi duşman girdi sanın(senin) kasduvanğ,
Na (ne) hışmile ateş yakdı üstüvenğ,
Firengin zahmeti girdi postuvanğ,
Na (ne) pek dağılmışdır tenin Ahıska.

Ahmediye-Minaresi söküldü,
Arabaynan Uruset'e çekildi,
Hangi Şâh vaktında binan töküldü,
Acap kaçındadır sinin Ahıska.

Bozuldu Minare, kaldı fevkana,
Niçe pencereler bakar her yana,
Ezel hizmet eder idin Kur'an'a,
Şimdi çevürdüler dinin Ahıska.

Minare yerine ze(n)kler asıldı,
Mescid, mihrâbına ayak basıldı,
Toprağından bin-bereket kesildi,
Kurudu sünbülün, denin Ahıska.

Ahıska'nın önü bir ulu yazı,
Perişan dağıldı gelini, kızı,
Arını (alını)na yazılmış bu karayazı,
Gel na esir oldu gözel Ahıska.

Kâfir ikindide kurdu savaşı,
Mel'un fırsat buldu, verdi ataşı,
Yıkıldı kal'ası, ağıldı taşı,
Gör ne yaman oldu günün Ahıska.

Top, kumbara yağar, ses verir dağlar,
Yatıyor şehidler, dögüşür sağlar,

Şimdi Devlet duyar, oturur ağlar,
Gör na güne kaldı gözel Ahıska.

İki sanı (seni) dersen, bir banı (beni) söyle,
Hep kesme gümanın, çok şükür eyle,
Kesme lisanından Hakkı zikr-eyle,
İslâm'dır kenarın, yanın Ahıska.

Bu kadarca öğüdümü alasin,
Ben GARİB söyledim, eyle bilesin,
Gönül koç-eylemiş, hoşça kalasin,
Çok yedük ni'metin, nânın Ahıska.

Görüldüğü üzere verilen en eski örnek olduğu düşünülen *Ahıska Ağlatması*'nda ağıtın karşılığı olarak “ağlatma” kelimesi kullanılmıştır. Fahrettin Kırzioğlu makalesinde bu örneği *Ahıska Ağıtı* olarak adlandırmıştır. Bursa’da yapılan alan araştırmaları sırasında ağıt terimi yerine kullanılan bir başka terim olup olmadığı incelenmiş, ancak böyle bir terime rastlanmamıştır. Ahıska ağıt örneklerine yer verilen bir başka çalışma ise İlmira Ragibova’nın Kırgızistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin folkloru üzerine hazırladığı tezidir. Yaptığı derlemeler sırasında yalnızca iki ağıt örneğine rastladığını belirten Ragibova, Ahıska Türklerinin ağıt yerine “bayatı” sözcüğünü kullandıklarını tespit etmiş, çalışmasında kaydettiği iki ağıtın sözlerine yer vermiştir.¹⁶²

¹⁶² Bkz. (130), RAGİBOVA, 62.

3.2.5. Ahıska Türklerinde Âşıklık Geleneği

Türk kültürünün önemli bir kısmını oluşturan âşıklar, gerek günümüzde gerekse geçmişte halkın duygu dünyasını anlayarak dile getiren şahıslar olmuşlardır. Âşık edebiyatının ilk Türk edebiyatı temsilcileri her toplulukta farklı isimler alarak Tonguzlarda “Şaman”, Moğol ve Boryatlarda “Bo” veya “Bugué”, Yakutlarda “Oyun”, Altay Türklerinde “Kam”, Kırgızlarda “Baksı” ya da “Bakşı”, Oğuzlarda ise “Ozan” adıyla anılmıştır.¹⁶³ Dinsel ve toplumsal konularda halk arasında önemli bir yeri olan bu kişiler din adamlığı, şâirlik, doktorluk, müzisyenlik gibi görevlerde bulunmuşlardır. Şamanların hekimlik, din adamlığı gibi görevleri ayinsel bir ortamda gerçekleştirdikleri ve bu sırada bir müzik aletiyle beraber şiir okudukları bilgisini veren Fuad Köprülü (1890-1966), baksıları tarif ederken de müzik ile sihir yapan, şiirler terennüm eden, gelecekte haber veren, doktorluk yapan kişiler olduklarını ifade etmiştir.¹⁶⁴ Ozan kelimesi ise Oğuzlarda halk şâiri, halk müzisyeni anlamında kullandıkları bir kelime olmakta ve ayinlerde, kopuz¹⁶⁵ çalarak destanlar, hikâyeler söyleyen kişiyi tanımlamaktadır.¹⁶⁶

Türklerin İslâmiyeti kabulüyle birlikte bu figürün din adamı, falcı, doktor kimliği yok olmuş, şâir, müzisyen, halk önderi kimliği ön plana çıkmıştır. Başlangıçta dinî ve sihrî nitelikte olan halk şâir ve müzisyenler bu dönemde, halka önderlik etme, halkın duygu ve düşüncelerini aktarma vasıflarıyla yer almışlardır. İslâmiyetin kabulünden sonra on üçüncü yüzyılda tekkelerin artması ile birlikte Anadolu’da bir Tekke Edebiyatı oluşmuştur. Bu edebiyatın genel özelliği ozan-baksı geleneğine ait edebî tür, biçim ve formların kullanılması ve İslâmî öğeler içermesidir. Bu edebiyat türüyle birlikte on beşinci yüzyılda Bektaşî edebiyatının Tekke

¹⁶³ Fuad KÖPRÜLÜ, *Edebiyat Araştırmaları I*, 72.

¹⁶⁴ A.g.e., 72, 80.

¹⁶⁵ Kopuz, eski Türk kültüründe baksıların, ozanların kullandıkları en eski millî müzik çalgısı olarak kabul edilmektedir.

¹⁶⁶ Bkz. (153), KÖPRÜLÜ, 82.

edebiyatından ayrılmasıyla Âşık edebiyatı oluşmuştur.¹⁶⁷ Âşık kimliği Batı Türklerinde karşımıza çıkmaktayken İç Asya’da Şamanlık günümüzde dahi devam etmektedir. Burada şamanlar geçmişten gelen tabiat kültlerini (özellikle su kültü) devam ettirmektedirler. Âşıklık ise, gelenekten izler taşımakla birlikte günümüze gelindiğinde görevlerinin daha farklı olduğu görülmektedir. Âşıklar daha çok bulundukları yöredeki kahvehane, meyhane, kervansaray, köy odaları ve âşık kahvelerinde halka şiir okuyup, deyiş söylemekte¹⁶⁸ ve toplumsal, ideolojik, duygusal ihtiyaçları sağlayan şâir ve müzisyenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahıska Türklerine ait âşık edebiyatı örneklerinin neredeyse tamamı sürgün öncesi döneme aittir. Âşıklık geleneğine ait örneklerin yer aldığı en eski kaynaklar F. Kırzioğlu’nun 1966 tarihinden yayınlanmış olan “Ahıska Üzerine Halk Deyişlerimizden” ve “Ahıska’lı 14 Halk Şairimizden Birer Parça” makaleleridir. Kırzioğlu “halk deyişleri” olarak adlandırdığı bu edebi örneklerin Posof, Ardahan ve Çıldır’da bulunan cönk ve mecmualardan derlendiğini belirterek, 1828 Rus-Osmanlı Savaşı’na kadar Ahıska bölgesinde yaşayan çok sayıda halk şairi olduğuna değinir.¹⁶⁹

Ahıska âşıklarından Hoca-Âşık Gülali, Ahılkelekli Taşdemir, Işığî mahlaslı Ahıskalı Emrah, Fakîrî mahlaslı Üzeyir Usta, Ahıskalı Korhan, Ahıskalı Pir Mehdî, Hırtızlı Sevdâyî, Hırtızlık Nihanî, Ahıskalı Şehrî, Azgurlu İsmail, Koblıyanlı Sefilî, Çerkezoğlu, Ahılkelekli Hasta Hasan, Çirkinî,¹⁷⁰ Âşık Cevrî, Âşık Şükrî,¹⁷¹ Çıldırli Âşık Şenlik,¹⁷² Âşık İrfanî,¹⁷³ Âşık Garip¹⁷⁴ hakkında yazılı kaynaklarda sınırlı bilgi bulunmaktadır. Var olan yazılı kaynaklar yukarıda ismi anılan âşıkların çoğunun hayat hikayeleri ve deyişlerinden birkaç örnek içermekte, ancak günümüzde Ahıska

¹⁶⁷ Umay GÜNAY, *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği Ve Rüya Motifi*, 10.

¹⁶⁸ Melih DUYGULU, *Anadolu’da Âşıklık Geleneği ve Âşıklarda Müzik*, <http://www.turkishmusicportal.org/page.php?id=52&lang2=tr>, Erişim tarihi: 10.11.2014.

¹⁶⁹ Fahrettin KIRZIOĞLU, “Ahıskalı 14 Halk Şairimizden Birer Parça”, 1012 (84).

¹⁷⁰ A.g.e., 1012-1025 (84-97).

¹⁷¹ Yunus ZEYREK, “Ahıska Âşıkları IV”, <http://www.ahıska.org.tr/>, Erişim tarihi: 20.12.2014.

¹⁷² Yunus ZEYREK, “Ahıska Âşıkları V”, <http://www.ahıska.org.tr/>, Erişim tarihi: 20.12.2014.

¹⁷³ Yunus ZEYREK, “Ahıska Âşıkları VI”, <http://www.ahıska.org.tr/>, Erişim tarihi: 20.12.2014.

¹⁷⁴ Bkz. (30), ZEYREK, 253.

Türklerinde âşıklık geleneğinin devam edip etmediğine dair bir bilgi yer almamaktadır. Alan araştırması sırasında Bursa’da yaşayan Ahıska Türklerinin sürgün öncesi dönemde yaşayan âşıklar hakkında dahi çok fazla bilgi sahibi olmadıkları, özellikle genç kuşağın âşıklara ait deyişleri bilmedikleri, geleneğe ait âşık edebiyatı ürünlerinin sözlü veya yazılı aktarım yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmadığı tespit edilmiştir. Ahıska Türklerinin sürgün öncesi dönemde yer alan âşıklık geleneği sürgün yıllarından sonra sürekliliğini yitirmiştir. Bununla birlikte Orta Asya’da özellikle Kırgızistan ve Kazakistan’da yaşayan Ahıskalılar arasında âşıklık geleneğinin sürdürüldüğü belirtilmektedir. Konuyla ilgili tek çalışma Ali Kafkasyalı’nın 2013 yılında sınırlı sayıda basılan *Sürgündeki Âşıklık Geleneği-Orta Asya’ya Sürülen Ahıska-Ahılkelek Âşıklık Geleneği ve Âşıklar* kitabıdır. Bu konuyla ilgili daha detaylı çalışmaların hazırlanabilmesi ve verilerin derlenebilmesi için Orta Asya’da ve Ahıskalıların yaşadığı diğer ülkelerde alan araştırmalarının yapılması gerekmektedir.

3.3. Alan Araştırmasında Derlenen Ezgilerin Analizi

Kültürün ve müzik kültürünün oluşumunda din, dil, gelenekler ve coğrafi yapının etkisi olduğundan daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Ahıska Türklerinin müzik kültüründen bahsederken yöre algısından bahsetmek gerekir. Coğrafi olarak hem Kafkaslarda, hem de Anadolu toprakları arasında sayılabilen Ahıska, Erzurum, Kars, Ardahan, Iğdır illeri gibi, Azerî kültür sahasında yer almaktadır. Bu düşünceden hareketle TRT Halk Müziği Repertuvarında yer alan tüm Azerbaycan, Kars, Erzurum, Ardahan, Iğdır, Artvin ezgileri analiz edilmiş ve yöreye özgü ezgisel, ritmik özellikler tespit edilmiştir. Bu yöre ezgilerinde görülen en karakteristik özellik üçerli usûl yapısıdır. İncelenen ezgiler çoğunlukla 6 süreli usûlde, 10 ve 12 süreli usûllerde, bir kısmı 4, 15 ve 18 süreli usûllerde, az sayıda ezgi ise 2, 3, 5, 7, 8, 11, 20, 28, 33 süreli usûllerdedir. Yöre ezgilerinde ortak olan bir başka özellik ise

çoğunlukla “lâ” kararlı Yahyalı Kerem dizisinde oluşudur. Bunun dışında “sol”, “si” ve “do” kararlı dizilerden oluşan ezgiler de bulunmaktadır. Ezgilerin ses genişliği çoğunlukla 5, 6 ve 7 sesten oluşur, 3, 8, 9, 10 sesten oluşan ezgiler de mevcuttur. Belirtilen bu özellikleriyle Ahıska Türklerinden derlenen ezgilerin yapısal anlamda yukarıda bahsedilen yörelerin repertuvara geçmiş örnekleriyle benzerlik gösterdiği yapılacak dizi ve usûl analizleriyle ortaya konacaktır.

Yapılan analizler sonucunda Ahıskalılardan derlenen ezgilerin sözlerinin ve/veya ezgilerinin kimilerinin Türk halk müziği repertuvarında yer alan bir takım ezgiler ile benzerlik taşıdığı, kimilerinin ise birebir aynı olduğu tespit edilmiştir. Aynı yöreden derlenmiş olan bu ezgiler arasında tespit edilmiş olan benzerlik halk müziğinin geçişli yapısından kaynaklanır. Kalıplaşmış motifler ve ezgilerin farklı sözler ile seslendirilmesi veya bir ezginin farklı grupların, toplulukların repertuvarında yer alması Türk halk müziğinin en belirgin özelliklerindendir ve bu çeşitlemelere “varyant” adı verilir. Ahıskalılardan derlenen *Ay Gülüm Gül Canım* (Bkz. 5.1.19) Azerî repertuvarında yer alan *Anacan Bağrımı Can Eylemişem* (Rep. No. 1375) ezgisi ile ezgisel benzerlik gösterir. Bu iki ezginin dizisi, karar ve güçlü perdesi aynıdır. Derlediğimiz *Ay Aşık Terifleyin* adlı gelin çıkarma türküsü (Bkz. 5.1.2) *Bahçe Bağa Girmişem* adıyla repertuvarında Azerî ezgisi olarak yer almaktadır (Rep. No. 2239) ve sözleri, usûlü, ritmik yapısı, dizisi ve ezgisel özelliği ile iki ezgi aynıdır. Ahıska Türklerinden derlenme anında kaynak kişilerin bu ezgiyi *Ay Aşık Terifleyin* olarak adlandırması sebebiyle bu şekilde adlandırılmıştır. Mânilerin birleşiminden oluşan *Ay Çıkar Nice Gider* ezgisi (Bkz. 5.1.9) Azerbaycan repertuvarında yer alan *Bu Dağda Maral Gezer* (Rep. No. 1368) ezgisinin bir kısmıyla, *Ayak İpek Gelven İpek* türküsü (Bkz. 5.1.5) ise *Garanfil Abı Gerek* (Bkz. Rep. No. 2507) ezgisiyle melodik bakımdan aynıdır. Ahıskalılardan derlenen *Barakotun Şimdi Gelür Servisi* ezgisi (Bkz. 5.1.18) ile *Allam Alam Seni Yar* adlı Azerbaycan ezgisi¹⁷⁵ ve *Gemiler Gelende Verir Fitini* (Rep. No. 2294) adlı Kars yöresine ait ezgi ile melodi ve usûl yapısı bakımından aynı olup, ezgiyi oluşturan

¹⁷⁵ Ezginin kaydı için Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=83KCH6y3-YQ>, Erişim tarihi: 07.02.2015.

diziler ve sözleri büyük ölçüde benzerdir. Derlenilen ve notaya alınan *Lay Lay Beşiğim* ninnisi (Bkz. 5.1.11) ile *Lay Lay Dedim Yatasan*¹⁷⁶ Azerî ninnisinin bir kısmı ezgi bakımından aynıdır, sözleri benzerdir.

Bir ezginin sözlerinin bir başka yörede farklı ezgi kalıbı ile seslendirildiği varyantlara, Ahıskalılardan derlediğimiz *Yavrumun Yavrusi* adlı ninni (Bkz. 5.1.13) ile Bitlis'ten derlenmiş olan *Atem Tutem Ben Seni* (Rep. No. 1443) adlı ninninin benzerliği örnek gösterilebilir. Bu iki ninninin sözleri, dizisi, usûlü aynıdır, ezgisel olarak ise benzerdir. Bu varyantlara verilebilecek bir başka örnek de *Hinkal Türküsü*'dür. Bu türkünün son kısmı ile nün son kısmı ile (Bkz. 5.1.20) *Bebek Uyur Beşikte* adlı türkünün¹⁷⁷ ezgi ve dizileri aynıdır, ancak sözleri ve işlevleri farklıdır. Türk halk müziğinde bir ezginin farklı sözlerle, farklı fonksiyonlarda okunmasına “fonksiyon değişimi” adı verilir. *Hinkal Türküsü*'nün konusu Ahıskalıların geleneksel yemeklerinden olan hınkal ile ilgilidir, *Bebek Uyur Beşikte* türküsü ise işlev bakımından ninni, içerik bakımındansa ağıttır.¹⁷⁸

Bu varyantlara bir başka örnek Ahıska Türklerinin oyun müziklerinden olan *Araz Üste Buz Üste (Tello)* ezgisidir. (Bkz. 5.1.8) Azerbaycan repertuvarında yer alan ezginin aynı ve/veya benzer sözlerle, farklı ezgilerle seslendirildiği varyantları bulunmaktadır. Kars repertuvarında yer alan *Bağa Girdim Üzüme* (Rep. No. 257) türküsünün ezgisi farklı, bağlantısında yer alan sözler ise Ahıskalılardan derlenen türkünün sözleri ile aynıdır. Ardahan yöresinden derlenmiş olan *Çayda Çınar Ağacı (Tello)* (Rep. No. 1271) türküsü sözleri bakımından Ahıskalılardan derlenen aynı türkü ile benzerlik gösterir. Ahıska Türklerinden, Kars'tan ve Ardahan'dan derlenen bu üç ezginin bir diğer ortak özelliği ise ezgileri aynı olmasa bile dizilerinin aynı olmasıdır.

¹⁷⁶ Ezginin kaydı için Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=ZhJoP0lkWk4>, Erişim tarihi: 07.02.2015.

¹⁷⁷ Ezginin kaydı için Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=Ji3oYZxaSCw>, Erişim tarihi: 01.02.2015.

¹⁷⁸ Bkz. (136), TAHTAİŞLEYEN, 66.

Derlenen ezgiler arasında konu bakımından marş kategorisinde değerlendirebileceğimiz bir ezgi yer almaktadır. Bu ezgi kaynak kişiler tarafından Ahıska ezgisi olarak adlandırılmamakla birlikte repertuvarlarında yer alır ve biraraya geldiklerinde seslendirilir. Ezginin içinde yer alan “Arş İleri Marş İleri” sözü Kars yöresinden derlenen *Hoş Gelişler Ola Mustafa Kemal Paşa* (Rep. No. 1087) türküsünü anımsatmakla birlikte bu iki türkünün ezgi yapısı birbirinden tamamen farklıdır. (Bkz. 5.1.21) Ahıska Türklerinin 1989 yılında Fergana Katliamı’ndan sonra yaşanan göç süreciyle Türkiye’yi daha fazla sahiplendikleri ve benimsedikleri çalışmanın tarihsel sürecin anlatıldığı bölümünde belirtilmişti. Yapılan alan araştırmaları sırasında kaynak kişilerin *Çanakkale İçinde* (Rep. No. 461) ve örneği verilen *Arş İleri Marş İleri* gibi ezgileri birebir gerçekleştirilen derleme anında seslendirmeye önem gösterdikleri tespit edilmiştir. Grup bu yolla, Ahıska’ya dönüşün siyasi koşullar nedeniyle mümkün olmayışını kabullenip, dil, din ve köken birliği sebebiyle kendilerini ait hissettikleri ve vatan saydıkları Türkiye’ye duydukları bağlılığı dile getirmektedir.

Ahıskalılardan derlenen ve notaya alınan ezgilerin yalnızca biri, düğün ortamında derlenmiş olan oyun müziği olduğu için çalgı eşlikli olarak icra edilmiştir. Bunun dışında notaya alınan ezgiler çalgı eşiksizdir. Ancak Ahıska müzik kültüründe çalgı eşlikli olarak müzik söyleme geleneğinin varlığından söz etmek gerekir. Gelin çıkarma, bel bağlama havalarının davul-zurna eşliğinde söylendiğinden daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Ahıskalılar biraraya geldikleri piknik gibi ortamlarda bağlama eşliğiyle müzik icra etmektedirler. Fakat bu çalgısal eşlik çoğunlukla ritmik dokuyu ön plana çıkarmak ve söze eşlik etmek amacıyla varlık göstermektedir.

Ahıskalıların müzik geleneğinde icranın, kadın ve erkeğin birarada bulunduğu ortamlarda daha çok erkekler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Gelin çıkarma, bel bağlama, gelin karşılama türküleri ile oyun müzikleri erkekler tarafından icra edilir. Bunun sebebi bu ezgileri seslendiren profesyonel müzisyenlerin erkek olmalarıdır.

Bunlara mâniler, ninniler, ağıtlar ve diğer türküler de dahildir. Kadınlar yalnızca hemcinsleri ile bir arada bulundukları ortamlarda ezgileri seslendirmektedir. Tarafımızdan notaya alınmış olan ezgilerin büyük çoğunluğu da böyle ortamlarda birebir kadınlardan derlenmiştir. Derlenen ezgilerin tamamında ses bölgesi olarak pest seslerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bir Ahıska düğününde Ahıskalı müzisyenlerden oluşan gruptan derlenmiş olan *Araz Üste Buz Üste (Tello)* (Bkz. 5.1.8. ölçü no.62-63) ezgisinde iki ölçülük bir kısımda solistlerin büyük 3'lü aralığı kullanarak çift sesle söyledikleri tespit edilmiştir. Ahıskalılardan derlenen ezgiler arasında yalnızca bu örnekte rastlanan bu uygulamanın Gürcü müziğinde yer alan çoksesli söyleme geleneğinden etkilenerek Ahıska Türklerinin müzik geleneğinde yer alıp almadığı sorgulanmıştır, ancak ezgiyi icra eden grup üyeleri ile yapılan görüşmede bu geleneğin Ahıska kültüründe yer almadığı, kendi iradeleriyle bu değişikliği ekledikleri belirtilmiştir.

3.3.1. Ezgilerin Ritmik Yapısı

Ahıska Türklerinden derlediğimiz ve notaya aldığımız ezgilerin çeşitli usûllerde ve düzum şekillerinde oldukları tespit edilmiştir. Derlediğimiz ezgiler arasında serbest tartımlı olarak söylenmiş tek ezgi örneği *Bebeği Bağladım Nice* isimli ninni-ağıttır. Ezgilerde en çok kullanılan usûller 6 ve 12 süreli usûllerdir. Özellikle Ahıska düğün repertuvarında yer alan bel bağlama, gelin çıkarma, gelin karşılama türküleri ve oyun müzikleri çoğunlukla 12 süreli usûldedir. Bunun dışında 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14 ve 15 süreli usûller ve bu usûllerin farklı düzum şekilleri kullanılmaktadır.

Ahıska Türklerinin repertuarında yer alan ezgilerin neredeyse tamamında 3'erli ritim yapısının hâkim olduğu görülmektedir. Ahıska oyun müziklerinin çoğu 6 süreli usulün 3 + 3 tipiyle seslendirilmekte, oynanmaktadır. (Bkz. 5.1.8.) Bu ritmik yapı Kafkas oyun müziklerinin en temel özelliğini oluşturur. Özellikle iki kişinin karşılıklı oynadığı oyunlarda müzik hızlı tempodadır.

İncelenen ezgilerin altı tanesi 12 süreli usûlün 3+3+3+3 düzum şekliyle karşımıza çıkmaktadır. (Bkz. Örnek: 1, 2, 3, 4, 5, 6)

Örnek 1: Ayak İpek Gelven İpek

A ya - k i pek gel ven i pe - k u çar gi der ya - r e - y

Ah bu e vin kü çük kı zı - kö çer gi de - r yar ey

Örnek 2: Ay Gülüm Gül Canım

Ay gü lü m gü l ca nı m ben ne y le yim yar Ay gü lü m gü l ca nı m

ben ne y le yim yar Koy ma hi c ra nı nı be n ne y le rim ya r

Koy ma hi c ra nı nı be n ne y le rim yar

Örnek 3: Hinkal Türküsü

Hin ka li de cür be cür be ya par lar İ çi ne ba zi de ka pik le ri a ta r lar

Sa bır sız lar çiğ ne mez de n yu ta r lar Çok çe tin dür bek le me__ si hin ka lın

Örnek 4: Bostanda Yeşil Hiyar

Bos tan da ye şil hi ya__ r Bo_ yun bo_ yu_ ma__ u__ yar

El ver bir ge ce__ gi de li__ m Ka ran lık tu r kim du__ yar

Örnek 5: Gelin Diyar Ana Ana

Ge lin di ya__ r a na a__ na Sü tün em__ di__ m

ka__ na ka__ na Kay na nan dur se ne a ğ la

Ge lin ho ş ge__ l din hoş ge l din

Örnek 6: Bu Evler Uzun Evler

Bu ev ler u zun ev ler na y nay na_ y na nay İ çin de ol sun toy lar

na y nay na_ y na nay Bu ba cı mın to_____yu gü nü na na na y na y nay nay

Oy na sın des te_____boy la rı

Ezgilerin üç tanesi 6 süreli usûlün 3+3 düzum şekliyle karşımıza çıkmaktadır.
(Bkz. Örnek: 7, 8, 9)

Örnek 7: Durnam Gardaşa Selam Yolla

Dur nam gi_____de_____r na şa_ na_ şa_ Kan li_ da_ ğ la_____r a şa_ a_____şa

Hem ka yı na_____hem ka r da_____şa_ Dur nam gar da_____şa_____se la m yo_____l la

Örnek 8: Araz Üste Buz Üste (Tello)

A raz üs te buz ü-s te tel lo Ke bap ya nar köz ü-s te tel lo A raz üs te buz ü-s te tel lo

tel lo Ke bap ya nar köz ü-s te tel lo Koy me ni gö tür sün le r tel lo Koy me ni gö

tür sün ler tel lo Bir a la göz göz ü-s te tel lo Bir a la göz göz ü-s te tel lo

Örnek 9: Barakotun Şimdi Gelür Servisi

Ba rak o tun şim di ge lür se-r vi si Ar zu ma na çı kar o nun tü tü ni Ba rak o tun

şim di ge lür gi ti li Ar zu ma na çı ka r o nu n tü tü ni Ben bil me rem se nin ki mi n

lo du ni U ya-n u ya-n o göz le rin ku-r ba nın

Derlediğimiz ezgilerin bir tanesi 5 süreli usûlün 2+3 düzüümüyle karşımıza çıkmaktadır. (Bkz. Örnek: 10)

Örnek 10: Ağır Ağır Ev Süpürdüm

A ğır a ğır ev sü pür dü__ m Şen ba ba_m e__ vi__

At lı m gel miş ge__ di__ ye__ rum Kal ba__ ba m e vi__

Ezgilerin bir tanesi 10 süreli usûlün 3+2+2+3 düzüümüyle (Bkz. Örnek: 11), bir tanesi 15 süreli usûlün 3+3+2+2+2+3 düzüümüyle (Bkz. Örnek: 12) karşımıza çıkmaktadır.

Örnek 11: Herkeşin Oğlı Külden Topraktan

Her ke şin oğ li kü l den top ta n__ Bu be nim oğ lu__ m

gül den yap rak tan

Örnek 12: Ay Çıkar Nice Gider

Ay çı ka__ r ni__ ce__ gi__ der Do la nur ge__ ce__ gi__ der

Kı na ma yı n ko m şı__ le__ r A lur bir ge__ ce__ gi__ der

Derlediğimiz ve incelediğimiz ezgilerin bir tanesi 4 süreli usûlde dir. Aşağıda bir kısmına yer verilen ezgi konu bakımından marş olarak nitelendirilmektedir. Marşlar yapısı gereği genellikle 4 süreli veya 2 süreli usûlde bestelenir ve seslendirilirler. Bu ezgi usûl yapısı bakımından da marş olma özelliği taşımaktadır. (Bkz. Örnek: 13)

Örnek 13: Arş İleri Marş İleri

İncelediğimiz ezgilerin büyük bir kısmında farklı usûller birlikte kullanılmış, ezgi içerisinde usûl geçişleri yapılmıştır. Bu şekilde notaya alınmış olan ezgiler şunlardır:

Bkz. 5.1.1. *Bel Bağlama Türküsü*: 7 süreli usûlün (2+3+2) düzum şekli, 10 süreli usûlün (2+3+2+3) düzum şekli, 8 süreli usûlün (2+3+3) düzum şekli.

Bkz. 5.1.2. *Ay Aşık Terifleyin*: 12 süreli usûlün (3+3+3+3) düzum şekli, 6 süreli usûlün (3+3) düzum şekli.

Bkz. 5.1.4. *Yol Gaydası*: 9 süreli usûlün (2+2+2+3) düzum şekli, 8 süreli usûlün (3+2+3) düzum şekli, 4 süreli usûl.

Bkz. 5.1.11. *Lay Lay Beşiğim*: 11 süreli usûlün (2+3+3+3), (2+2+2+3+2), (3+2+2+2+2) düzum şekilleri, 7 süreli usûlün (3+2+2) düzum şekli.

Bkz. 5.1.16. *Bugünkü Günlerden Pazardır Pazar*: 13 süreli usûlün (3+2+3+2+3) düzum şekli, 10 süreli usûlün (2+3+2+3) düzum şekli, 14 süreli usûlün (3+2+2+2+2+3) düzum şekli.

Bkz. 5.1.17. *Bülbül Ne Ötersin Ey*: 10 süreli usûlün (2+3+2+3) düzum şekli, 15 süreli usûlün (3+2+2+3+2+3) düzum şekli.

Bkz. 5.1.13. *Yavrumun Yavrusi*: 11 süreli usûlün (3+3+3+2) düzum şekli, 12 süreli usûlün (3+3+3+3) düzum şekli.

İncelediğimiz ezgilerden yalnızca bir tanesi serbest tartımlı olarak notaya alınmıştır. Ezgide 2'şerli ve 3'erli tartımların birlikte kullanımı söz konusudur. (Örnek: 14)

Örnek 14: Bebeği Bağladım Nice

Be be ği bağ la dı m ni ce Çe ki l di de git ti ge ce

Gö re me dim ben do yu n ca Ok şı ya ma dım do yu n ca

Yan dım da yav ri ca n yan dı m Yan dım da ba la ca n ya n dım

Ezgilerin söz, ezgi ve usûl yapısını anlayabilmek bakımından kullanılan motiflerin belirlenmesi önem arz eder. Ritmik motif kümelerini belirlerken söz ve ezgisel yapı göz önünde bulundurulmuş, anlamlı bir bütün oluşturan kümeler motif olarak kabul edilmiştir. Motif belirleme işlemi en az ses sayısını içeren motif örneğinden, en çok ses sayısını içeren motif örneğine doğru yapılmış ve bu şekilde aktarılmıştır. Derlenen ve notaya alınan ezgilerde yer alan ritmik motifler şunlardır:

2'şerli motifler:

3'erli motifler:

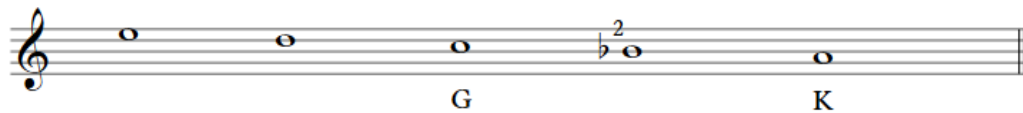

3.3.2. Ezgilerde Kullanılan Ses Dizileri

Bursa’da yapılan alan araştırmaları sırasında Ahıska Türklerinden derlenen ezgiler dizileri bakımından incelendiğinde notaya alınan ezgilerin çoğunun “lâ” kararlı olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında kalan ezgiler ise “sol”, “do”, “mi” ve “si” kararlı diziler üzerine kurgulanmıştır. Repertuvarda yer alan ezgilerin büyük çoğunluğu çıkıcı, bir kısmı inici-çıkıcı, az bir kısmı ise inici seyir özelliği taşır. Ezgiler çoğunlukla 6-7 seslik dizilerden oluşmakta. 4, 5, 8 seslik dizilerde seyir yapan az sayıda ezgi bulunmaktadır. Ezgilerin dizileri çoğunlukla Türk halk müziğinde en sık rastlanan Yahyalı Kerem yaygın ismiyle kullanılan dizidir. Bu özelliğiyle Ahıska müzik repertuarı Kars, Erzurum, Ardahan, Iğdır ezgileriyle benzerlik gösterir.

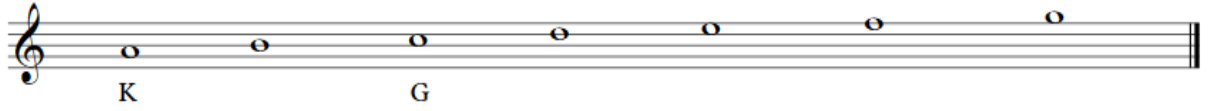
Ahıska Türklerinden derlediğimiz ezgilerin dizileri aktarılırken karar perdeleri “K” harfi ile, güçlü perdeleri ise “G” harfi ile işaretlenmiştir. Ezgilerin güçlü perdesi çoğunlukla dizinin 4. veya 5. derecesidir. 3. derecede yer alan sesin güçlü perdesi işlevi gördüğü örnekler de bulunmaktadır.

1 - Bel Bağlama Türküsü (Bkz. 5.1.1.)

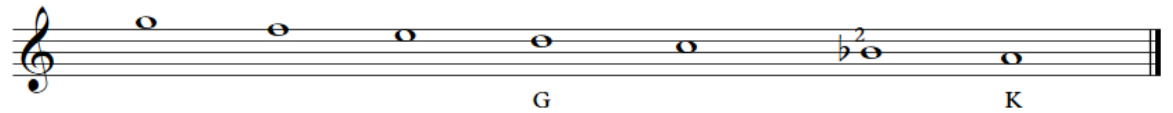
Dizi, Türk halk müziğinde Yahyalı Kerem dizisi ile ve Klâsik Türk müziğinde Hüseyinî beşlisi ile benzerlik gösterir. Ancak Yahyalı Kerem dizisinin genel kullanımında “fa” sesinde bulunan dört komalık diyez bu dizide yer almamaktadır. Dizinin güçlüsü 3. derecesidir ve inici seyir özelliği gösterir.

2 - Ay Aşık Terifleyin (Bkz. 5.1.2.)

Dizi, Klâsik Türk müziğinde Bûselik makamı ile benzerlik gösterir. Bûselik makamı dizisinden farklı olarak güçlü sesi 3. derecedir. Çıkıcı seyir özelliği gösterir.

3 - Yol Gaydası (Bkz. 5.1.3.)

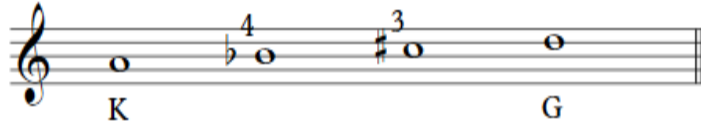
Dizi, Türk halk müziğinde Yahyalı Kerem dizisi ve Klâsik Türk müziğinde Uşşâk makamı ve onun inici hâli olan Beyâtî makamı ile benzerlik gösterir. Ancak Yahyalı Kerem dizisinin genel kullanımında “fa” sesinde bulunan dört komalık diyez bu dizide yer almamaktadır. Dizinin güçlüsü Uşşâk ve Beyâtî makamında olduğu gibi 4. derecesidir ve inici-çıkıcı seyir özelliği gösterir.

4 - Ağır Ağır Ev Süpürdüm (5.1.4.)

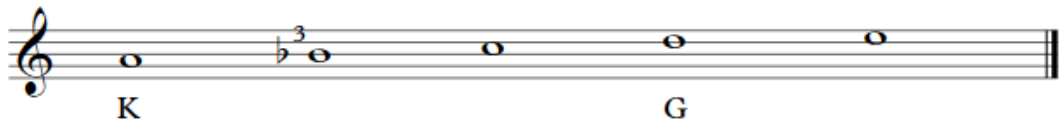
Dizi, Klâsik Türk müziğinde Bûselik makamı ile benzerlik gösterir. Bûselik makamından farklı olarak dizinin güçlüsü 3. derecesidir ve çıkıcı seyir özelliği taşımaktadır.

5 - Ayak İpek Gelven İpek (Bkz. 5.1.5.)

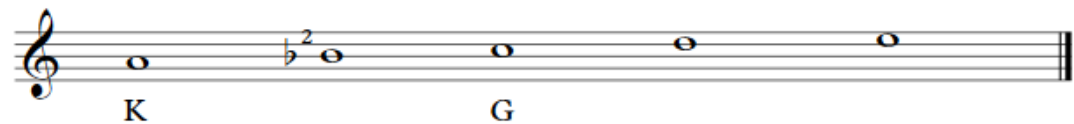
Dizi, Türk halk müziğinde Garip dizisi ve Klâsik Türk müziği çeşnilerinden olan Hicâz dörtlüsü ile benzerlik gösterir. Garip dizisi ve Hicâz ile Humayûn dizilerinde olduğu gibi güçlüsü 4. derecesidir. Çıkıcı seyir özelliği gösterir.

6 - Bu Evler Uzun Evler (Bkz. 5.1.6.)

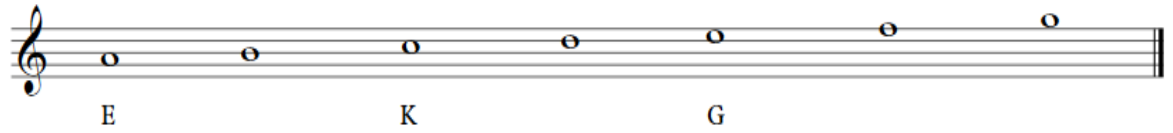
Dizi, Türk halk müziğinde Yahyalı Kerem dizisi ve Klâsik Türk müziğinde Kürdî makamı ile benzerlik gösterir. Yahyalı Kerem dizisinden farklı olarak “fa” sesinde bulunan dört komalık diyez bu dizide yer almamaktadır. Dizinin güçlü sesi Kürdî makamıyla benzer olarak 4. derecesidir ve çıkıcı seyir özelliği taşımaktadır.

7 - Gelin Diyar Ana Ana (Bkz. 5.1.7.)

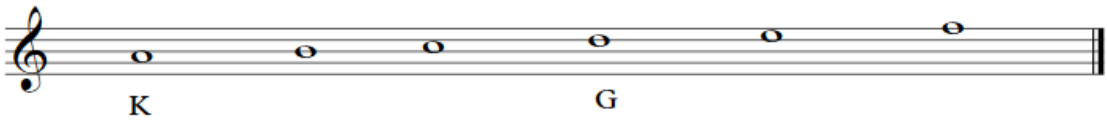
Dizi, Türk halk müziğinde Yahyalı Kerem dizisi ve Klâsik Türk müziğinde Hüseyinî beşlisi ile benzerlik gösterir. Yahyalı Kerem dizisinden farklı olarak “fa” sesi dört komalık diyez almaz ve dizinin güçlüsü 4. veya 5. derece değil, 3. derecedir. Dizi çıkıcı seyir özelliği gösterir.

8 - Araz Üste Buz Üste (Tello) (Bkz. 5.1.8.)

Dizi, Klâsik Türk müziğinde Buselik makamı ile benzerlik gösterir. Dizinin Eksen sesi “la”dır, ancak asma karar perdesi olan“do” sesi üzerinde karar verilmiştir, bu sebeple genel kabul gören bir tam kalış hissi vermemektedir.

9 - Ay Çıkar Nice Gider (Bkz. 5.1.9.)

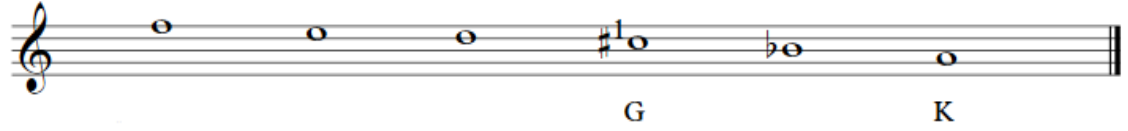
Dizi, Klâsik Türk müziğinde Bûselik makamı ile benzerlik gösterir. Bûselik makamı dizisinden farklı olarak güçlüsü 4. derecedir. Çıkıcı seyir özelliği gösterir.

10 - Bostanda Yeşil Hiyar (Bkz. 5.1.10.)

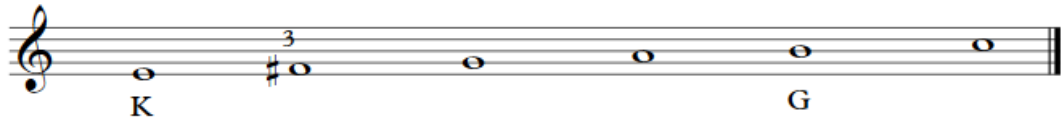
Dizi, Türk halk müziğinde Müstezat dizisinin “sol” sesi üzerine aktarılmış hâli ve Klâsik Türk müziğinde “sol” sesi üzerine aktarılmış Çârgâh beşlisi ile benzerlik göstermektedir. Çıkıcı seyir özelliğindedir ve güçlüsü 3. derecesidir.

11 - Lay Lay Beşîğim (Bkz. 5.1.11.)

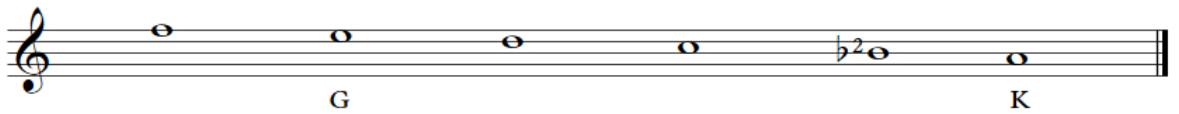
Dizi, Türk halk müziğinde Bozlak dizisi ve Klâsik Türk müziğinde Kürdî makamı ile benzerlik gösterir. Bozlak dizisinde bulunan “mi” sesi üzerinde dört komalık bemol bu dizide yer almamaktadır. Belirtilen iki diziden de farklı olarak güçlüsü 3. derecedir ve inici-çıkıcı seyir özelliği taşır.

12 - Herkeşin Oğlı Külden Topraktan (Bkz.5.1.12.)

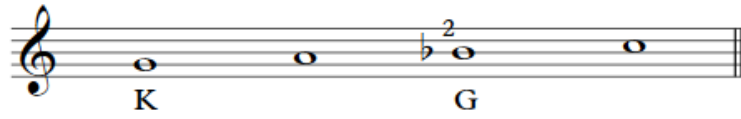
Dizi, Türk halk müziğinde Yahyalı Kerem dizisinin “mi” sesi üzerine aktarılmış hâli ve Klâsik Türk müziğinde Uşşak makamının “mi” sesi üzerine aktarılmış hâli ile benzerlik gösterir. Güçlüsü 5. derecedir ve çıkıcı seyir özelliği gösterir.

13 - Yavrumun Yavrusi (Bkz. 5.1.13.)

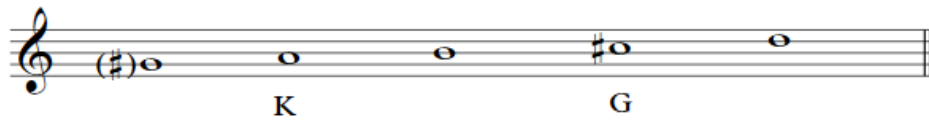
Dizi, Türk halk müziğinde Yahyalı Kerem dizisi ve Klâsik Türk müziğinde Uşşak makamı ve inicisi olan Beyâtî makamı ile benzerlik gösterir. Yahyalı Kerem dizisinden farklı olarak “fa” sesinde bulunan dört komalık diyez bu dizide yer almamaktadır. Uşşak ve Beyâtî makamlarından farklı olarak dizinin güçlü sesi 5. Derecesidir. Dizi inici seyir özelliği taşımaktadır.

14 - Bebeği Bağladım Nice (Bkz. 5.1.14.)

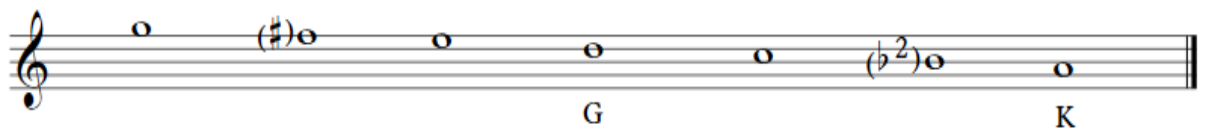
Dizi, Türk halk müziğinde Beşîrî dizisi ve Klâsik Türk müziğinde Rast dörtlüsü ile benzerlik gösterir. Bu dizilerden farklı olarak güçlü sesi 3. derecesindeki “si” sesidir. Dizi çıkıcı seyir özelliği gösterir..

15 - Durnam Gardâşa Selam Yolla (Söyle) (Bkz. 5.1.15.)

Dizi, Türk halk müziğinde Müstezat dizisinin “la” sesine aktarılmış hâli ve Klâsik Türk müziğinde Çargâh dörtlüsünün “la” sesine aktarılmış hâli ile benzerlik gösterir. Dizinin güçlüsü 3. derecesidir ve dizi çıkıcı seyir özelliği gösterir.

16 - Bugünkü Günlerden Pazardır Pazar (Bkz. 5.1.16.)

Dizi, Türk halk müziğinde Yahyalı Kerem dizisi ve Klâsik Türk müziğinde Hüseyinî ve onun inici şekli olan Muhayyer makamıyla benzerlik gösterir. Fakat Hüseyinî ve Muhayyer makamında koma bemolü alan “si” sesi bu dizide 2 koma bemolü alır ve dizinin güçlüsü 4. derecesidir. Dizi, inici seyir özelliği gösterir.

17 - B lb l Ne  tersin Ey (Bkz. 5.1.17.)

Dizi, Klâsik Türk müziğinde   rg  h üçlüsü ile benzerlik taşır. Dizinin g   l s  3. derecesidir ve inici seyir  zelliğ  gösterir.

18 - Barakotun Şimdi Gelür Servisi (Bkz. 5.1.18.)

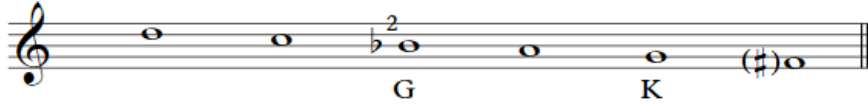
Dizi, Klâsik Türk müziğinde Bûselik makam  ile benzerlik gösterir. Bûselik makam  dizisinden farklı olarak g   l  sesi 3. derecedir ve inici seyir  zelliğ  gösterir.

19 - Ay Gülüm G l Canım (Bkz. 5.1.19.)

Dizi, Türk halk müziğinde Bozlak dizisinin ‘‘si’’ sesine aktarılm   hâli ve Klâsik Türk müziğinde K rd  makam  ile benzerlik gösterir. G   l s  3. derecedir ve dizi inici seyir  zelliğ  taşır.

20 - Hinkal Türküsü (Bkz. 5.1.20.)

Dizi, Türk halk müziğinde Beşîrî dizisi ve Klâsik Türk müziğinde Rast beşlisi ile benzerlik gösterir. Bu dizilerden farklı olarak güçlüsü 3. derecesindeki “si” sesidir. Dizi inici seyir özelliği gösterir.

21 - Arş İleri Marş İleri (Bkz. 5.1.21.)

Dizi, Klâsik Türk müziğinde Çârgâh makamı ile benzerlik gösterir. Eksen sesi “do” olmasına rağmen ezgide “sol” sesi üzerinde karar verilmiştir, bu sebeple genel kabul gören bir tam kalış hissi vermemektedir. Dizi çıkıcı seyir özelliği gösterir.

3.3.3. Ezgilerin Edebî Özellikleri

Ahıska Türklerinden derlenen ezgilerin sözlü kültüre ait ürünler olmasından ötürü ezgisel analizinin yanı sıra edebî analizlerinin yapılması bir gerekliliktir. Notaya alınan ezgilerin edebî bakımdan ele alındığı bu bölümde sözler konularına göre sıralanarak nazım birimi, kafiye örgüsü, vezin/ölçü, mısra, beyit veya dörtlük sayısı gibi biçimsel özellikleri incelenmiştir.

Ahıska Türklerinden derlenerek notaya alınan 21 ezgi incelendiğinde çoğunun edebiyatçılar tarafından belirlenmiş olan genel vezin özelliklerine uymadığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi edebiyatçıların bir edebi kurallar bütünü oluşturmak amacıyla bugüne dek daha çok kusursuz ve simetrik örnekleri toplayarak bunlar üzerinden genel kurallar oluşturma çabasıdır. Halbuki genel vezin özelliklerine uymadığı tespit edilerek kategorize edilmeyen örneklerin sayısı çok daha fazladır.

Ezgilerin bentleri en çok rastalanan örnekten en aza doğru sıralandığında, 7, 8, 11, 9, 10, 12, 6 ve 5’li hece ölçüsünde, bağlantıları 8, 7, 6, 10, 11 ve 12’li hece ölçüsündedir. Vezin bazı ezgi örneklerinde sabittir ve 7, 8, 9, 10, 11’li hece ölçüsündedir. Vezin yapısı bakımından değişken olan örneklerde ise 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12’li hece ölçüsü tespit edilmiştir.

İncelenen örneklerin bir kısmında “ey”, “tello”, “hay hay”, “leylim leylim leylim bülbül”, “nay nay nay na nay” ve “na na nay nay nay nay” gibi doldurma hece, sözcük ve sözcük kümeleri bulunmaktadır. Yapılan vezin analizinde bu doldurma hecelerinin sabit vezin düzenini değiştirdiği tespit edilmiş, sözün anlam bütünlüğüne etki etmedikleri için parantez içinde yazılarak hece ölçüsü sayımında göz ardı edilmişlerdir.

Yapılan analizin ortaya çıkardığı bir başka sonuç ise, ezgilerin anlam bütünlüğü ve vezin yapısını etkileyen asıl unsurun, kaynak kişilerin hatırlamakta güçlük çektikleri ezgilerin sözlerini değiştirerek, hatırlarında kalan bir başka söz kalıbıyla tamamlamış olmalarıdır. Halk müziği ve edebiyatında bu türden örneklerle sıklıkla rastlanabildiğinden daha önceki bölümlerde de bahsetmiştik. Ancak Ahıskalıların bilinçli veya bilinçsiz olarak bu yönetime başvurmalarının asıl sebebi, müzik uygulamalarının günlük hayatlarındaki yerinin azalmış olması ve bunun bir sonucu olarak geçmişte bir araya geldikleri ortamlarda icra ederek tekrarlama yöntemiyle hatırladıkları ezgileri artık unutmaya başlamış olmalarıdır.

Ahıskalılardan kaydedilen türkü, mâni, ağıt, ninni ve marş türündeki ezgilerin neredeyse tamamının bentlerinin 4 mısradan, bağlantı kısımlarının 2 mısradan oluştuğu tespit edilmiştir. Bentleri 2 ve 3, bağlantısı 4 mısradan oluşan örnekler de bulunmaktadır.

1 - Bel Bağlama Türküsü

Bentleri iki mısradan oluşan türkünün hece ölçüsü karma bir yapıdadır. En başında yer alan “hay hay” ikilemesi ile ilk mısrada yer alan “gelsin” kelimesinin ikinci tekrarı ve “ey” sözcüğü doldurma amaçlı kullanılmıştır. Ezgi 7’li ve 6’lı hece ölçüsünde ve “aa, xa, xa” kafiye düzenindedir.

(Hay hay)

Deyin gedengin gelsin gelsin (ey)	a
Belini bağlasın	a
Yengesi gelsin deyin ey	x
Belini bağlasın	a
Anası gelsin zar zar	x
Dua edip ağlasın	a

2 - Ay Aşık Terifleyin

Bel bağlama türkülerinden olan ezgi mâni dörtlüklerinden oluşmaktadır ve 7’li hece ölçüsüyle söylenir. Bağlantı kıtasının birinci, üçüncü ve dördüncü mısraları 12’li, ikinci mısrası ise 11’li hece ölçüsünde ve “aaxa, bbcb, ddx, bbcb, eexe, bbcb” kafiye düzenindedir.

Bahçe bağa girmişem	a
Etirli gül dermişem	a
Kohum kardaş ne lazım	x
Yarimi beğenmişem	a

Ay aşık terifleyin bizim gelini	b
Kaynına deyin bağlasın belini	b
El oba desin bey toyunu mübarek	c
Bey sevindirsin obasını evini	b
Yetiştı toy akşamı	d
Gedin yandırın şamı	d
Geline bezek verin	x
Gelir oğlan adami	d
Ay aşık terifleyin bizim gelini	b
Kaynına deyin bağlasın belini	b
El oba desin bey toyunu mübarek	c
Bey sevindirsin obasını evini	b
Bu dere derin dere	e
Suları serin dere	e
Yardan izin alınca	x
Yalvarmışam bin kere	e
Ay aşık terifleyin bizim gelini	b
Kaynına deyin bağlasın belini	b
El oba desin bey toyunu mübarek	c
Bey sevindirsin obasını evini	b

3 - Ağır Ağır Ev Süpürdüm

Dörtlüklerden oluşan gelin çıkarma türküsünün ilk ve üçüncü mısraları 8’li, ikinci ve dördüncü mısralarında yer alan bağlantı kısmı 5’li hece ölçüsündedir. Ezginin ikinci okunuşunda üçüncü mısradaki yer alan “şimdi de kalktım/döktüm gediye” sözlerinin yerine “atlım gelmiş gediye” sözleri yer alır. Bu nedenle mısranın hece ölçüsü 8’li olarak ölçülmüştür ve “abab, cbab” kafiye düzenindedir.

Ağır ağır ev süpürdüm	a
Şen babam evi	b
Şimdi de kalktım gediyeum	a
Kal babam evi	b
Çok yedim nanız nimeti	c
Şen babam evi	b
Şimdi de döktüm gediyeum	a
Şen babam evi	b

4 - Yol Gaydası

Dörtlüklerden oluşan ezgi 8’li hece ölçüsü ve “aaab, cccb, dddb, eeeb” kafiye düzenindedir. Ezgide yer alan “hay hay”, “leylim leylim leylim bülbül” ve son mısradaki yer alan “ey” söz ve sözcükleri doldurma amaçlı kullanılmıştır:

(Hay hay)	
İşte geldük gediyeuk	a
Size dua ediyeruk	a
Sizden razı gediyeuk	a
(Leylim leylim leylim bülbül)	
Şen olasın (ey) babam evi	b
(Hay hay)	
Helep’in içiye kuyi	c
Kuyiden çekerler suyi	c
Bu gelinin güzel boyi	c
(Leylim leylim leylim bülbül)	
Gider olduk (ey) Helep şehri	b

(Hay hay)

Helep'in edrepyeyi tağdur(=dağdır) d

İçi mor sümbüllü bağıdır d

Neme geldim senem sağdır d

(Leylim leylim leylim bülbül)

Durmak olmaz (ey) Helep şehri b

(Hay hay)

Helep'in edrepiyeyi pınduk e

Pındığın dalına konduk e

Şimdi bizler murat aldık e

(Leylim leylim leylim bülbül)

Gider olduk (ey) babam evi b

5 - Ayak İpek Gelven İpek

Ezginin bentleri 2 mısradan oluşmakta ve bağlantı cümleleriyle genişletilmektedir. Derlenen ve notaya aldığımız ezgide kaynak kişinin türkünün bağlantı kısmıyla başladığı tespit edilmiştir. Türkünün bentleri 7'li, bağlantısı 8'li ve 6'lı hece ölçüsündedir, ve “abc, acb, xbc, abcdc” kafiye düzenindedir.

Ayak ipek gelven ipek b

Uçar gider yar ey c

Ah bu evin küçük kızı d

Köçer gider yar ey c

Dağda hayladım kurdi a

Ayak ipek gelven ipek b

Uçar gider yar ey c

Atım terledi durdi a

Ayak ipek gelven ipek	b
Uçar gider yar ey	c
Gedin deyin kızıma	x
Ayak ipek gelven ipek	b
Uçar gider yar ey	c
Mubarek olsun yeri	a
Ayak ipek gelven ipek	b
Uçar gider yar ey	c
Ah bu evin küçük kızı	d
Köçer gider yar ey	c

6 - Bu Evler Uzun Evler

Bentleri 4 mısradan oluşan gelin çıkarma türküsünün bentleri 7’li, 8’li ve 9’lu hece ölçüsünde ve “aaxa, bbxb, ccdd, eece” kafiye düzenindedir. “Nay nay nay na nay” sözcükleri ve “ey” sözcüğü doldurma kesit özelliği taşır.

Bu evler uzun evler (nay nay nay na nay)	a
İçinde olsun toylar (nay nay nay na nay)	a
Bu bacımın toy günü (na na nay nay nay nay)	x
Oynasın deste boylar (na na nay nay nay nay)	a
Eli ele veresin (nay nay nay na nay)	b
Çift bir evde gidesin (nay nay nay na nay)	b
Güveğe giden gelin canı (na na nay nay nay nay)	x
Şirin gözüynen göresin (ey) (na na nay nay nay nay)	b
Get get küsmüşem senlen (nay nay nay na nay)	c
Gel gel kaçma sen benden (nay nay nay na nay)	c
Barışmak istiyor seni (na na nay nay nay nay)	d
Sene gönder çenem beni (na na nay nay nay nay)	d

Deryadan içtim geldim (nay nay nay na nay)	e
Suyundan içtim geldim (nay nay nay na nay)	e
Gözellerin içinden (ey) (na na nay nay nay nay)	c
Bir seni seçtim geldim (ey) (na na nay nay nay nay)	e

7 - Gelin Diyar Ana Ana

Bentleri 5 mısradan oluşan gelin karşılama türküsünün bentleri ve bağlantıları 8’li hece ölçüsünde, “aaabb, cccbb, dddbb, eeebb” kafiye düzenindedir.

Gelin diyar ana ana	a
Sütün emdim kana kana	a
Kaynanam dur sene ana	a
Gelin hoş geldin hoş geldin	b
Bizim yerlere düş geldin	b
Gelin diyar kardaş kardaş	c
Gözden akar kan yaş kan yaş	c
Kaynananım sene kardaş	c
Gelin hoş geldin hoş geldin	b
Bizim yerlere düş geldin	b
Gelin diyar baci baci	d
Başından kaldırım taci	d
Görümlerin sene baci	d
Gelin hoş geldin hoş geldin	b
Bizim yerlere düş geldin	b
Evin altı yolun olsa	e
Dere doli koyun olsa	e
Senin kimin yarım olsa	e
Gelin hoş geldin hoş geldin	b
Bizim yerlere düş geldin	b

8 - Araz Üste Buz Üste (Tello)

Bentleri 4, bağlantısı 2 mısradan oluşan ezgi 7’li hece ölçüsünde ve “aaxa, bb, ccxc, bb” kafiye düzenindedir. Mısraların sonunda yer alan “tello” sözcüğü doldurma sözcüklerdendir. Bağlantı kısmı daha çok doldurma kesit özelliği taşımaktadır.

Araz üste buz üste (tello)	a
Kebap yanar köz üste (tello)	a
Koy meni götürsünler (tello)	x
Bir ala göz göz üste (tello)	a
Aman tello tello can tello	b
Canım tello tello can tello	b
Yol üstünde gözü var (tello)	c
Gözün sende gözü var (tello)	c
Bir evde iki bacı (tello)	x
Küçüğü güzel gözü var (tello)	c
Aman tello tello can tello	b
Canım tello tello can tello	b

9 - Ay Çıkar Nice Gider

4 mısralı bent yapısında olan farklı mânilerin arka arkaya söylenmesiyle oluşan ezgi 7’li hece ölçüsünde ve “aaxa, bbxb, ccxc, ddx” kafiye düzenindedir.

Ay çıkar nice gider	a
Dolanur gece gider	a
Kınamayın komşiler	x
Alur bir gece gider	a
Ay çıkar bedir, Allah	b
Bu sevda nedür, Allah	b
Ya bana sevdüğimi	x
Ya bana sabır, Allah	b

Gökde yıldız ellidür	c
Ellüsü de bellidür	c
Sevda çeken kızların	x
Gözleründen bellidür	c
Meşeler mende mende	d
Üç yıldır gönlüm sende	d
Cepte hayvan çürüdi	x
Hani yigitluk sende	d

10 - Bostanda Yeşil Hiyar

Üç mısralı bent yapısında olan farklı mânilerin arka arkaya söylenmesiyle oluşan ezgi 7 ve 8’li hece ölçüsünde ve “aaxa, bbxb, ccdd” kafiye düzenindedir.

Bostanda yeşil hiyar	a
Boyun boyuma uyar	a
El ver bir gece gidelim	x
Karaklıktur kim duyar	a
Pencereden gün düşdi	b
Gün düşdi bağrım bişdi	b
Ağlama garip anam	x
Yavrun da garip düşdi	b
Moskiva’nın egi haşhaş	c
Haberin gelmedi gardaş	c
Moskiva’yı haş olaydı	d
Kapitalist meft olaydı	d

11 - Lay Lay Beşığım

Bentleri 4 ve 2 mısradan oluşan ninni karma yapıdadır ve 7’li hece ölçüsünde, “aaxa, bb, cc, dd, cc, eexe, cc” kafiye düzenindedir. Kaynak kişinin birbirinden farklı ninni sözlerini aynı ezgi içinde arka arkaya söylediği ve kafiye düzenindeki karmaşık yapıya sebep olduğu tahmin edilmektedir. 2 mısradan oluşan bentlerden sonra 2 mısralık bağlantı kısmı gelmektedir ve daha çok doldurma kesit özelliği taşımaktadır:

Lay lay beşığım lay lay	a
Evim beşığım lay lay	a
Sen git şirin yuhuya	x
Çekin beşığım lay lay	a
Nenni dedim bu baştan	b
Yorgan örttüm kumaştan	b
Nenni balama nenni	c
Körpe balama nenni	c
Nenni dedim avuttum	d
Allah dedim büyüttüm	d
Nenni balama nenni	c
Körpe balama nenni	c
Nenni dedim yatasın	e
Kızıl güle batasın	e
Kızıl güller içinde	x
Şirin yuhuy tapasın	e
Nenni balama nenni	c
Körpe balama nenni	c

12 - Herkeşin Oğli Külden Topraktan

Bentleri 2 mısradan oluşan ninni 10'lu hece ölçüsünde ve “aa, bb, cc, dd” kafiye düzenindedir:

Herkeşin oğli külden topraktan	a
Bu benim oğlum gülden yapraktan	a
Herkeşin oğli kötüdür möti	b
Bu benim oğlum bahçalar tuti	b
Herkeşin oğli elden elekten	c
Bu benim oğlum huri melekten	c
Herkeşin oğli kişnedir mişne	d
Bu benim oğlum bahçada fişne	d

13 - Yavrumun Yavrusi

Benti 4 mısradan, bağlantısı 2 mısradan oluşan ninninin, bağlantı kısmı başta kullanılmıştır. Benti 9 ve 8'li, bağlantısı 10 ve 6'lı hece ölçüsünde ve “xx, aaba” kafiye düzenindedir:

Yavrumun yavrusu can yarisi	x
Yılan yavrusi can	x
Atarım atarım ben seni	a
Ballara katam ben seni	a
Akşama baban gelende	b
Önüne atam ben seni	a

14 - Bebeği Bağladım Nice

Ağıt-ninni özelliği taşıyan ezginin bentleri 4 mısradan, bağlantısı 2 mısradan oluşmaktadır. Benti ve bağlantısı 8’li hece ölçüsünde, “aa, bb, cc” kafiye düzenindedir. Bağlantı kısmı daha çok doldurma kesit özelliği taşımaktadır:

Bebeği bağladım nice	a
Çekildi de gitti gece	a
Göremedim ben boyunca	b
Okşiyamadım doyunca	b
Yandım da yavrican yandım	c
Yandım da bala can yandım	c

15 - Durnam Gardaş Selam Yolla (Söyle)

Bentleri 4 mısradan meydana gelen ağıt, 8 ve 9’lu hece ölçüsünde, “aaab, cdcb, eecb” kafiye düzenindedir:

Durnam gider naşa naşa	a
Kanlı dağlar aş aşı	a
Hem kayına hem kardaşa	a
Durnam gardaş selam yolla	b
Durnam gider düzüm düzüm	c
Burni ganadından uzun	d
Yaralar dur benim sözüm	c
Durnam gardaş selam yolla (söyle)	b

Durnamım kanadi sari	e
Ben ağlarım zari zari	e
Yaralardur benim sözüm	c
Durnam gardaşa selam yolla (söyle)	b

16 - Bugünkü Günlerden Pazardır Pazar

Ağıt özelliği taşıyan ezginin bentleri 4 ve 5 mısradan oluşan karma yapıdadır. Mısraları 11’li hece ölçüsünde, “aabc, dddbc” kafiye düzenindedir:

Bugünkü günlerden pazardır pazar	a
Açmayın yorgani yaram pek azar	a
Kara camuş vurdi yaram var yaram	b
Sarı camuş vurdi çehre yok bene	c
Bugünkü günlerden salidir sali	d
Sekinün altından akiyer kani	d
Kaynanam duymazdan nişanlım sezdi	d
Kara camuş vurdi yaram var yaram	b
Sarı camuş vurdi çehre yok bene	c

17 - Bülbül Ne Ötersin Ey

Bentleri 4 mısradan oluşan ağıt, 11’li hece ölçüsünde ve “aaab, aaab, cccb, dddb” kafiye düzeninde olması sebebiyle “koşma” biçimindedir. Koşmaların en belirgin özelliği son beyitinde âşığın mahlasının geçmesidir. Bu ağıtın 2. bentinde türküyü koşan kaynak kişi Asım Seyfullah’ın adı, mısranın ikinci tekrarında da

mahlası (Garib) yer alır. Bentlerin başında yer alan “hay hay” ve “bûlbûl ne ötersin ey” söz kalıpları doldurma kesiti özelliği taşımaktadır:

(Hay hay)

(Bûlbûl ne ötersin ey)

Bu virana da çöllerde	a
Kanadım kırıldı kaldım da yollarda	a
Anasız babasız garipte yerlerde	a
Garibim vatana gönder ey yarabbum	b

(Hay hay)

Ben nerede kaldım vatandan nerede	a
Canım çıksın yetemedim de murada	a
Koy desinler Asım ölmüşde burada	a
Garibim vatana gönder ey yarabbum	b

(Hay hay)

Soğuk aldı ayağımı de kolumi	c
Sardi duman seçamadım da yolumi	c
Yarabbim sen bunda örme de ölümü	c
Garibim vatana gönder ey yarabbum	b

(Hay hay)

Bir yandan ah sesi gelir ey bir yandan pilah	d
Yolumu eylercesine ey almışım çirak	d
Bizler düştük şimdi ey vatandan irak	d
Garibim vatana gönder ey ya rabbum	b

18 - Barakotun Şimdi Gelür Servisi

Bentleri 4 mısradan, bağlantısı 2 mısradan oluşan sözleri bentleri 11’li, bağlantı kısmı 8 ve 7’li hece ölçüsünde, “aaab, cd, aaab, cd, eeee, cd” kafiye düzenindedir:

Barakotun şimdi gelür servisi (fitili)	a
Arzumana çıkar onun tütünü	a
Ben bilmerem senin kimin loduni	a
Uyan uyan o gözlerin kurbanım	b
Seni alim sen de beni	c
Şu sinema sarım yar	d
Barakotun şimdi gelir servisi	a
Ben bilmerem benim yarım hangisi	a
Boyu uzun beli ince kendisi	a
Uyan uyan o gözlerin kurbanım	b
Seni alim sen de beni	c
Şu sinema sarım yar	d
Barakot gelen de verin sağ yana	e
Sağ yananı kızlar gezer yan yana	e
Açın perdeleri girin bakın her yana	e
Et et oldur oğlan kızı yan yana	e
Seni alim sen de beni	c
Şu sinema sarım yar	d

19 - Ay Gülüm Gül Canım

Bentleri 4 mısradan oluşan sözlerin ilk iki dördlüğü 6'lı ve 5'li hece ölçüsünde, son dördlüğü 7'li ve 5'li hece ölçüsündedir. Kafiye düzeni “abcb, dbcb, fbgb” şeklindedir:

Ay gülüm gül canım	a
Ben neylerim yar	b
Koyma hicranını	c
Ben neylerim yar	b
Bir diyak bir gülak	d
Bir saz çalak yar	b
Sözümün zeftine	e
Harda kaldın yar	b
Koy bizim devranımız	f
Bahar olsun yar	b
Eftimin devranında	g
Toylar olsun yar	b

20 - Hinkal Türküsü

Benti 4 mısradan oluşan ezgi 11 ve 12'li hece ölçüsünde, “aaax” kafiye şeklinde ve koşma türündedir:

Hinkali da cürbe cürbe yaparlar	a
İçinde baz de kapikleri atarlar	a
Sabırsızlar çiğnemezden yutarlar	a
Çok çetindür beklemesi hinkalın	x

21 - Arş İleri Marş İleri

Bentleri 4 mısradan oluşan ezgi 8 ve 11’li hece ölçüsünde, “aaxb, ccxa” kafiye düzenindedir:

Arş ileri marş ileri	a
Hiç geri kalmasın Türkün askeri	a
Sağdan sola soldan sağa	x
... Türkün bayrağı	b
Türkiye dağları çiçekler açmış	c
Altın gümüş ordu sürmeler saçmış	c
Haydin gidelim mektep açıldı	x
Türkiye askeri hiç durma geri	a

4. SONUÇ

Ahıska Türklerinde Göç ve Müzikal Deneyimlerin Etkileşimi: Bursa Örneği adlı bu çalışmada, Bursa'da yaşayan Ahıska Türklerinin müzik kültürleri etrafıca ele alınmaya ve çeşitli zaman aralıklarıyla geçirdikleri zorunlu göç sürecinin müzik kültürü üzerindeki etkileri saptanmaya çalışılmıştır. Ahıska Türklerinin müzik kültürüne dair kapsamlı bir çalışma yapılmamış olması ve bu alandaki literatür eksikliğizorunlu göçün kültürün sürekliliğine ve Bursa'da yaşayan Ahıska Türklerinin müzik pratiklerine etkisinin incelenmesi amacıyla alan araştırmasının yapılmasını zorunlu kılmıştır. Yapılan alan araştırması sonucunda derlenen ezgilerin büyük çoğunluğu ilk kez tarafımızdan notaya alınmış ve repertuvara kazandırılmıştır.

Ahıska Türklerinin tarihi çalışmanın kapsamı çerçevesinde detaylı olarak ele alınmıştır. Topluluğun 1944 yılında Ahıska'dan sürülmeleriyle başlayan süreç, Orta Asya'dan Azerbaycan, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'ye yaptıkları zorunlu göçlerin anlatımıyla günümüze kadar getirilmiştir. Bu tarihi sürecin ve dolayısıyla göçlerin Bursa'da yaşayan Ahıska Türklerinin yaşamları üzerindeki etkisi gözlemlenerek genel bir kültürel çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Bursa'da yaşayan Ahıska Türklerinin günümüzdeki sosyal ve kültürel yaşamları hakkında bilgi verilerek, vatandaşlık, çalışma izni, konut ihtiyacı gibi zorluklara dikkat çekilmiştir. Söz konusu tarihî ve sosyal unsurların grubun müzik üretimi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Ahıska Türklerinin bir etnik grup olarak adlandırılması ve bu doğrultuda çeşitli siyasî uygulamalara maruz kalmaları sürgün dönemi ile başlamıştır. Grubun kimlik bilinci sürgünden sonra uygulanan asimilasyon süreciyle birlikte oluşmuş ve gelişmiştir. Coğrafi olarak yaşadıkları bölgenin ismi ile anılan topluluk, yabancı literatürde ve onlardan alıntı yapan kimi yerli kaynaklarda "Meshetya Türkleri/Meshetler" adıyla anılmaktadır. Bu kullanımın sebebi, Gürcülerin bu

bölgede yaşamış olan ve topraklara adını veren Hıristiyan Mesklerin kökünden geldikleri ve Ahıska Türklerinin de aslında Gürcü olup sonradan Türkleştirildikleri/Müslümanlaştırıldıkları bilgisidir. SSCB yönetimi grubun etnik kimliği ile ilgili farklı görüşlerin meydana getirdiği bu belirsizliği lehine kullanmış, uyguladığı zorunlu göç sürecine zemin hazırlamak ve sonrasında grubun vatana dönüşünü engellemek amacıyla her dönemde farklı bir tanımlama yaparak, Ahıskalıları kimi zaman Gürcü, kimi zaman Türk, kimi zaman ise Azerî olarak adlandırılmıştır. Bunun yanında kendilerini Ahıskalı Müslüman-Türk olarak tanımlayan grup üyeleri, Orta Asya’da yaşadıkları süre zarfında sürgünden sonra oluşan etnik farkındalık ile birlikte özellikle dil, din ve evlilik ritüellerinin devamlılığıyla kültürün sürekliliğini sağlayarak etnik kimliklerini koruma altına almaya çalışmıştır. Ahıskalıların bugün Türkiye’ye göç etme arzularını oluşturan şey Müslüman-Türk kimliğidir.

Ahıska Türklerinin müzik repertuarı incelendiğinde ve zorunlu göçlerle birlikte gelişen süreçte yaşadıklarının müzik kültürü üzerindeki etkileri ele alındığında karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır:

Ahıska coğrafi konumu itibarıyla Anadolu ve Kafkas kültür dairesinde yer almaktadır. Bu yöredeki diğer kültür merkezlerinde icra edilen ezgiler ile Ahıska Türklerinin ezgileri arasında ortak paydalar bulunmakta, Ahıska Türklerinin müziğinde yer alan form, ezgi, ritim gibi yapı unsurları yöre kültürü ile benzerlikler taşımaktadır. Aynı kültür dairesinde yaşayan topluluklarda görülen bu türden benzeşmelere kültür birliğinin bir sonucu olarak sıklıkla rastlanmaktadır. Ahıska Türklerinin müzik repertuarında yer alan ezgilerin bir kısmı Azerbaycan, Kars, Erzurum, Ardahan, Iğdır ve Artvin ezgileri ile ezgisel yapı, dizi, usûl yapısı ve ritmik özellikler bakımından benzerlik göstermektedir. Bu nedenle çalışmamızda yöreye has dizi ve usûl özelliklerine yer verilmiş, daha sonra Ahıska Türklerinden derlenen ezgiler ile karşılaştırılmıştır. Ahıska Türklerinden derlenen ve çalışmada yer verilen ezgilerin ses dizilerine bakıldığında en çok kullanılan dizinin Yahyalı Kerem dizisi

olduğu tespit edilmiştir. Ezgilerde en çok kullanılan usûller 6 süreli usûl ile 12 süreli usûldür. Gerek dizi özelliği, gerekse 3'erli yapısıyla kullanılan usûller bakımından Ahıska Türklerinin repertuvarında yer alan ezgiler Azerbaycan, Kars, Erzurum, Ardahan, Iğdır, Artvin ezgileriyle benzerlik gösterir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda tespit edilen yapısal benzerliklerin dışında Ahıska Türklerinin repertuvarında yer alan ezgilerin bir kısmının Azerbaycan ve Kars yöresinden derlenmiş olan ezgiler ile aynı olduğu tespit edilmiştir.

Bursa'da yaşayan Ahıskalıların müzik icra ettikleri tek yer olan düğünler bu özelliğiyle kültürün sürekliliğini sağlayan hafıza mekânlarıdır. Farklı yaş gruplarından topluluk üyelerinin bir araya geldiği düğün ortamında geleneğin kuşaklar arası aktarımı sağlanmaktadır. Bu sebeple Ahıskalıların müzik repertuvarının çoğunudüğün konulu ezgiler ve oyun müzikleri oluşturur. Kültürel aktarımda önemli rol oynayan düğün konulu ezgilerin arasında bel bağlama, gelin çıkarma ve gelin karşılama ezgileri ile oyun müzikleri yer alır. Öyle ki, genç kuşağın mâni, ninni, ağıt özelliği taşıyan ezgileribilmediği, buna karşılık oyun havaları ve bel bağlama, gelin çıkarma, gelin karşılama ezgilerini tanıdığı tespit edilmiştir. Ahıska oyunları gerek figür yapısı gerek ezgisel yapıları sebebiyle Kafkas ve Doğu Anadolu halk oyunları ile benzerlik gösterir.

Ahıska Türklerinin müzik geleneği incelendiğinde ölümün arkasından söylenen yakım ağıtlarının bu kültürde yer almadığı tespit edilmiştir. Sürgün döneminde ölüm olgusuyla fazlasıyla iç içe olan bu topluluğun ağıt türünde örnekler vermemiş olması dikkat çekici olmakla birlikte, yapılan alan araştırmalarında kaynak kişiler tarafından mâni, ninni, türkü olarak adlandırılan bazı ezgilerin sözleri incelendiğinde ağıt özelliği taşıdığına kanaat getirilmiştir. Ağıtların konu bakımından "ölüm" ile sınırlandırılmasının doğru olmadığı görüşünden hareketle, Ahıskalılardan derlenen, ayrılık ve özlem sonucu hissedilen acı duygusunu aktaran sözler içeren ezgiler de ağıt kategorisinde ele alınmıştır. Göç ile mekandan koparılan topluluğun Ahıska'ya dönüşü engellenerek geçmişle kurmak istedikleri bağ yok edilmeye

çalışılmıştır. Aidiyet hissinin eksikliği ve meskenden bedensel olarak koparılmış olmanın yarattığı yoksunluk bu türden müzikal üretimlerin oluşmasını sağlamaktadır.

Ahıska Türkleri sürgün sonrası dönemde edindikleri etnik bilincin sonucu olarak göç ettikleri ülkelerde dinlerini ve dillerini korumaya çaba göstermiş, geleneklerine olan bağlılıklarını devam ettirmişlerdir. Yaşadıkları ülkelerde yaygın olarak kullanılan dilleri öğrenip, kimi zaman iletişim dili olarak kullandıkları tespit edilmekle ve müzik repertuvarlarında bu ülkelerin dilinde seslendirilen ezgilerin de yer aldığı örneklerle rastlanmasına rağmen, ana dili Rusça, Özbekçe vb. olan Ahıskalıların bulunmadığı tespit edilmiştir.

Ahıska Türklerinin zorunlu göç yoluyla yaşadıkları topraklardan koparak dünyanın farklı yerlerine küçük gruplar hâlinde dağılmaları kültürel pratiklerin aksamasına neden olmuş ve kültürün sürekliliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Geleneğin aktarımında önemli rol oynayan müzik, topluluğun göç sonrası süreçte yaşadığı adaptasyon problemi süresince ikinci plana itilmiş, kültürün sürekliliği çoğunlukla dini pratikler ve dile verilen önemle sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Bursa'da yaşayan Ahıska Türklerinin müzik repertuvarında yer alan düğün konulu ezgilerin ve oyun havalarının geleneğin devamlılığındaki etkisi yadsınamaz ölçüdedir. Fakat düğün konulu ezgiler dışında, mâni, ninni, ağıt, marş türünde derlenen örneklerin neredeyse tamamı 60 yaşın üzerindeki Ahıskalılardan derlenmiş, grubun genç kuşaktan üyeleri tarafından bilinmediği tespit edilmiş. Ahıska Türklerinin müzik geleneğini devam ettirdikleri yegane mekânların düğünler olması, diğer türdeki müzikal ürünlerin kuşaklar arasındaki aktarımını büyük ölçüde sınırlamıştır.

5. EKLER

5.1. Nota Örnekleri

5.1.1. Bel Bağlama Türküsü

Kaynak kişi: Asım Seyfullah
 Derleyen: A. Tül Demirbaş
 Derlendiği yer: Bursa, Mesken
 Derleme tarihi: 24.03.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

$\text{♩} = 230$

Hay ha___ y De yi n ge den gin gel sin gel sin ey

Be li ni bağ la___ sı___ n Yen ge si gel si n deyin e y

Be li ni bağ la___ sı___ n

A³ na sı gel sin za___ r za_ r Du a e dip ağ la___ sı___ n A³ na sı gel sin za___ r za_ r

Du a e dip ağ la___ sı n

Hay hay
Deyin ... gelsin gelsin ey
Belini bağlasın

Yengesi gelsin deyin ey
Belini bağlasın

Anası gelsin zar zar
Dua edip ağlasın

5.1.2. Ay Aşık Terifleyin

Kaynak kişi: Emine Hüseyinoğlu, Refika Hüseyinoğlu

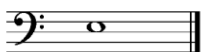
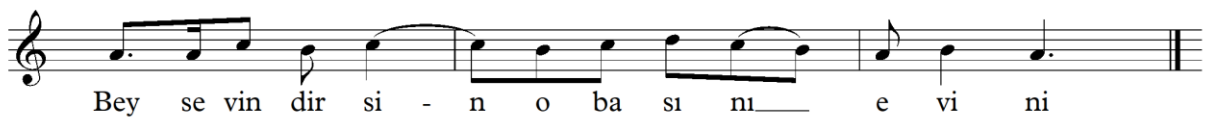
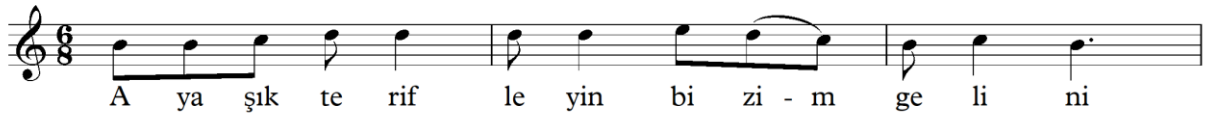
Derleyen: A. Tül Demirbaş

Derlendiği yer: Bursa, Gürsu.

Derleme tarihi: 25.03.2012

Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 264

Bahçe bağa girmişem
 Etirli gül dermişem
 Kohum kardeş ne lazım
 Yarimi beğenmişem

Ayaşık terifleyin bizim gelini
 Kaynına deyin bağlasın belini
 El oba desin bey toyunu mubarek
 Bey sevindirsin obasını evini

Yetiştı toy akşamı
 Gedin yandırın şamı
 Geline bezek verin
 Gelir oğlan adamı

Ayaşık terifleyin bizim gelini
 Kaynına deyin bağlasın beyini
 El oba desin bey toyunu mubarek
 Bey sevindirsin obasını evini.

Bu dere de bin dere
 Suları serin dere
 Yardan izin alınca
 Yalvarmışam bin kere

Ayaşık terifleyin bizim gelini
 Kaynına deyin bağlasın beyini

5.1.3. Ağır Ağır Ev Süpürdüm

Kaynak Kişi: Refika Hüseyinoğlu, Emine Hüseyinoğlu,
Gülhanım Afizoğlu

Derleyen: A. Tül Demirbaş

Derlendiği Yer: Bursa, Gürsu.

Derleme Tarihi: 25.03.2012

Notaya Alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 160

A ağır a ağır ev sü pür dü m Şen ba bam e vi

A ağır a ağır ev sü pür dü m Şen ba bam e vi o y

Şim di dekalk tım ge di ye rum Kal ba ba m e vi

At lı mgelmiş ge di ye rum Kal ba bam e vi

Ağır ağır ev süpürdüm

Şen babam evi

Şimdi de kalktım gedyorum (Atlım gelmiş gedyorum)

Kal babam evi

Çok yedim nanız nimeti

Şen babam evi

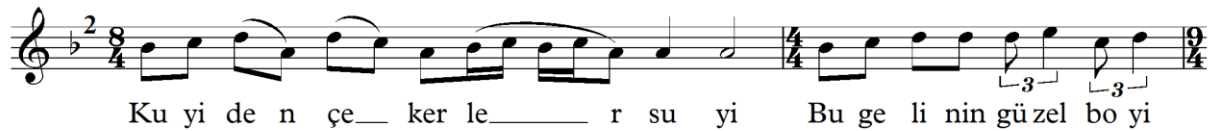
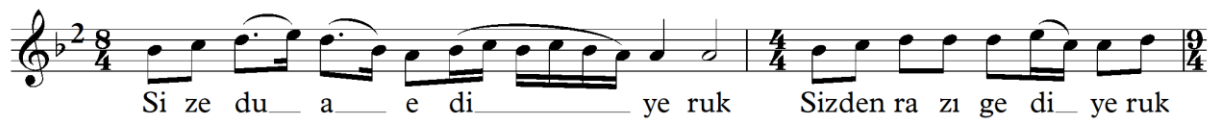
Şimdi de döktüm gedyorum

Şen babam evi

5.1.4. Yol Gaydası

Kaynak kişi: Asım Seyfullah
 Derleyen: A. Tül Demirbaş
 Derlendiği yer: Bursa, Mesken
 Derleme tarihi: 24.03.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 112

Hay hay

İşte geldik gediye ruğ

Size dua ediyeruk

Sizden razı gediye ruğ

leylim leylim leylim bülbül

Şen olasıñ ey babam evi babam evi babam evi

Hay hay

Helep'in içiye kuyi

Kuyiden çekerler suyi

Bu gelinin güzel boyi

Leylim leylim leylim bülbül

Gider olduk ey Halep şehri

Hay hay

Helep'in edrepiyeyi tağdur

İçi mor sümbüllü bağdır

Neme geldim senem sağdır

Leylim leylim leylim bülbül

Durmak olmaz ey Helep şehri

Hay hay

Helep'in edrepiyeyi pınduk

Pındığın dalına konduk

Şimdi bizler murat aldık

Leylim leylim leylim bülbül

Gider olduk ey babam evi

5.1.5. Ayak İpek Gelven İpek

Kaynak kişi: Gülhanım Afizoğlu, Refika Hüseyinoğlu

Derleyen: A. Tül Demirbaş

Derlendiği yer: Bursa, Gürsu

Derleme tarihi: 25.03.2012

Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 352

u çar gi de r ya r ey Mu ba rek ol sun ye ri

A ya k i pe k gel ven i pe k u çar gi der ya__ r ey

Ah bu e vin kü çük kı zı__ kö çer gi de r ya r ey

Ah bu e vin kü çük kı zı__ kö çer gi der ya r ey

Ah

Ayak ipek gelven ipek

Uçar gider yar ey

Ah bu evin küçük kıızı

Köçer gider yar ey

Dağda hayladım kurdi

Ayak ipek gelven ipek

Uçar gider yar ey

Atım terledi durdi

Ayak ipek gelven ipek

Uçar gider yar ey

Gedin deyin kızıma

Ayak ipek gelven ipek

Uçar gider yar ey

Mubarek olsun yeri

Ayak ipek gelven ipek

Uçar gider yar ey

Ah bu evin küçük kızı

Köçer gider yar ey

5.1.6. Bu Evler Uzun Evler

Kaynak kişi: Emine Hüseyinoğlu, Refika Hüseyinoğlu,
Gülhanım Afizoğlu
Derleyen: A. Tül Demirbaş
Derlendiği yer: Bursa, Gürsu
Derleme tarihi: 25.03.2012
Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 304

Buev ler u zunev ler na y nay na_ y nanay İ çin de ol suntoy lar

na y nay na_ y nanay Buba cımın to____yugünü nanana y na y nay nay

Oy nasindes te____boyla rı nanana y na y na_ y nay E li e le ve re sin

na y nay na_ y na nay Çift bir ev de gi de sin

na y nay na_ y na nay Gü ve ğe gi den ge lin ca ni

na na na y na y nay nay Şi ringözüyne n gö re sine y na na na y na y nay nay

Bu evler uzun evler (nay nay nay na nay)
İçinde olsun toylar (nay nay nay na nay)
Bu bacımın toy günü (na na nay nay nay nay)
Oynasın deste boyları (na na nay nay nay nay)

Eli ele veresin (nay nay nay na nay)
Çift bir evde gidesin (nay nay nay na nay)
Güveğe giden gelin canı (na na nay nay nay nay)
Şirin gözüynen göresin ey (na na nay nay nay nay)

Get get küsmüşem senlen (nay nay nay na nay)
Gel gel kaçma sen benden (nay nay nay na nay)
Barışmak istiyor seni (na na nay nay nay nay)
Sene gönder çenem beni (na na nay nay nay nay)

Deryadan içtim geldim (nay nay nay na nay)
Suyundan içtim geldim (nay nay nay na nay)
Gözellerin içinden ey (na na nay nay nay nay)
Bir seni seçtim geldim ey (na na nay nay nay nay)

5.1.7. Gelin Diyar Ana Ana

Kaynak kişi: Emine Hüseynoğlu, Refika Hüseynoğlu,
Elvangöl Aslan
Derleyen: A. Töl Demirbaş
Derlendiği yer: Bursa, Gürsu
Derleme tarihi: 25.03.2012
Notaya alan: A. Töl Demirbaş

♩ = 240

Ge lin di ya r a na a na Sütün em di m

ka na ka na Kay na nan dur se ne a ğ la

Ge lin ho ř ge l din ho ř ge l din

Bi zim ye r le re düş ge l din

Gelin diyar ana ana
Südün emdim kana kana
Kaynandır sene ana
Gelin hoş geldin hoş geldin
Bizim yerlere sen düş geldin

Gelin diyar kardaş kardaş
Gözden akar kan yaş kan yaş
Kayınnarın sene kardaş
Gelin hoş geldin hoş geldin
Bizim yerlere düş geldin

Gelin diyar baci baci
Başımdan kaldurun taci
Görümlerin sene baci
Gelin hoş geldin hoş geldin
Bizim yerlere sen düş geldin

Evin altı yolun olsa
Dere doli koyun olsa
Senin kimin yarım olsa
Gelin hoş geldin hoş geldin
Bizim yerlere sen düş geldin

5.1.8. Araz Üste Buz Üste (Tello)

Kaynak kişi: Tespit edilemedi
 Derleyen: A. Tül Demirbaş
 Derlendiği yer: Bursa, Yıldırım
 Derleme tarihi: 22.10.2011
 Notaya Alan: A.Tül Demirbaş

♩ = 350

zurna

The musical score is written for a zurna in 6/8 time, with a tempo of 350 beats per minute. The melody is in a key with one flat (B-flat). The score consists of six staves of music. The lyrics are written below the fifth and sixth staves.

Araz üs te buzü s te tel lo Kebapyanar közü s te

tel lo Araz üs te buzü s te tel lo Kebapyanar közü s te tel lo

Koymeni gö__ tursünle r tel lo Koymeni gö tursünler tel lo Bir a lagöz

göz ü s te tel lo Bir a lagöz göz ü s te tel lo A man tel lo

tel lo ca n tel lo Canım tel lo tel lo can tel lo Aman tel lo

tel lo can tel lo Gü lüm tel lo tel lo ca n

zurna

tel lo

Yölüs tünde gözü va r tel lo Gözünsen de gözü va r

tel lo Yölüs tün de gözü va r te_ l lo__ Gözünsende gözü va r

tel lo Birev de i ki ba cı tel lo Birev de i ki ba cı tel lo

Küçüğü güzel gözü va r tel lo Küçüğü güzel gözü va r tel lo

Aman tel lo te l lo ca n tel lo Canım tel lo te l lo ca n tel lo

Aman tel lo__ tel locan te-l lo_ Gülüm tel lo tel lo ca n tel lo

Araz üste buz üste (tello)
 Kebap yanar köz üste (tello)
 Koy meni götürsünler (tello)
 Bir ala göz göz üste (tello)

Aman tello tello can tello
 Canım tello tello can tello

Yol üstünde gözü var (tello)
 Gözün sende gözü var (tello)
 Bir evde iki bacı (tello)
 Küçüğü güzel gözü var (tello)

Aman tello tello can tello
 Canım tello tello can tello

5.1.9. Ay Çıkar Nice Gider

Kaynak kişi: Medine İsaeva
 Derleyen: A. Tül Demirbaş, Nihan Tahtaişleyen
 Derlendiği yer: Bursa, Yıldırım
 Derleme tarihi: 13.02.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 304

Ay çı ka r ni ce gi der Do la nur ge ce gi der

Kı na ma yı n ko m şi le r A lur bir ge ce gi der

Ay çı ka r be di r A - l lah Bu sev da ne dü r A l lah

Ya be ne se v dü ğü mi ya be ni ö l dü r Al lah

Ay çıkar nice gider
 Dolanur gece gider
 Kınamayın komşiler
 Alur bir gece gider

Ay çıkar bedir, Allah
 Bu sevda nedür, Allah
 Ya bana sevdüğimi
 Ya bana sabır, Allah

Gökde yıldız ellidür
 Ellüsü de bellidür
 Sevda çeken kızların
 Gözlerinden bellidür

Meşeler mende mende
 Üç yıldır gönlüm sende
 Cepte hayvan çürüdi
 Hani yigitluk sende

5.1.10. Bostanda Yeşil Hiyar

Kaynak kişi: Mevlide Aliaddin
 Derleyen: A. Tül Demirbaş, Nihan Tahtaışleyen
 Derlendiği yer: Bursa, Yıldırım
 Derleme tarihi: 13.02.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 168

Bostan da ye şil hi ya r Bo_yun bo_yu ma_u yar

El ver bir ge ce_gi de li_m Karanlık tu r kim du_yar

Bostanda yeşil hiyar
 Boyun boyuma uyar
 El ver bir gece gidelim
 Karaklıktur kim duyar

Pencereden gün düşdi
 Gün düşdi bağrım bişdi
 Ağlama garip anam
 Yavrun da garip düşdi

Moskiva'nın egi haşhaş
 Haberin gelmedi gardaş
 Moskiva'yı haş olaydı
 Kapitalist meft olaydı

5.1.11. Lay Lay Beşigim

Kaynak kişi: Gülhanım Afizoğlu

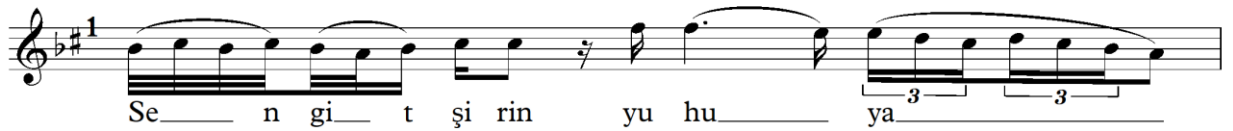
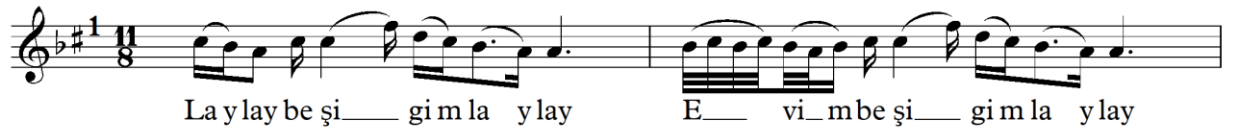
Derleyen: A. Tül Demirbaş

Derlendiği yer: Bursa, Gürsu

Derleme tarihi: 25.03.2012

Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 144

Lay lay beşığım lay lay
 Evim beşığım lay lay
 Sen git şirin yuhuy
 Çekin beşığım lay lay

Nenni dedim bu baştan
 Yorgan örttüm kumaştan
 Nenni balama nenni
 Körpe balama nenni

Nenni dedim avuttum
 Allah dedim büyüttüm
 Nenni balama nenni
 Körpe balama nenni

Nenni dedim yatasın
 Kızıl güle batasın
 Kızıl güller içinde
 Şirin yuhuy tapasın
 Nenni balama nenni
 Körpe balama nenni

5.1.12. Herkeşin Oğlı Külден Topraktan

Kaynak kişi: Gülhanım Afizoğlu
 Derleyen: A. Tül Demirbaş
 Derlendiği yer: Bursa, Gürsu
 Derleme tarihi: 21.12.2013
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 304

Her ke şin oğ li kü l den top ta n__ Bu be nim oğ lu__ m

gül denyap rak tan Her ke şin oğ li__ kö tü dü r kö__ tü

Bu be nim oğ lu__ m ba h ça lar tu ti

Bu__ be nim oğ lu__ m bah ça lar tu ti

Herkeşin oğlı külден topraktan
 Bu benim oğlum gülden yapraktan

Herkeşin oğlı kötüdür mötü
 Bu benim oğlum bahçalar tuti

Herkeşin oğlı elden elekten
 Bu benim oğlum huri melekten

Herkeşin oğlı kişnedir mişne
 Bu benim yavrum bahçada fişne

5.1.13. Yavrumun Yavrusi

Kaynak kişi: Gülhanım Afızoğlu
 Derleyen: A. Töl Demirbaş
 Derlendiği yer: Bursa, Gürsu
 Derleme tarihi: 21.12.2013
 Notaya alan: A. Töl Demirbaş

$\text{♩} = 240$

Yav rumun ya v ru si can ya ri si Yi lan yav ru si ca n

A ta rım a ta rım ben se ni Bal la ra ka ta rım ben se ni

Ak şama ba ban ge le_ n de Ö nü ne a ta rım be_ n se ni

Yavrumun yavrusi can yarisi

Yılan yavrusi can

Atarım atarım ben seni

Ballara katam ben seni

Akşama baban gelende

Önüne atam ben seni

5.1.14. Bebeği Bağladım Nice

Kaynak kişi: Medine İsaeva
 Derleyen: A. Tül Demirbaş, Nihan Tahtaişleyen
 Derlendiği yer: Bursa, Yıldırım
 Derleme tarihi: 13.02.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

$\text{♩} = 264$

Be be ği bağ la dı m ni ce Çe ki l di de git ti ge ce

Gö re me dim ben do yu n ca Ok şı ya ma dim do yu n ca

Yan dım da yav ri ca n yan dı m Yan dım da ba la ca n ya n dım

Bebeği bağladım nice

Çekildi de gitti gece

Göremedim ben boyunca

Okşiyamadım doyunca

Yandım da yavrican yandım

Yandım da balacan yandım

5.1.15. Durnam Gardaşa Selam Yolla (Söyle

Kaynak kişi: Medine İsaeva
 Derleyen: A. Tül Demirbaş, Nihan Tahtaişleyen
 Derlendiği yer: Bursa, Yıldırım
 Derleme tarihi: 13.02.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 60

Dur nam gi de r na şa na şa

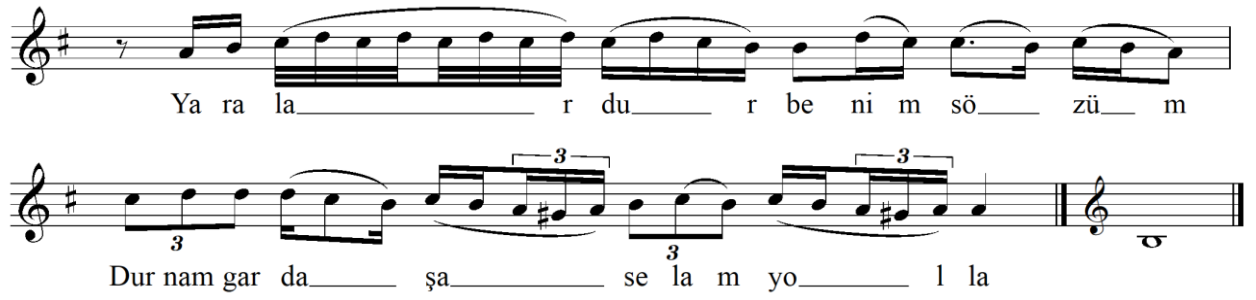
Kan li da ğ la r a şa a şa

Hem ka yı na hem ka r da şa

Dur nam gar da şa se la m yo l la

Dur nam gi de r dü zü m dü zü m

Bur ni ka na dın da n u zun

Durnam gider naşa naşa
 Kanli dağlar aş a aş a
 Hem kayına hem kardaşa
 Durnam gardaşa selam yolla

Durnam gider düzüüm düzüüm
 Burni ganadından uzin
 Yaralar dur benim sözüm
 Durnam gardaşa selam söyle

Durnamın kanadi sari
 Ben ağlarım zari zari
 Yaralardur benim sözüm
 Durnam gardaşa selam söyle

5.1.16. Bugünkü Günlerden Pazardır Pazar

Kaynak kişi: Medine İsaeva
 Derleyen: A. Tül Demirbaş, Nihan Tahtaişleyen
 Derlendiği yer: Bursa, Yıldırım
 Derleme tarihi: 13.02.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

$\text{♩} = 280$

Bu gün kü gü n ler de n pa za r dı r pa za r Aç mayın yo r ga nı

ya ram pek a za r Kara camuşvur di ya ra mvar ya ra m

Sa rı ca mu ş vur di çeh re yok be ne

Bugünkü günlerden pazardır Pazar

Açmayın yorgani yaram pek azar

Kara camuş vurdi yaram var yaram

Sarı camuş vurdi çehre yok bene

Bugünkü günlerden salidir sali

Sekinün altından akiyer kani

Kaynanam duymazdan nişanlım sezdi

Kara camuş vurdi yaram var yaram

Sarı camuş vurdi çehre yok bene

5.1.17. Blbl Ne tersin Ey

Kaynak kişi: Asım Seyfullah
 Derleyen: A. Tl Demirbaş
 Derlendiği yer: Bursa, Mesken
 Derleme tarihi: 24.03.2012
 Notaya alan: A. Tl Demirbaş

$\text{♩} = 240$

esneterek

Hayha y ha_ y Blblne  ter siney Bu vi_ ra na da _ l ler de_

bu vi ra na da _ l ler de_

Ka na_ dım kı_ rıl di kal dım da yo_ l lar da_

Ka na dım kı_ rıl di kal dım da yo_ l lar da_

A na sız ba_ ba sı z ga rif te ye_ r ler de_

A na sız ba_ ba sız ga rif ey ye_ r ler de_

(Hay hay)

Bülbül ne ötersin ey

Bu viranada çöllerde

Kanadım kırıldı kaldım da yollarda

Anasız babasız garipte yerlerde

Garibim vatana gönder ey yarabbum

(Hay hay)

Ben nerede kaldım vatandan nerede

Canım çıksın yetemedim de murada

Koy desinler Asım ölmüşde burada

Garibim vatana gönder ey yarabbum

(Hay hay)

Soğuk aldı ayağımı de kolumi

Sardi duman seçamadım da yolumi

Yarabbim sen bunda örme de ölümü

Garibim vatana gönder ey yarabbum

(Hay hay)

Bir yandan ah sesi gelir ey bir yandan pilah (=plak)

Yolumu eylercesine ey almışım çirak

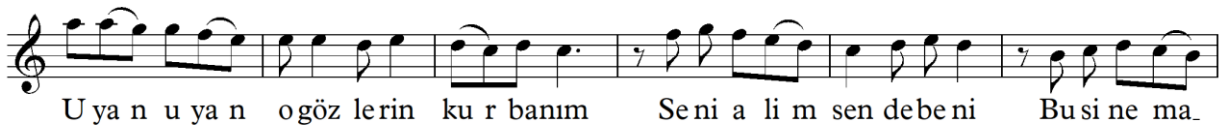
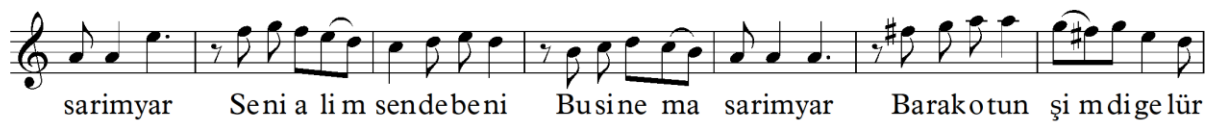
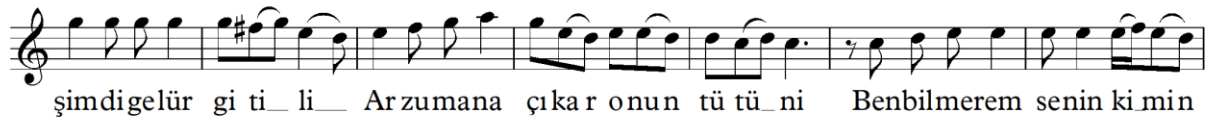
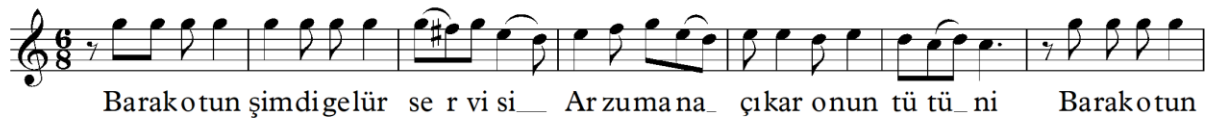
Bizler düştük şimdi ey vatandan irak

Garibim vatana gönder ey ya rabbim

5.1.18. Barakotun Şimdi Gelür Servisi

Kaynak kişi: Refika Hüseyinoğlu
 Derleyen: A. Tül Demirbaş, Nihan Tahtaişleyen
 Derlendiği yer: Bursa, Gürsu
 Derleme tarihi: 12.02.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 264

Barakotun şimdi gelür servisi (fitili)
 Arzumana çıkar onun tütünü
 Ben bilmerem senin kimin loduni
 Uyan uyan o gözlerin kurbanım

Seni alim sen de beni
 Şu sinema sarım yar

Barakotun şimdi gelir servisi
 Ben bilmerem benim yarım hangisi
 Boyu uzun beli ince kendisi
 Uyan uyan o gözlerin kurbanım

Seni alim sen de beni
 Şu sinema sarım yar

Barakot gelen de verin sağ yana
 Sağ yananı kızlar gezer yan yana
 Açın perdeleri girin bakın her yana
 Et et oldur oğlan kızı yan yana

Seni alim sen de beni
 Şu sinema sarım yar

5.1.19. Ay Gü lüm Gü l Canım

Kaynak kişi: Refika Hüseyinoğlu
 Derleyen: A. Tül Demirbaş, Nihan Tahtaışleyen
 Derlendiğı yer: Bursa, Gürsu
 Derleme tarihi: 12.02.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 264

Ay gülüm gül canım

Ben neylerim yar

Koyma hicranını

Ben neylerim yar

Bir diyak bir gülak

Bir saz çalak yar

Sözümün zeftine

Harda kaldın yar

Koy bizim devranımız

Bahar olsun yar

Eftimin devranında

Toylar olsun yar

5.1.20. Hinkal Türküsü

Kaynak kişi: Medine İsaeva
 Derleyen: A. Tül Demirbaş, Nihan Tahtaışleyen
 Derlendiği yer: Bursa, Yıldırım
 Derleme tarihi: 13.02.2012
 Notaya alan: A. Tül Demirbaş

♩ = 304

Hin ka li de cür be cür be ya par lar

İ çi ne ba zi de ka pik le ri a ta r lar

Sa bır sız lar çiğ ne mez de n yu ta r lar

Çok çe tin dür bek le me si hin ka lın

Çok çe tin dür bek le me si hin ka lın

Hinkali da cürbe cürbe yaparlar
 İçinde baz de kapikleri atarlar
 Sabırsızlar çiğnemezden yutarlar
 Çok çetindür beklemesi hinkalın

5.1.21. Arş İleri Marş İleri

Kaynak kişi: Emine Hüseyinoğlu

Derleyen: A. Tül Demirbaş

Derlendiği yer: Bursa, Gürsu

Derleme tarihi: 25.03.2012

Notaya alan: A. Tül Demirbaş

$\text{♩} = 100$

Arş ileri marş ileri

Hiç geri kalmasın Türkün askeri

Sağdan sola soldan sağa

..... Türkün bayrağı

Türkiye dağları çiçekler açmış

Altın gümüş ordu sürmeler saçmış

Haydin gidelim mektep açıldı

Türkiye askeri heç durmaz geri

5.2. İlgili Kanunlar ve Belgeler

5.2.1.

DEVLET SAVUNMA KOMİTESİ

KARARI¹⁷⁹

Tamamen gizli

Moskova, Kremlin

31 Temmuz 1944

Sayı: 6279

Gürcistan SSC devlet sınırını korumak üzere gereken şartların sağlanması için Devlet Savunma Komitesi, aşağıdaki kararları almıştır:

1. Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adigön, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ile Acaristan Özerk Cumhuriyeti'nden Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplam 86.000 kişiden meydana gelen 16.700 hanelik nüfusun, 40.000'i Kazakistan'a, 30.000'i Özbekistan'a ve 16.000'i de Kırgızistan'a gönderilsin. Tahliye, SSCB Halk İçişleri Komiserliğince gerçekleştirilsin. SSCB Halk İçişleri Komiserliği (*Yoldaş Beriya*), tahliye işini 1944 yılı Kasım ayında gerçekleştirsin.

2. Gürcistan SSC sınırı bölgesinden tahliye edilen göçmenlere bütün değerli şahsî eşyalarını, paralarını, ev eşyalarını, giyecek, ayakkabı, kap kacak, mobilya vb. ile aile başına azami 1000 kg olmak şartıyla yiyecek almalarına izin verilsin.

3. Sınır şeridinden tahliye edilen göçmenlerin kendileriyle beraberlerinde almayacakları tarım ürünlerinin, ev hayvanlarının, tarım aletlerinin, diğer gayrimenkullerin teslim alınması için SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği,

¹⁷⁹ “Nikolay F. Bugay (1994), “Mesketiya Türkleri: Hakların İadesi İçin Uzun Yolculuk” (Türkçesi), Moskova, 38-41”da yer alan kararın Orhan Uravelli tarafından çevirisini aktaran Yunus ZEYREK, “Belgeleri ve Tanıklarıyla Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göçleri ve 1944 Sürgünü-III”, 49-48.

SSCB Halk Tedarik Komiserliği, Gürcistan SSC Halk Toprak Mahsulleri Komiserliği ve Halk Maliye Komiserliğinin iştirakiyle Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısı *Yoldaş Xoştariya* 'nın başkanlığında bir komisyon kurulsun.

Adı geçen komisyon, tahliye edenlerin bırakacakları mal ve diğer eşyaların tamamını teslim alsın, bıraktıkları tarım ürünleri, hububat, kuş, ev hayvanları ve meyve bahçeleri karşılığında göçmenlere her hane için ayrı olmak üzere takas makbuzu verilsin. Makbuzda bahçelerin tahmini değeri gösterilsin.

Teslim alma işleri şöyle yapılsın: Atları, SSCB Halk Tarım Komiserliği, diğer hayvanları ve kuşları SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği; tarım ürünleri ve hububatı SSCB Halk Tedarik Komiserliği makamları; geri kalan bütün emlâki ve meyve bahçelerini ise Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurasının kararıyla mahallî makamlar teslim alacaklardır.

4. Kazakistan SSC (*Skvortsov ve Undasınov Yoldaşlar*), Kırgızistan SSC (*Vagov ve Kulatov Yoldaşlar*), Özbekistan SSC (*Yusufov ve Abdurrahmanov Yoldaşlar*), Komünist Partileri Merkez Komiteleri ve Halk Komiserleri Şuralarını adı geçen cumhuriyetlerin Halk İşleri Komiserlikleri ile beraber gelecek göçmenlerin kabulü, ikameti ve devamlı iskân ve istihdamları ile ilgili gerekli tedbirleri alacaklardır. Ayrıca:

a) Gelecek göçmenleri kolhozlara yerleştirmek üzere, kolхозlarda gereken meskenlerin hazırlanması, gerekirse tamiri ve kış şartlarına göre hazırlanması;

b) Göçmenlerin ve eşyalarının demiryolu istasyonundan yerleştirileceği mıntıkaya taşınması için gerekli araçların hazır bulundurulması;

c) Gelen göçmenlere ev etrafında küçük toprak ile gereken ufak tefek aletler verilmesi sağlanacaktır.

Bu hazırlık işleri 1 Kasım 1944 tarihine kadar tamamlanacaktır.

5. Göçmenlerin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a taşınmaları için Halk Nakliye Komiserliği (*Yoldaş Kaganoviç*) gereken katarları temin etmek ve SSCB Halk İşleri Komiserliğinin emri üzerine istasyonlara zamanında sevk etmekle

görevlendirilsin. Göçmenlerin cumhuriyet sınırları içinde taşınması Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası'nın isteği ile gerçekleştirilsin.

6. Özel tahliyeye tâbi tutulan göçmenlerin yollarda iaşelerini temin etmek üzere SSCB Halk Ticaret Komiserliği görevlendirilsin. SSCB Devlet Plânlama Komitesi, talep üzerine SSCB Halk Ticaret Komiserliğine gıda maddeleri ödeneği tahsis etsin. Böylece özel tahliyeye tâbi tutulan nüfusun yolculuk iaşesi temin edilsin.

7. Göçmen halka yollarda ve iskân mahallinde sağlık hizmetleri verilmesi için SSCB Halk Sağlığı Komiserliği (*Yoldaş Miteryov*) görevlendirilsin.

8. Göçmenlere ellerindeki mübadele makbuzları karşılığında kendilerinden teslim alınmış ev hayvanları yerine verilmek üzere SSCB Halk Ziraat Komiserliği (*Yoldaş Andreyev*), Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği (*Yoldaş Smirnov*) ve Halk Tedarik Komiserliği (*Yoldaş Subbotin*); Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan Halk Komiserleri Kurullarıyla beraber görevlendirilsin.

a) 1 Mayıs 1945 tarihine kadar sığır, manda, koyun, keçi ve kümes hayvanları;

b) 1 Nisan 1945'e kadar buğday, arpa ve diğer besinler;

c) Ocak 1946'ya kadar göçmenlerin iskân edildikleri kolhozlara (çiftliklere) atlar, şahsî makbuzlarda yer alan miktar ve vasıflarda teslim edilecektir.

9. SSCB Ziraat Bankası (*Yoldaş Kravtsov*), Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a gelen göçmenlere yerleşmek için hane başına yedişer bin ruble, yedi yıl vadeli kredi versin. 10. İşbu kararın birinci paragrafı gereğince göçmenler, çiftçiler olarak 1945 yılında para vergilerinden, devlete verilen ayni vergilerden ve resimlerden muaf tutulsun. Önceki yerlerinde bırakmış oldukları bahçe ve bağların bedelleri SSCB Halk Ziraat Komiserliği ve Gürcistan SSC Hükûmetinin tespit edeceği fiyatlar üzerinden kendilerine ödensin.

11. Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına, adları birinci paragrafta geçen sınır ilçelerine toplam nüfusları azami 32.000 kişi olmak kaydıyla Gürcistan SSC'nin

toprak sıkıntısı bulunan diğer bölgelerinden yedi bin haneyi iskân etme müsaadesi verilsin. Bunların adı geçen bölgeye iskânı, gerek yekpare çiftlik (kolhozlar), gerekse münferit haneler olarak gerçekleştirilsin. Sınır şeridindeki iskân yerleri Halk İçişleri Komiserliği Sınır Kuvvetleri Gürcistan Bölge Komutanlığı ile mutabakat halinde tespit edilsin.

12. Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı çeken bölgelerinden söz konusu sınır bölgesine iskân edilecek halkın geçim ve yerleşme meselelerini halletmek için Gürcistan Hükûmeti'ne şunlar müsaade edilsin:

a) Sınır bölgelerinde yeniden kurulan kolhozlara, buralardan tahliye edilmiş olan nüfusa ait kamu ve ferdi yapıları tamamen karşılıksız olarak devretmek, eski halktan geriye kalan tarım aletlerini beş yıl vadeli kredi şeklinde yeni getirilen hanelere teslim etmek;

b) Bölgeye iskân edilen çiftçilere sınır bölgesi için uygun görülmüş miktarlarda arsalar dağıtmak;

c) Buradan tahliye edilmiş nüfustan kalan kamu ve hususî bahçe ve bağları yedi yıl vadeli kredi şeklinde yeni gelenlere devretmek;

ç) Bu bölgeye iskân edilen nüfusu 1945 yılında her türlü vergilerden muaf tutmak;

d) İskân edilenlere Gürcistan Hükûmeti imkân ve fonları çerçevesinde ev hayvanları vermek;

e) Boşaltılan bölgeye yeni iskân edilecekleri parasız nakletmek. Taşınma masrafları Gürcistan Hükûmetine özel olarak ayrılmış paralarla karşılanacaktır.

f) Yeni getirilecek nüfusun iskânını buralardaki nüfusun tahliyesi bittikten hemen sonra kasım ayında başlatmak ve üç ay içinde tamamlamak.

13. SSCB Halk Maliye Komiserliği (*Yoldaş Zverev*):

a) Özel tahliyeye tâbi nüfusun sürgünü, taşınmaları ve Orta Asya'da yerleştirilmeleri için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 30.000.000 ruble ve ayrıca boşaltılan sınır bölgesindeki kolhozlara getirilecek yeni hanelerin iskânı için de Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına 4.000.000 ruble tahsis edilsin.

b) SSCB Halk Ziraat Komiserliği, Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği ile beraber Gürcistan SSC'den tahliye edilen nüfusa ev ve kümes hayvanları ile bırakıp gittikleri diğer mal varlığı, gıda, emlak ve aletlerin bedellerini ödemek için SSCB Halk Komiserleri Kurulu'na teklif getirsin ve adı geçen Komiserliklerin tahliye işleri için yaptıkları harcamaların karşılanmasıyla ilgili önerge hazırlansın.

14. Glavneftsnab (*Petrol Ofisi, Yoldaş Şirokov*): Ekim, kasım aylarında özel tahliye işlemlerinin gerçekleştirilmesi için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 750 ton, Kazakistan Hükûmetine 75 ton, Kırgızistan Hükûmeti'ne 35 ton, Özbekistan Hükûmetine 70 ton ve Gürcistan Hükûmetine de 100 ton fon dışı benzin tahsis etmekle görevlendirilsin.

Devlet Savunma Komitesi Başkanı

İ. STALİN

5.2.2.

MESKETYALILAR'IN LİDERİ REŞİT SEYFATOV'UN LEONİD BREJNEV, KURT WALDHEİM VE FERİT MELEN'E YAZDIĞI MEKTUP¹⁸⁰

SSC Komünist Partisi Genel Sekreteri Yoldaş L. İ. Brejnev'e

Suret:

Birleşmiş Milletler Genel Sekteri Bay Kurt Waldheim'a

Suret:

Türkiye Başkanı Bay Ferit Melen'e

Yazan: SSC Komünist Partisi üyesi Reşit Sayfatov,

Adresi: K.B. ASSR, Urvan Bölgesi, "*Psikodskiy*" Sovhozu

BİLDİRİ

SSC Birliği Yüksek Şurası 28.4.1965 ve 30.5.1956 tarihli kararları ve İçtimaî Düzen Bakanlığı'nın 12.6.1968 tarih ve 375 numaralı emirleri gereğince bizler, Gürcistan SSR Adigen, Ahalsih, Aspinzk, Bogdonov ve Ahalkalak bölgesinden sürülmüş olan Türkler, iş bu başvuruya SS Cumhuriyeti Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden ve bizzat yoldaş L.İ. Brejnev'den vatanımıza dönmek için müsadelerini arz ederiz.

Sovyet idarecileri kendilerinin çıkarmış oldukları kanunlara riayet etmek mecburiyetinde iken, vatanlarından sürülmüş bulunan Türkler'in eski yerlerine iadesi hususunda kanun ortada dururken, neden uygulanmasına bugüne dek başlanmadı? Şu halde yukarıda saydığımız kanunlar ancak teoride kalmakta olup sadece birer aldatmacadır. Biz Türkler, çekilmez sürgün şartlarından elan kurtulmadık.

Sırf vatana dönmek için yaptığımız müracaatlar, hapis cezalarıyla karşılanmaktadır. Odabaşev Enver, İzatov Allaz ve Niyazi Muhlis, kanuna dayanarak 1944'te sürüldükleri topraklara dönmek için baş vurduklarında,

¹⁸⁰ Bkz. (77), CONQUEST, 186-188.

Sovyet hükümeti tarafından hapse atıldılar. Ceza icap ettiren başka durumları yoktu. Dilekçe yazdılar, vatandaşlık hakları üzerinde ısrar ettiler ve SSCB yöneticileri, doğruyu söyledikleri için, onları hapse attılar. Sovyet idarecileri, doğruyu söyledikleri için onları hapse attılar. Sovyet idarecilerinin yaptıkları, diskriminasyondan başka bir şey değildir. Yaptıklarını dünya kamuoyundan gizleyemezler, Sovyet topraklarında yaşayan Türkler'e çektiydikleri çileyi, onları kendi pis ve kirli işlerine âlet ettiklerini saklayamazlar.

Birleşmiş Milletler'e ve yabancı devletlere yaptığımız baş vurunun sebebi, işte bu, adaletle bağdaşmayan davranışlardır.

Sovyet idaresinin tutumu bizi Sovyet devletini terke zorlamaktadır. İşte bu sebeple ben, Sovyet idarecilerinden ve şahsen sizden, yoldaş L. İ. Brejnev, bizlere Türkler'e Gürcistan SS Cumhuriyeti'ne dönüş için müsaadenizi arzederiz. Büyük proloter şefi V. İ. Lenin'in halefi olarak meselemizi açık ve sarîh olarak çözümlemenizi arzederiz. Bu ricamızı yerine getirmek elinizdedir. Sürgüne son verdirmek gerek, zorbalık yolu iyi bir yol değildir. Sosyal devleti iyi sonuçlara doğru götürmez.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Bay Kurt Waldheim'a.

Sayın Bay Kurt Waldheim.

Bizler, SSC Birliği'nde yaşayan ve zor kullanılarak yurdumuzdan çıkarılan Türkler, çıkarıldığımız yere dönmek istemeyenlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne gitmelerini sağlanmasını rica ederiz. Sürgün durumundaki Türkler'in SSC Birliği'ndeki durumları ağırdır. Hükümet nezdinde tutukluların durumu onlarınkinden daha iyi. Serbest yaşamak ve normal gelişme için bize izin yok.

Ayak altına alınmamız için çifte sebep ortada: Hem Türküz, hem de Birleşmiş Milletler'e şikayetimizi bildirmişiz.

Sovyet önderlerini insan haklarına ait Birleşmiş Milletler Nizamnamesi'ni tanımazlar ve ona uymazlar.

Bay Kurt Waldheim, kendinizi lütfen bizim yerimize koyun ve aşağılatıcı sürgünde çektiklerimizi anlayın.

Hiç bir suçu olmayan Türkler'in Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kötülüğünden kurtarmak için gerek şahsen size, gerek gezegenimizde yaşanan tüm iyi niyetli insanların hepsine baş vurumuzdur bu. Ayrıca, SSC'de bulunan ve sürgüne tâbi tutulan Türkler'in durumunu tahkik etmek üzere bir heyeti âcilen buraya yollamanızı arzederiz.

Birleşmiş Milletler'in bir organı olan Güvenlik Konseyi'nden siyasî tutuklu Enver Odabaşev, Allaz İzatov ve Mulis Niyazov'un serbest bırakılmasını rica ederiz. Bu kişiler 1971 Ağustosunda hapse atılmış bulunuyorlar. Sovyet adaletince onlara isnat edilen suç, merak edilecek bir husustur.

Türkiye Başvekili Bay Ferit Melen'e

Sayın Bay F. Melen.

Bizler, aşağı yukarı yarım milyonu bulan ve SSCB'nde yaşayan Türkler, Sovyet devletinin değişik bölgelerinde ve istelerde mecburî iskana tabi tutuluyoruz. Durumumuz son derece ağırdır. Savaş esnasında bütün erkeklerimiz cephede iken savunmasız ihtiyar, çocuk ve kadınlarımız Orta Asya'ya sürüldü. Ev eşyamız ve davarlarımız yağmalandı, evlerimiz Gürcüler'e verildi. 1944-1945 yıllarında 30.000 kadar insan soğuktan ve açlıktan kırıldı.

1944-1956 yılları arasında çok sıkı bir polis kontrolü altında tutulduk. Sayın Melen, bütün çektiklerimizi anlatmak uzun sürer.

Türk olan bizler, Türkiye'deki kardeşlerimizden ve şahsen sizden âcil tardım beklemekteyiz ki sürüldüğümüz yerlere dönelim.

İşbu bildiriye kaleme alırken Birleşmiş Milletler’ce 10/12/1948 tarihinde kabûl edilen insan haklarını konu edinen kanunu göz önünde bulundurdum.

Saygılarla Seyfatov Raşit (imza) 14/8/1972

5.2.3.

**AHISKA TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE KABULÜ
VE İSKÂNINA DAİR KANUN¹⁸¹**

Kanun Numarası	: 3835
Kabul Tarihi	: 2/7/1992
Yayımlandığı R. Gazete	: Tarih : 11/7/1992 Sayı: 21281
Yayımlandığı Düstur	: Tertip : 5 Cilt : 31

Madde 1 – Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve "Ahıska" Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, Bakanlar Kurulunca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskanlı göçmen olarak kabul olunabilirler. Bunların kabulleri ve iskanları, bu Kanun ile 2510 sayılı İskan Kanunu hükümlerine göre yapılır.

Gayrimenkul verilerek yapılacak iskanda vali ve kaymakamlar temlikle yetkilidir. Temlik cetvelinde, ailenin bütün fertleri eşit hisselerde belirtilir ve tapuya da temlikteki gibi tescil edilir.

Madde 2 – 3 üncü maddede belirtilen görevleri yapmak üzere, Başbakanın görevlendireceği bir Bakanın koordinatörlüğünde; İçişleri, Dışişleri, Maliye ve Gümrük, Milli Eğitim, Bayındırlık ve İskan, Sağlık, Ulaştırma, Tarım ve Köyişleri, Orman Bakanlıkları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dış ticaret Müsteşarlığı, Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanlığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu yetkililerinden oluşan bir üst komisyon kurulur.(1)

Üst komisyona bağlı olarak, Başbakanın görevlendireceği Bakanlıkca belirlenen illerde valinin veya görevlendireceği kişinin başkanlığında ve konunun özelliği dikkate alınarak birinci fıkrada yazılı bakanlıkların ve kuruluşların o ildeki

¹⁸¹ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3835.pdf>, Erişim tarihi: 10.12.2014.

şube ve kurum başkanlarının iştirak edeceği alt komisyonlar kurulur. İllerde kurulacak alt komisyonlar, üst komisyonun vereceği görevleri yapar.(1)¹⁸²

Madde 3 – Üst komisyonun görevleri şunlardır :

- a) Türkiye'ye göçmen olarak gelecek Ahıska Türklerinin kabul şartlarını, geçici ve kati iskan yerlerini belirlemek,
 - b) Yerleştirme ve İskan programlarını hazırlamak,
 - c) Göçmenleri üretici duruma getirmek için gerekli tedbirleri almak,
 - d) Ahıska Türklerinden Türkiye'ye gelmek isteyenleri tespit ve bulundukları yerler ile Türkiye'ye hareket edecekleri bölgelerden toplanmalarını temin etmek, hareket sırasında iâşe, ibate ve sağlık konularında yapılacak işlemleri planlamak, bulundukları yer ülke yetkilileri ile koordinasyonu sağlayacak ön heyet oluşturmak,
 - e) Ön heyetin yapacağı giderler ile göçmenlerin bulundukları yerlerden nakil, barındırma ve iskan masrafları için sağlanan ödeneğin miktarını belirlemek,
 - f) Başbakanlık ve Bakanlar Kurulunca verilecek diğer görevleri yapmak.
- Üst komisyonun kararları görevli Bakanın onayı ile kesinleşir.(1)

Madde 4 – Göçmenlerin kendilerine ait zati ve ev eşyalarının tamamı ile mülkiyetinin kendilerine ait olduğu belgelenen her türlü eşya ve damızlık hayvan, bir defada Türkiye'ye getirilmek koşuluyla Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi dahil her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.¹⁸³

Madde 5 – Göçmenlerin nakil ve iskan masrafları ile diğer giderleri için gerekli ödenekler öncelikle sağlanır. Bu ihtiyaçları karşılamak için, ilgili bakanlık ve kuruluş bütçelerinde mevcut veya yeniden açılacak tertiplere Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili tertiplerinden aktarma veya Kızılay'a ödeme yapmaya ve

¹⁸² 31.8.1996 tarih ve 4184 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle, bu fıkralarda geçen "Devlet Bakanının" ibareleri "Bakanın"; "Devlet Bakanlığınca" ibaresi ise "Başbakanın görevlendireceği Bakanlıkca" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

¹⁸³ 21/4/2005 tarihli ve 5335 sayılı Kanunun 28 inci maddesiyle, bu maddede geçen "her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır." ibaresi, "Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi dahil her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır." şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

bunlarla ilgili diğer işlemleri yürütmeye, üst komisyonun alacağı kararlar doğrultusunda Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkilidir.

Madde 6 – Gerek Türkiye'de iskan edilecek ve gerekse Türkiye dışında, eski Sovyetler hudutları dahilinde halen bulundukları yeni devletlerde kalacak "Ahıska" Türklerinden Bakanlar Kurulunca tespit edileceklerle çifte vatandaşlık statüsü sağlanır.

Geçici Madde 1 – (Ek: 18/2/2009-5838/19 md.)

1/1/2009 tarihinden önce ikamet tezkeresi almak suretiyle Türkiye'de ikamet eden Ahıska Türklerine bu maddenin yürürlüğünden itibaren 3 ay içinde müracaat etmeleri halinde; milli güvenlik açısından sakıncası olmamak şartıyla, 11/2/1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve diğer ilgili mevzuatta öngörülen şartlar aranmaksızın, başvuru tarihinden itibaren 6 ay içinde Türk vatandaşlığına alınarak çifte vatandaşlık statüsü sağlanır. Çifte vatandaşlık statüsü sağlananlar, Bakanlar Kurulunca belirlenen yerlerde iskân edilirler.

Madde 7 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 8 – Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**3835 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN
MEVZUATIN YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE**

Kanun		Yürürlüğe
No.	Farklı tarihte yürürlüğe giren maddeler	giriş tarihi
5335	4	27/4/2005
5838	Geçici Madde 1	28/2/2009

5.2.4.

The Fourteen Points:¹⁸⁴

1. Open covenants of peace, openly arrived at, after which there shall be no private international understandings of any kind, but diplomacy shall proceed always frankly and in the public view.
2. Absolute freedom of navigation upon the seas, outside territorial waters, alike in peace and in war, except as the seas may be closed in whole or in part by international action for the enforcement of international covenants.
3. The removal, so far as possible, of all economic barriers and the establishment of an equality of trade conditions among all the nations consenting to the peace and associating themselves for its maintenance.
4. Adequate guarantees given and taken that national armaments will be reduced to the lowest point consistent with domestic safety.
5. A free, open-minded, and absolutely impartial adjustment of all colonial claims, based upon a strict observance of the principle that in determining all such questions of sovereignty the interests of the populations concerned must have equal weight with the equitable claims of the government whose title is to be determined.
6. The evacuation of all Russian territory and such a settlement of all questions affecting Russia as will secure the best and freest cooperation of the other nations of the world in obtaining for her an unhampered and unembarrassed opportunity for the independent determination of her own political development and national policy and assure her of a sincere welcome into the society of free nations under institutions of her own choosing; and, more than a welcome, assistance also of every kind that she may need and may herself desire. The treatment accorded Russia by her sister nations in the months to come will be the acid test of their good will, of their comprehension of her needs as distinguished from their own interests, and of their intelligent and unselfish sympathy.

¹⁸⁴ Samuel Flagg BEMIS, **A Diplomatic History Of The United States**, 625-626.

7. Belgiu, the whole world will agree, must be evacuated and restored, without any attempt to limit the sovereignty which she enjoys in common with all other free nations. No other single act will serve as this will serve to restore confidence among the nations in the laws which they have themselves set and determined for the government of their relations with one another. Without this healing act the whole structure and validity of international law is forever impaired.
8. All French territory should be freed and the invaded portions restored, and the wrong done to France by Prussia in 1871 in the matter of Alsac-Lorraine, which has unsettled the peace of the world for nearly fifty years, should be righted, in order that peace may once more be made secure in the interest of all.
9. A readjustment of frontiers of Italy should be effected along clearly recognizable lines of nationality.
10. The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity of autonomous development.
11. Rumania, Serbia, and Montenegro should be evacuated; occupied territories restored; Serbia accorded free and secure access to the sea; and the relations of the several Balkan states to one another determined by friendly counsel along historically established lines of allegiance and nationality; and international guarantees of the political and economic independence and territorial integrity of the several Balkan states should be entered into.
12. The Turkish portions of the present Ottoman Empire should be assured a secure sovereignty, but the other nationalities which are now under Turkish rule should be assured an undoubted security of life and an absolutely unmolested opportunity of autonomous development, and the Dardanelles should be permanently opened as a free passage to the ships and commerce of all nations under international guarantees.
13. An independent Polish state should include the territories inhabited by indisputably Polish populations, which should be assured a free and secure

access to the sea, and whose political and economic independence and territorial integrity should be guaranteed by international covenant.

14. A general association of nations must be formed under specific covenants for the purpose of affording mutual guarantees of political independence and territorial integrity to great and small states alike.”

5.2.5.

**TÜRK SOYLU YABANCILARIN TÜRKİYE'DE MESLEK VE
SANATLARINI SERBESTÇE YAPABİLMELERİNE, KAMU
VEYA ÖZEL KURUM, KURULUŞ VEYA İŞYERLERİNDE
ÇALIŞTIRILABİLMELERİNE DAİR KANUNUN
UYGULANMASI HAKKINDAKİ YÖNETMELİK¹⁸⁵**

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi : 25/10/1982, No: 8/5488

Dayandığı Kanunun Tarihi : 25/9/1981, No: 2527

Yayımlandığı R. Gazetenin Tarihi : 14/1/1983, No: 17928

Yayımlandığı Düsturun Tertibi : 5, Cilt: 22, S. 3044

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç:

Madde 1 – Bu Yönetmeliğin amacı; Türkiye'de ikamet eden Türk soylu yabancıların, yurt içinde ihtiyaç duyulan meslek ve sanatları serbestçe yapabilmelerine, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Güvenlik Teşkilatı hariç olmak üzere, kamu veya özel kurum, kuruluş veya işyerlerinde çalıştırılabilirmelerine ilişkin esas ve usulleri saptamak suretiyle uygulamaya yön vermektir.

Kapsam:

Madde 2 – Bu Yönetmelik, Türk soylu yabancıların, Türkiye'de serbestçe çalışmalarına, kamu veya özel kurum, kuruluş veya işyerlerinde çalıştırılabilirmelerine izin verilmesine, mesleki kuruluş ve sosyal güvenlik kuruluşları ile ilişkilerine, hak ve yükümlülüklerinin düzenlenmesine ait esas ve usul hükümlerini kapsar.

İKİNCİ BÖLÜM

Çalışma İzni Verilmesine Ait Esaslar ve İzlenecek Usul

İzin Verilebilme Şartları:

¹⁸⁵ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.85488.pdf>, Erişim tarihi: 17.02.2015.

Madde 3 – Bu Yönetmelik uyarınca kanunlarda Türk vatandaşlarının yapabileceği belirtilen veya Türk vatandaşı olma şartı aranan meslek, sanat ve işlerde Türk soylu yabancıların çalışma veya çalıştırılabilmelerine izin verilebilmesi için:

- 1) İçişleri Bakanlığınca kendilerine ikamet izni verilmiş olmak,
- 2) Belirli meslek ve sanatlar için, özel kanunlarda aranan nitelikleri taşıdığını yetkili Türk makamlarından alacağı belgelerle kanıtlamış olmak,
- 3) Eğitim durumunu gösteren yabancı okul veya fakültelerden verilmiş diplomalarının denkliğini Milli Eğitim Bakanlığınca onaylatmış bulunmak,
- 4) O mesleği yapmasında güvenlik açısından herhangi bir sakınca bulunmamak ve durumu Bakanlar Kurulunca tesbit edilmiş esaslara uygun olmak,
- 5) Yabancılar için açılacak özel kütüklerde nüfus kayıtlarını tesis ettirdiğini belgelendirmek,
- 6) Mesleki kuruluşlara kayıtlı olmanın zorunlu bulunması halinde üyeliğini belgelendirmek,
- 7) Yabancı ülkelerden alınmış kalfalık, ustalık veya dengi belgelerin Çıraklık Kurulunun görüşü alınarak denkliğine Milli Eğitim Bakanlığınca karar verilmiş olmak, şarttır.

İzin İçin Başvurma:

Madde 4 – Bu Yönetmelik uyarınca, kamu ve özel kurum, kuruluş ve işyerlerinde çalışmasına veya meslek ve sanatını serbestçe yapmasına izin verilebilmesi için, oturulan yer mülki idare amirliğine bir dilekçe ile başvurulması ve bu dilekçeye üçüncü maddede gösterilen belgelerden gerekli olanların eklenmiş olması şarttır. Dilekçede yapılacak iş açıkça belirtilir.

İllerde Emniyet Müdürlükleri, İlçelerde Emniyet Amirlikleri veya Emniyet Komiserliklerince, varsa eksiklikler tamamlatıldıktan sonra, emniyet noktasından da ilgilinin durumu incelenir ve hazırlanan dosya Valilik görüşünü belirten bir yazı ile İçişleri Bakanlığınca gönderilir.

Resmi Kurum ve Kuruluşların İzin Talebinde Bulunması:

Madde 5 – Resmi kurum ve kuruluşlar da bağlı oldukları Bakanlık kanalı ile çalıştırmak istedikleri meslek personeline izin verilmesini isteyebilirler. Bu takdirde dördüncü maddede sözü edilen dosya, bu kurum veya kuruluşlarca hazırlanarak bağlı oldukları Bakanlık aracılığı ile İçişleri Bakanlığınca gönderilir.

İzin Verilmesi:

Madde 6 – İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünde dosya incelenir, varsa eksiklikleri tamamlattırılır. Dışişleri ve ilgili Bakanlıkların da görüşü alındıktan sonra izin dileği hakkında karar verilir. Dileğin olumlu karşılanması halinde çalışma izni verilerek, ilgili yerlere bildirilir.

İzin Süresi ve Uzatılması:

Madde 7 – Bu Yönetmelik uyarınca ilgiliye, Türkiye'deki ikamet durumuna göre, belirli bir iş için iki yıla kadar çalışma izni verilebilir ve bu izin aynı sürelerle uzatılabilir. İznin uzatılmasına ilişkin başvurular verilmiş iznin bitiş tarihinden iki ay önce yapılır. Yapılan işin değiştirilmek istenmesi halinde de yeniden izin alınır.

Verilen İznin Sona Ermesi veya Geri Alınması:

Madde 8 – Verilen izin süresinin, yukarıdaki maddelerde belirtilen esaslar çerçevesinde uzatılması için başvurulmaması nedeniyle sona ermesi veya iznin geri alınması hallerinde, ilgili resmi veya özel kurum veya kuruluşlar, iznin bittiği veya geri alındığı tarihten itibaren ilgilinin işine son verilerek ilişkisini keser ve mahalli emniyet makamlarına derhal bilgi verirler.

Ancak, ilgili, izninin uzatılması için yetkili makamlara başvurduğunu ve henüz bir sonuç alamadığını belgelendirdiği takdirde, yetkili makamlarca bu istekle ilgili işlem sonuçlandırılıp tebligat yapılmıncaya kadar, kişinin çalıştırılmasına devam edilir ve bu durum yazılı olarak ilgili makamlara bildirilir.

Mesleki Kuruluşlara Girme:

Madde 9 – Bu Yönetmeliğin 7 nci maddesine göre, kendilerine serbest çalışma veya bir kurum veya bir kuruluşta çalıştırılabilmeleri için izin isteminde bulunanlar, mevzuatta o mesleğin yapılması için bir mesleki kuruluşa üye olma zorunluluğu bulunduğu hallerde, üye olduklarını kanıtlayan belgeleri verdikleri takdirde kendilerine çalışma izni verilebilir.

Mesleki kuruluşlar, kayıt için başvuranları, Türk vatandaşlarına uygulanan şartlarla üye kaydederler.

Bu kişiler o meslek kuruluşunun genel kurullarına katılamayacakları gibi yönetim ve denetim kurulları gibi organlarına da seçme ve seçilme hakları yoktur. Ancak meslek kuruluşlarına girmiş olmanın üyelere sağladığı bütün haklardan Türk vatandaşları

gibi yararlanırlar. Bunlar diğer üyelerin tabi olduğu bütün yükümlülöklere ve şartlara aynen uymak mecburiyetindedirler.

Mesleki kuruluşlardan çıkarılmış olmaları halinde, Türk vatandaşları için doğan sonuçlar bu üyeler içinde aynen geçerlidir.

Tabi Olacakları Mevzuat:

Madde 10 – Bu yönetmelik hükümlerine göre kendilerine serbestçe çalışma veya kamu veya özel kurum,kuruluş veya işyerlerinde çalıştırılabilme izni verilenler; personel, sosyal güvenlik, çalışma, çalıştırma, ücret, vergi, izin, sosyal haklar, sağlık kuruluşlarında tedavi ve işyeri statülerine ilişkin diğer konularda, aynı işlerde çalışan Türk vatandaşlarına uygulanan mevzuat hükümlerine tabidirler. Bunlar, Türk vatandaşı olmamaları nedeniyle yukarıda belirtilen konularda farklı bir işleme tabi tutulamazlar.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 3 üncü maddesinin II nci fıkrasının A bendi hükmü saklıdır.

Türk Vatandaşı Olma Şartının Aranmaması:

Madde 11 – Bu Yönetmelik esaslarına göre, kendilerine çalışma veya çalıştırılabilme izni verilenler, bu izin süresince, sadece Türk vatandaşlarına hasredilen işleri de yapabilirler. Bunlar Doktorluk, Hemşirelik, Avukatlık, Mühendislik gibi meslekleri serbestçe veya kamu veya özel kurum, kuruluş veya işyerlerinde yapabilmek veya memur olabilmek için genel veya özel kanunların aradığı Türk vatandaşı olma şartından istisna edilirler.

Ancak bunlar Türk Silahlı Kuvvetlerinde veya Güvenlik Teşkilatlarında çalıştırılmazlar.

Kamu Kurum, Kuruluş ve İşyerlerinde Çalıştırılabilme Şartları:

Madde 12 – Çalıştırılabilmelerine izin verilen Türk Soylu yabancıların, kamu veya özel kurum, kuruluş ve işyerlerine alınabilmeleri, ilgili mevzuat hükümleri uyarınca, o göreve atanabileceklerde aranacak niteliklerin ilgilide bulunması ve atama için öngörölen usöl ve formalitelerin yerine getirilmiş olmasına bağılıdır. Türkiye'de ikametlerine izin verilmiş Türk soylu yabancılar, kamu veya özel kurum, kuruluş ve işyerlerinde personel ihtiyacının karşılanması amacıyla açılan yarışma ve yeterlik sınavlarına, Türk vatandaşları gibi, girme hakkına sahiptirler. Ancak bunların atanmaları çalışma izni verilmiş olmasına bağılıdır.

Özel Kuruluşlarda Çalıştırılabilme Şartları:

Madde 13 – Özel kuruluş ve işyerlerinde çalıştırılabilme şartları, çalışma mevzuatının öngördüğü usul ve esaslara tabidir.

Serbest Çalışma Şartları:

Madde 14 – Bu yönetmelik uyarınca serbest çalışma izni verilmiş olan Türk soylu yabancıların işyeri kurabilmeleri, muayenehane, büro ve yazıhane açabilmeleri Türk vatandaşlarına uygulanan hükümlere tabidir. Mevzuatın öngördüğü izinleri almamış ve formaliteleri yerine getirmemiş olmaları halinde işyeri açamazlar.

Kişisel Hal Durumları ve Nüfus Kayıtları:

Madde 15 – Bu Yönetmelik hükümlerine tabi olan Türk soylu yabancılar, yabancı nüfus kayıtlarını tesis ettirmekle yükümlüdürler. Bunlara ait nüfus kayıtları, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Merkez Nüfus İşlemler Şubesinde açılacak özel kütüklerde tutulur. Nüfus kayıtlarının tesisi için hazırlanmış özel formlar ilgililerce, ellerindeki belgelere göre doldurularak imza edildikten sonra Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne gönderilirler. Bu formun doldurulmasına esas olan belgelerin noterden onaylı örneklerinin de evraka eklenmiş olması gereklidir.

Merkezde tutulan yabancılara ait nüfus kayıtları, kişinin Türk vatandaşı olduğuna karine teşkil etmez ve vatandaşlık için bir hak bahşetmez.

İlgilinin resmi kurum ve kuruluşlarda tutulacak dosya ve sicilleri bu kayıtlardan çıkarılıp verilecek örnekler esas alınarak düzenlenir.

İlgililer, medeni ve şahsi hallerinde meydana gelecek her türlü değişiklikleri, nüfus mevzuatı ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin olarak İçişleri Bakanlığınca çıkartılacak Yönergede belirtilecek esas ve usüllere göre, nüfus idarelerine bildirmek ve nüfus kayıtlarına işletmekle yükümlüdürler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler, Yürütme ve Yürürlük

Diğer Bakanlık ve Kuruluşlarca Tutulacak Dosyalar:

Madde 16 – Kamu veya özel kurum ve kuruluşlarla işyerleri bu Yönetmelik uyarınca çalıştırdıkları yabancılar hakkında, mevzuatın öngördüğü dosya ve kayıtları tutup yürütürler.

Siyasi Haklarının Olmaması:

Madde 17 – Bu Yönetmelik uyarınca, Türk vatandaşları gibi, serbest çalışma veya kamu veya özel kurum, kuruluş veya işyerlerinde çalıştırılabilmelerine izin verilen Türk soylu yabancıların siyasi hiç bir hakları yoktur. Bunlar herhangi bir siyasi partiye üye olamazlar. Seçimlerde oy kullanamazlar. Siyasi Partiler lehinde veya aleyhinde propağanda yapamazlar. Bu amaçla yapılan çalışmaların hiç bir kademe ve aşamasında görev alamazlar.

Sendikalara Üye Olma:

Madde 18 – Çalışma veya çalıştırılabilmelerine izin verilen Türk soylu yabancılar mevzuatın öngördüğü esaslar çerçevesinde çalıştıkları resmi veya özel kuruluş ve işyerleriyle ilgili sendikalara üye olabilirler.

Yürürlük:

Madde 19 – Bu Yönetmelik yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Yürütme:

Madde 20 – Bu Yönetmelik hükümleri Bakanlar Kurulunca yürütülür.

**2527 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN MEVZUATIN
YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE**

No.	Farklı tarihte yürürlüğe giren maddeler	Kanunun Yürürlüğe giriş tarihi
4817	-	6/3/2003

6. KAYNAKLAR

I. YAZILI KAYNAKLAR

A. Kitaplar

AKKAYAN, Taylan (1979), **Göç ve Değişme**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

ANDERSON, Benedict (1993), **Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul.

ARSLAN, Hüseyin (2001), **16. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

ARMAOĞLU, Fahir (1988), **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi - 1914-1980**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

ATALAY, Besim (1986), **Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi**, Cilt 3, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

AVŞAR, B. Z. - TUNÇALP, Z. S. (1994), **Sürgünde 50. Yıl: Ahıska Türkleri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.

BEMIS, Samuel Flagg (1967), **A Diplomatic History Of The United States**, Holt, Rineheart and Winston, Inc..

BORATAV, Pertev Naili (1992), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

BUNTÜRK, Seyfeddin (2007), **Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri**, Berikan Yayınevi, Ankara.

ÇELEBİOĞLU, Amil (1995), **Türk Ninniler Hazinesi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

DEMİRSİPAHİ, Cemil (1975), **Türk Halk Oyunları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

DERELİ, Toker (1995) **Örgütsel Davranış**, Menteş Kitabevi, İstanbul.

DİLÇİN, Cem (2005), **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DOĞAN, Özlem (2012), **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, Notos Yayınları, İstanbul.

ELÇİN, Şükrü (1990a), **Türkiye Türkçesinde Mâniler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

ELÇİN, Şükrü (1990b), **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1991), **Türk Halk Oyunları Kataloğu**, I. Cilt, Baskıya Haz. Nail Tan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GÜNAY, Umay (1993), **Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

GÜVENÇ, Bozkurt (1974), **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

GÜVENÇ, Bozkurt (2007), **Kültürün ABC'si**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

HACILI, A. - POLADOĞLU, A. (2001), **Ahıska Türk Folkloru**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

HIRSCH, Frencine (2005), **Empire of Nations: Ethnographic Knowledge and The Making of The Soviet Union**, Cornell University Press, Ithaca.

KARPAT, Kemal H. (2013), **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Timaş Yayınları, İstanbul.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004a), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004b), **Edebiyat Araştırmaları I**, Akçağ Yayınları, Ankara.

LENIN, Vladimir İliç (1968), **Uusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. M. Ardos, Sol Yayınları, Ankara.

NORA, Pierre (2006), **Hafıza Mekânları**, Çev. Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, Ankara.

ÖNAL, Ülkü (2005), **Ardanuç-Ahıska Mânileri ve Türküleri**, Ürün Yayınları, Ankara.

ÖZDEMİR, Ahmet (2007), **Bütün Yönleriyle Türk Halk Edebiyatı Bilgileri**, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul.

SMITH, Anthony D. (2002), **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev. S.Bayramoğlu-H.Kandır, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

SOMERSAN, Semra (2004), **Sosyal Bilimlerde Etniste ve Irk**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

TEKELİ, İlhan (2014), **Göç ve Ötesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

WILLIAMS, Raymond (2006), **Anahtar Sözcükler - Kültür ve Toplumun Sözcüğü**, Çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul.

YALÇIN, Cemal (2004), **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

ZEYREK, Yunus (2001), **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri**, Ankara.

ZEYREK, Yunus (2006), **Ahıska Araştırmaları**, Ankara.

B. Makale ve Tezler

AKTÜRK, Şener (2006), "Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-etnili, Çok-etnili ve Gayri-etnik Rejimler", **Doğubati**, Sayı: 38, 23-53.

AYDINGÜN, Ayşegül (2002), "Creating, Recreating and Redefining Ethnic Identity: Ahıska/Meskhetian Turks in Soviet and Post-Soviet Contexts", **Central Asian Survey**, vol. 21, no. 2, 185-197.

AYDINGÜN, Ayşegül (2007), "Resettlement and Belonging Among Cultural and Ethnic Kin: Meskhetian Turks in Turkey", **The Meskhetian Turks at a Crossroads**, Transaction Publishers, Berlin, 340-377.

CONQUEST, Robert (1987), "Kayıp Bir Halk – Rusya Mesketyalıları", Çev. E. Özbilen, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 50, 183-188.

DEMİRAY, Erdinç (2012), "Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri", **Turkish Studies**, Vol. 7/3, 877-885.

ERCİLASUN, Ahmet B. (1989), “Meshet Türkleri Hakkında”, **Türk Kültürü**, Sayı.315, 389-390.

ERSANLI, K. - KOÇYİĞİT, M. (2013), “Ait Olma Ölçeği’nin Psikometrik Özellikleri”, **Turkish Studies**, Volume 8/12, 751-764.

HACILI, A.– POLADOĞLU, A. (2001), **Ahıska Türk Folkloru**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

JONES, Stephan F. (1993), "Meskhetians: Muslim Georgians or Meskhetian Turks? A Community Without a Homeland", **Refuge**, Vol. 13, No. 2, 14-16.

KALKAN, Mustafa (1998), "Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri", **Bilgi**, Sayı: 7, 159-168.

KIRZIOĞLU, Fahrettin (1966), “Osmanlı Fethi’nden Önceleri Ardahan-Çıldır-Posof Bölgesinin Türklüğü”, **Kars İli: Çıldır, Ardahan, Hanak, Posof Özel Sayı**, Sayı:1, 34-40.

KIRZIOĞLU, Fahrettin (1970), “Ahıska Bölgesi ve Türklük”, **Türk Kültürü**, Sayı: 87, 203-206.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1992), **Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

KUZU, Mamaslı M. (1966), “Ahıska Üzerine Halk Değişlerimiz’den”, **Kars İli: Çıldır, Ardahan, Hanak, Posof Özel Sayı**, Sayı: 1, 43-46.

OKAN, Sungu (2006), **Irak Türkmenleri’nin Türkiye ile Sosyo-Kültürel İlişkileri ve Bunun Müzikal Yansımaları**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÖZGÜR, Nurcan (2012), “Modern Türkiye’nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskânlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, “G” Grubu, Mülteciler, “Tenke Mültecileri”, **Küreselleşme Çağında Göç-Kavramlar, Tartışmalar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖNER, N. Aslı Şirin (2012), “Son mu, Başlangıç mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olgusu Olarak Geri Dönüş”, **Küreselleşme Çağında Göç-Kavramlar, Tartışmalar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

RAGİBOVA, İlmira (2008), **Kırgızistan’da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

SARGIN, Hakan (2006), **Ahıska Türkleri ile İlgili Politikaların Stratejik Boyutu**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

SÜRMELİ, Murat (2010), **Iğdır’ın Demografik Yapısında Göç ve Ahıska Türkleri Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ŞEN, Ü. S. –DELİCE, F. (2014), “Ahıska Türklerinin Müzik Kültürüne Yönelik Bir Araştırma”, **Turkish Studies**, Volume 9/5, 1849-1865.

TAHTAIŞLEYEN, Nihan (2013), **Anadolu Ağıt Geleneğinin Özellikleri ve Kültürel Süreklilikteki Rolü**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

UĞURLU, Emine Kırıcı (2014), “Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Ninni”, **Milli Folklor**, Sayı: 102, 43-52.

WIMBURS, S.E. – WIXMAN, R. (1987), “Sovyet Orta Asyası’nda Yeni Bir Sevda: Mesketya Türkleri”, Çev. E. Özbilen, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 49, 151-170.

YILDIRIM, Habip (2007), **Kafkasya'da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

YÜCEARDA, Sinem (2009), **1924 Türk-Yunan Nüfus Mübâdelesinde İstanbulve Çevresine İskân Edilen Patriyotların Müzik Kültürü**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

C. Ansiklopedi ve Sözlükler

BİLGİN, Nuri (2003), **Sosyal Psikoloji Kavramlar ve Yaklaşımlar Sözlüğü**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

EMİROĞLU, K.–AYDIN, S. (2003), **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

EVANS, G.–NEWNHAM, J. (2007), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Çev. H. Ahsen Utku, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (1996), **Toplumbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (2010), **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

OZANKAYA, Özer (1995), **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul.

ŞENEL, Süleyman (1988), “Ağıt”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, I: 472, 473.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1969), **Sosyoloji Sözlüğü**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

D. Çevrimiçi Kaynaklar

DUYGULU, Melih, **Anadolu’da Aşıklık Geleneği ve Aşıklarda Müzik**, <http://www.turkishmusicportal.org/page.php?id=52&lang2=tr>, Erişim tarihi: 10.11.2014.

KALAFAT, Y. - AĞACAN, K. (2004), "Güney Kafkasya Barışının Sağlanmasında Anahtar Etnisite-Ahıskalılar", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 10, Sayı: 1, 187-197, <http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=114>, Erişim tarihi: 25.12.2013.

KURBANOV, İskender (2011), **Fergana Katliamı**, www.ahiskalilarvakfi.com, Erişim tarihi: 21.10.2014.

PENTIKAINEN, O.-TRIER, T. (2004), **Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks**, European Centre For Minority Issues Working Paper No.21, Almanya, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?id=19696&lng=en>, Erişim tarihi: 21.12.2013.

SEFEROĞLU, Paşali (2005), “Ahıska’da Müzik Geleneği”, **Bizim Ahıska Dergisi**, Sayı: 4, Ankara. <http://www.ahiska.org.tr/>, Erişim tarihi: 16.11.2014.

YILDIZ, Cahit (2013), “Sürgünde 69 Yıl”, **Parlamento Dergisi**, Kasım 2013, S. 8, 41-50, <http://www.tpbhaber.org/dergiarsivi/parlamento.kasim2013/>, Erişim tarihi: 15.11.2014.

YILMAZ, A.-MUSTAFA, R. (2014), “1992 Sonrası Türkiye’ye Göçen Ahıska Türklerinin Göç, İskân ve Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma, Bursa Örneği”, **Studies of the Ottoman Domain**, C. 4, S. 6, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2580744, Erişim tarihi: 20.03.2015.

ZEYREK, Yunus (2004), “Ahıska Âşıkları - IV”, **Bizim Ahıska**, Sayı: 1, <http://www.ahiska.org.tr/>, Erişim tarihi: 20.12.2014.

ZEYREK, Yunus (2005a), Ahıska Âşıkları -V”, **Bizim Ahıska**, Sayı: 3, <http://www.ahiska.org.tr/>, Erişim tarihi: 20.12.2014.

ZEYREK, Yunus (2005b), “Ahıska Âşıkları – VI”, **Bizim Ahıska**, Sayı: 4, <http://www.ahiska.org.tr/>, Erişim tarihi: 20.12.2014.

ZEYREK, Yunus (2015), “Belgeleri ve Tanıklarıyla Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Göçleri ve 1944 Sürgünü-III”, **Bizim Ahıska**, Sayı: 37, <http://www.ahiska.org.tr/>, Erişim tarihi: 01.03.2015.

<http://www.trtnotaarsivi.com/thm.php>

<http://latindictionary.wikidot.com/verb:colere>, Erişim tarihi: 23.02.2015.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3835.pdf>, Erişim tarihi: 10.12.2014.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.85488.pdf>, Erişim tarihi: 17.02.2015.

<https://www.youtube.com/watch?v=Ji3oYZxaSCw>, Erişim tarihi: 01.02.2015.

<https://www.youtube.com/watch?v=8QLsnb8nK5A>, Erişim tarihi: 05.01.2014.

<https://www.youtube.com/watch?v=dvuR-Wr-unA>, Erişim tarihi: 05.01.2014.

<https://www.youtube.com/watch?v=pJdz8Gq8-i0>, Erişim tarihi: 05.01.2014.

<https://www.youtube.com/watch?v=pNskWolUIYQ>, Erişim tarihi: 05.01.2014.

<https://www.youtube.com/watch?v=83KCH6y3-YQ>, Erişim tarihi: 07.02.2015.

<https://www.youtube.com/watch?v=ZhJoP0lkwK4>, Erişim tarihi: 07.02.2015.

II. SÖZLÜ KAYNAKLAR

Asım Seyfullah

Doğum Yılı: 1940

Doğum Yeri: Ahıska.

Gülhanım Afizoğlu

Doğum Yılı: 1935

Doğum Yeri: Ahıska

Emine Hüseyinoğlu

Doğum Yılı: 1935

Doğum Yeri: Ahıska

Refika Hüseyinoğlu

Doğum Yılı: 1962

Doğum Yeri: Kazakistan

Elvangül Aslan

Doğum Yılı: 1950

Doğum Yeri: Kazakistan

Osman Ali Mirza

Doğum Yılı: 1971

Doğum Yeri: Özbekistan, Fergana

Yusuf Nurigil

Doğum Yılı: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Özbekistan

7. ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Ankara’da doğdu. İlköğretimini Göztepe Pansiyonlu İlköğretim Okulu ve Fındıklı Namık Kemal İlköğretim Okulu’nda tamamladı. 1999 yılında yarı zamanlı olarak Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Devlet Konservatuvarı’nın Yaylı Çalgılar Ana Sanat Dalı’na kabul edildi. Tam zamanlı olarak devam ettiği okulun ortaöğretim devresini 2003 yılında, lise devresini 2006 yılında tamamlayarak Nuri İyicil’in keman sınıfından mezun oldu. 2010 yılında MSGSÜ Devlet Konservatuvarı Genel Müzikoloji Bölümü’nden mezun oldu. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında aynı üniversitenin Müzikoloji Anabilim Dalı Etnomüzikoloji ve Folklor Programı’nda yüksek lisans eğitimine başladı.

2006-2013 yılları arasında çeşitli kurumlarda keman ve piyano öğretmenliği yaptı, 2014 yılında 0-5 yaş arası çocuklar ve bebeklerin müzik eğitimini kapsayan Music Together programında eğitmenlik yapmaya başladı. 2011-2013 yılları arasında Bursa ve Kastamonu’da halk müziği kültürü ile ilgili çeşitli alan araştırmalarına katıldı. Ümit Şimşek ile bağlama çalıştı.

2012-2014 yılları arasında MSGSÜ Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü’nde Müzik Tarihi, Geleneksel Türk Müziği, 20. Yüzyıl Müziği dersleri verdi. 2013-2014 yılları arasında editörlüğünü yaptığı MSGSÜ Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü bünyesinde hazırlanan Müzik-Bilim Dergisi’nin editör yardımcılığı görevini sürdürmekte, aynı kurumda Müzik Tarihi dersi vermeye devam etmektedir. Müzik-Bilim Dergisi’nde (2012) *Wagner Operalarının Düşünsel Altyapısı* başlıklı makalesi yayınlanmıştır.